

NAZIONALE
12
8 R
15
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE

NAZIONALE
55
6 F
21
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
ROMA

NOMENCLATOR
AGRICULTURÆ.

NOMENCLATOR
AGRICULTURÆ

AUTHORE

CAROLO DE AQUINO

SOCIETATIS JESU.

ROMÆ, MDCCXXXVI.

Typis Antonii de Rubeis, in via Seminarii Romani.

SUPERIORUM PERMISSU.

LECTORI
Benevolo.

Um plerique Scriptores veteres de re Ruſtica ab herbis, & arboribus ſingulatim recenſendis, earumque natura & proprietatibus perſcrutandis calamum abſtinuerint, obſecundandum iiſdem mihi eſſe conſtitui, tum ſtudio brevitatis, tum quoniam ſuper iis eruditas doctaſque commentationes præmagnis voluminibus effectas dederunt alii. Tametſi enim affinis eſt ea tractatio agrorum culturæ, intra cancellos tamen ruſtici fori mihi ſubſiſtendum eſſe propoſui. Cæterùm in poſtrema hac, qualiſ-

*liſcumque eſt, ſtudiorum meorum exerci-
tatione, eundem ordinem typumque a me
ſcias eſſe ſervatum, quem in Lexico Mili-
tari, & in Vocabulario Architecturæ ſum
perſequutus.*

FRAN-

FRANCISCUS RETZ

Præpositus Generalis Societatis Jesu.

CUm Librum, cui titulus: *Nomenclator Agriculturæ authore P. Carolo de Aquino* nostræ Societatis Sacerdote, aliquot ejusdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint: facultatem facimus, ut typis mandetur, si iis, ad quos pertinet, ita videbitur. Cujus rei gratiâ has literas manu nostrâ subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus, Romæ XIV. Novembris MDCCXXXVI.

Franciscus Retz.

IM-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Rmo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſt.

N. Baccarius Epiſc. Bojan. Viceſgerens.

JUbente Reverendiſſimo Patre Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro, legi Librum, cui titulus: *Nomenclàtor Agriculturæ*, Authore Clariſs. Viro Carolo de Aquino Societatis Jeſu; illumque utpote purioris Latinæ linguæ, & penitioris Eruditionis cultoribus apprime utilem, typis mandandum cenſeo; præſertim, cum nihil Fidei Dogmatibus, & morum honeſtati contrarium contineat. Romæ Non. Nov. MDCCXXXVI.

Michael Joſeph Morei.

IMPRIMATUR.

Fr. Jo: Benedictus Zuanelli Ord. Præd. Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

ABI-

A

BIGEUS. *Plin.* & Abactor, *Apul.* & Abigeator, *Pandectæ*. Prædo pecuarius. Differt a fure, quoniam hic ſuem, bovem, pecudem ſurripit; Abigeus gregem, vel ex grege quam poteſt partem aufert. Alio diſcrimine fur clam ſubtrahit; abigeus utroque modo, occultè & apertè. Hac diviſione diſcriminatur etiam a latrone, qui apertè ſolùm prædatur. Neque enim audiendus eſt Feſtus, qui latrones a latendo dici exiſtimat; cum ſit compertum, latrones dici, quaſi laterones; propterea quod antiquitus ſtipatores eſſent Præfectorum Militarium, & eorum latera tuerentur. Iidem poſtea eo miniſterio in aliorum perniciem & graſſationes abuti cœperunt. Quemamodum nec Hofmanno fidendum eſt, qui furem a ferendo dictum putat; vel a furvo, ideſt atro, quoniam nocte & tenebris gaudeat, cum certum ſit, permutatione vocalis mediæ, vocem eſſe Græcanicam.

ABLAQUEO. Eſt terram fodere circa radices arborum, ut, revolutis glebis, trunco & ramis ad uberiorem fructum ferendum humor accreſcat. Ternos in orbem pedes, ad hujus culturæ uſum, circumfodiendæ ſunt arbores. Ejuſmodi foſſionis genus Columella, & Palladius ablaqueationem vocant, a lacu, ſive, ut antiqui ſcribebant, laquu; qua voce ſpatia quædam quadratæ, vel rotundæ figuræ ſignificabant. Hinc apud præfatos Scriptores crebra mentio lacuum & lacuſculorum, cum indicant quadrata ſpatia in horreis & granariis, ad excipienda ſeparatim omnis generis legumina. Lacus etiam appellantur interſtitia quadrata, quæ ſeriatim inter medios aſſeres cernuntur in cubiculorum vel tectorum contabulatione; ex quo contignatio ipſa lacunar & laquear nuncupatur. Proinde lacus apud *Virg. Georg.* 1.

Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo,

Non sunt exponendi stagna, vel quæcumque aquarum receptacula; sed spatia, ut dixi, quadrata inter asserculos, quæ in domorum fastigiis prominent ad suggrundas tectorum. Cum enim Virgilius ibi agricolis digerat signa pluviæ adventantis, res esset præpostera, hirundines a tectis domorum ad campestria aquosa loca commigrare; cum contra liqueat, easdem ex agris conglobatim ferri ad tecta ædificiorum, ubi circumvolantes proximum habent ab imbre impendente perfugium. Alia notione ablaqueare arbores Catoni est, amputatis ramis, quasi laqueis, plantam relaxare, ut inducto copiosius aere germina emittat.

ABNODO, as. Purgare arbores nodis. *Colum.*

ACCEPTÆ, arum. Portiones agri, viritim divisi. *Siculus, Flaccus.*

ACÆNA, aliis AENA. Baculus longior aratorum, quo boves stimulantur. *Colum.*

ACERVUS. Vocabularium recens excusum hæc habet: *Minutarum propriè rerum congeries est, ut frumenti, leguminum, & salis*. Etiam de lapidibus propriè dicitur: & singularem quidem celebritatem obtinuit acervus lapidum Mercurialis. Mos olim erat prætereuntium viatorum, ut sublatum quisque e via lapidem mitteret in acervum; sive ad purgandam viam, sive in honorem Mercurii, viarum præsidis & custodis. Vide de hoc ritu Phornutum *de Natur. Deor.* & Scholiastes Homeri *in Odyss.* & Nicandri *in Theriacis*. Subit suspicari rudimentum id fuisse Hermarum, nempe statuarum Mercurii, quæ caput solummodo exhibentes, rudi cæteroqui relicto corpore, non solum ante januas domorum, verum etiam in biviis, triviis, & quadriviis erigebantur, cum incisa in frontibus nota, quæ, quò via duceret, edocebat. Planè ut quemadmodum cippi terminales, Deo Termino dicati, definiebant fines agrorum, sic Hermæ indicarent usum viarum. Sed vide de his Salmasium *in Solin.*

ACETARIA. *Plin.* Sumuntur passim pro edulio ex herbis, oleo, ace-

aceto, & ſale, temperato. Sed propriè ſunt herbæ edules aceto conditæ. Hortos etiam acetaria appellari colligit ex eodem Plinio Hermolaus Barbarus.

ACETUM. *Cic.* Vinum acre. Præcipui olim erat uſus in cibis & pulpamentis condiendis, cum juſcula exotica, & embammbata gula nondum invenerat. Idem aqua dilutum militum, ſervorum, & infimæ ſortis hominum erat potus; ideoque Chriſto Domino in extrema illa ſiti ſpongiam aceto imbutam oblatam legimus *Matth.* 27. Satis conſtat vim habere validiſſimam ad diſſolvenda ſaxa, metalla, atque adeo gemmas, quæ ferro & igne diſſolvi non poſſunt. Alpium ſaxa ſilicea aceto diffracta ab Annibale Livius quidem, & Plutarchus tradiderunt; rem tamen incertam eſſe evincunt Cornelius Nepos, qui in ejus Ducis vita nihil habet de alpibus aceto putrefactis; item Silius, qui trajectum illum deſcribens aceti non meminit; poſtremò Plinius, qui multa referens experimenta ad vim aceti comprobandam, atque alibi eumdem tranſitum memorans, alpinas cautes aceto maceratas omnino reticet.

ACINUS. Minuta fructuum grana, liquorem continentia, acinos vocamus. Differunt a bacca, quæ duriorem pellem, vel corticem habet, & rarius atque diſperſius germinat. Baccas lauri, mirti, & ſimilium; acinos uvæ, mali punicæ, & hujuſcemodi dicimus. Vinum acinaceum Ulpiano eſt ex acinis divulſis confectum; aliis miſtum ex aqua & acinis.

ACNA, aliis ACNUA, aliis AGNA. Menſura agrorum. *Varro.*

ACROBATICUM. Vitruvio ſunt machinæ ſcanſoriæ. Inter alios aliarum artium uſus, iis utuntur Villici ad tondenda buxeta, laureta, aliaſque altiores arbores in xyſtis, umbroſæ ornatæque ambulationis ergo.

ACTUS. Non ſolum apud Agrimenſores menſura eſt centum & viginti pedum, ſed ipſum agri ſpatium totidem pedes complectens, quod uno impetu boves arando conficiunt. Actus ab agendo dicitur. *Plin.*

ACUS, eris. Neutr. gen. Purgamentum frumenti. Acus fa-

bale, & simili modo de aliis etiam dicitur leguminibus: Gallinis parturientibus ut substernatur præcipit Varro. Luto & paleis mistum aceratum non solum munitiones tumultuarias erigit; verum etiam eodem parietes struebantur, cum ignota erat ratio arenæ fossilis calcisque miscendæ. Nunc etiam ex eodem acerato maceriæ ad vineas hortosque concludendos conficiuntur. Certè non alias olim fuisse Rusticorum domos Vitruvius, aliique tradiderunt: de iisdem clarè Petronius:

Et paries circa palea satiatus inani,
Fortuitoque luto clausos munibat agrestes.

ACUS, us. Ab acu sutoria Columella acus appellat paleas frumentarias, in acumen desinentes.

ADAGGERO, & AGGERO. Accumulo. Pro congesta ad radices arborum terra familiaria sunt verba apud Scriptores rei Rusticæ: *Terram adaggerato*. Colum.

ADAQUO, as. *Plin.* Aqua deducta, vel inspersa arbores, flores, herbas reficere: irrigare. Vide *Irrigatio*.

ADJUGO. Adjugare vites Columellæ est, eas ad palos defixos disponere ad modum jugi. Est etiam adjugare, ad jugum nectere, quod aratores faciunt, cum boves aratro, & cum agricolæ plaustris boves jungunt.

ADMINICULO, as. *Colum.* &

ADMINICULOR, aris. *Cic.* Propriè de vitibus, quæ adminiculis, ideſt palis & pedamentis fulciuntur, translatè de aliis dicitur.

ADMINICULUM. Vide *Adminiculor*.

ADMISSARIUS. *Varro*. Equus procreandæ soboli addictus, ac proinde laborum & vecturæ expers. Dicitur etiam de masculis aliis in armento vel grege, qui fœturæ causa adhibentur.

ADMISSURA. *Colum.* Adjunctio admissarii ad equas, & tempus ipsum fœturæ.

ADMUGIO. Est bovem respondere ad alios boves, vel juvencas mugientes. *Ovid.*

ADOR. Authore Festo, vel ab edendo dicitur, quod vulgatissi-

tiſſimum eſſet cibi genus, vel ab adurendo, quoniam aduri ſoleret in ſacrificiis. Farris genus inter legumina maxime commendatum. Præcipuum habuit locum in ſacrificiis, ex quo mola ſalſa, & liba adorea apud *Virg. lib.* 7. Frequens idem amplumque donativum, militibus ab Imperatore impertitum; tantique habitum, ut in appellationem laudis bellicæ, gloriæque tranſierit. Hinc enim Adorea prœmium militum poſt partam victoriam. Clarè Plinius: *Gloriam denique ipſam farris honore adoream nominarunt*. Eodem frumenti genere victitaſſe populum Romanum ab Urbe condita annos trecentos, idem Plinius, aliique ſcriptum reliquerunt.

ADYNAMUM. *Plin.* Vinum factitium, ex aqua & muſto albo temperatum; notione Græca debile & imbecillum; quamobrem ægroti eo utebantur, quibus a validiore vino timebatur.

AFFINES. *Feſt.* Quorum agri vicini ſunt: nam fines de agris propriè dicuntur.

AGASO. Equorum, vel aſinorum ductor. *Liv.*

AGENORA. Vide *Murcia*.

AGER. *Cic.* Ab agendo dicitur, vel activo ſignificatu, quod ibi, ad vitam ſuſtentandam, plurima fiant opera agricolarum; vel paſſivo, ab ipſa terra, quæ aratro & aliis inſtrumentis ruſticis quotidie vertitur, & foſſionem ſuſtinet. Ager planities eſt campeſtris, apta ferendis frugibus, oleis præſertim, frumento, vitibus, & ſimilibus. Etiam regiones montanæ, aptæ frugibus procreandis, agri dicuntur. Apud Romanos vetitum olim lege Stolonis, ne quis ultra quingenta jugera agri poſſideret. Sed poſtea ampliati a privatis fines agrorum; graveſque ea cauſa ſubortæ ſeditiones, quas ægrè compoſuerunt Leges Agrariæ. Primitiæ omnis generis fructuum Deo offerebantur apud Hæbreos, ut habemus in libris *Numer.* & *Deuteron.* De ritu luſtrandi agri apud Romanos vide infra *Ambarualia*. Vetus eſt effatum, agrum quàm agricolam imbecilliorem eſſe oportere. Præſtat quippe, & longe majoris compendii eſt,

eſt, fundum anguſtum impigre & ſolicite, quàm latiorem parum diligenter colere. Iſthuc reſpexit Virgilius *Georg.* 1.

——— laudato ingentia rura,
Exiguum colito.

Preces & ſacra ſolemnia inſtituerunt Ethnici, ut opimæ ſegetes, feraces vindemiæ, omniſque generis fructus feliciter & copioſe provenirent. Hinc Arvalia, & Sementinæ feriæ apud Romanos. Ovidius *Faſt.* 1. Diis agrorum cuſtodibus ſic concinit:

Frugibus immenſis avidos ſatiate colonos,
Ut capiant cultus præmia digna ſui.

Eccleſia Catholica quotidie fere Deum Verum Optimum Maximum, & Cœlites ſic apprecatur: *Ut fructus terræ dare & conſervare digneris.* Alia notione ager eſt territorium, ſpatium nempe campeſtre, cum juriſdictione & certis legibus, quod circa fines cujuslibet Civitatis vel Provinciæ extenditur. Juxta hanc acceptionem non ſolum res frugiferas, ſed etiam montes incultos, colles, flumina, lacus, & ſimilia continet. Proinde ea ſpatia, Agrum Romanum, Campanum, Tiburtinum, Tuſculanum nuncupamus.

AGNUS. *Plaut.* Fœtus ovis, nondum annum egreſſus. Non ſolum adhibitus in nuptiis celebrandis, ut ex Plauto, & aliis cognoſcimus, verum etiam in ſacrificiis. Duo in dies apud Hæbreos immolabantur, quoniam victima habebatur omnium puriſſima; ex quo agnum appellationem trahere ex Græco, traditum eſt. Abolitum fuit apud eoſdem Hæbreos cum aliis hoc ſacrificii genus, cæteroqui immolationi omnium aptiſſimum, poſtquam Agnus Divinus, Chriſtus Dominus, cujus ille figura erat & adumbratio, victimam ſe pro nobis Patri obtulit, ut habemus apud *Daniel. c.* 9. *Deficiet hoſtia, & ſacrificium.* Agnos Dei appellamus numiſmata cerea Pontificia, quæ, Agni cæleſtis imagine impreſſa, meritò ſtudiosè quæſita, piè aſſervantur, ut nos ad recordationem mortis Chriſti Domini, victimæ ſalutaris exſtimulent.

AGO-

Agolum. Baculus paſtoralis, quo oves aguntur. Ab agendo. *Feſt.*

Agrestis. *Subſtant.* Agricola. *Virg. l.* 1.
——— *collectos armat agreſtes*.

Agricola. *Cic.* Cultor agri. Ut evincas agrorum culturam artem eſſe omnium antiquiſſimam, & præcipuæ nobilitatis, neceſſe non habes advocare faſtos Romanos, apud quos exploratum eſt, numquam majori gloria eam gentem domi foriſque floruiſſe, quàm cum Conſules accirentur ab aratro; & illa, ut cum Horatio loquar, ruſticorum maſcula militum proles latè per orbem terrarum arma & triumphales aquilas circumferret. Ut enim reticeam exercitationem præſtantiſſimam cum rerum exordio prognatam, neminem præterit Hæbreos maxime illuſtri loco natos eidem naviter operam collocaſſe. Sed neque aliarum Nationum familiæ clariores aliter, quàm excolendis agris, dignitatis ſuæ fundamenta jacere perſuaſum ſibi eſſe voluerunt. Poſtremò etiam cum peſſum antiquos mores avaritia, ſuperbia, & ambitio dedere, adhuc agrorum cultura apud ſaniores quoſque decus ſuum, & primarium inter artes locum tuetur & ſuſtinet. Minimè proinde vero abluſit Cicero cum ſcripſit *de Offic.* 1. *Nihil agricultura melius, nihil homine libero dignius.* Omnia complectar agriculturæ commoda & laudes, ſi dixero, nihil eſſe in univerſa rerum natura, ubi clarius eniteat ſingularis quædam cum ſumma utilitate jucunditas. Quid enim ad ſpem votumque dulcius contingere cuiquam poſſit, quam ex agrorum proventu uberi ampliari fortunas ſuas? Quid gratum acceptumque magis, quàm ex arbore, quam ſtudioſe diuque excoluiſti, fructus percipere; largaque meſſium & vindemiæ copia ſolari ſudores annuos, & labores impenſos? Ad hæc ipſa rerum varietas, prata, vineta, ſegetes, horti, fontes irrigui, quantam verſicolori camporum amictu pariunt voluptatem! Id ſcilicet cauſæ fuit, quamobrem viri, belli paciſque artibus nobiliſsimi, ad conſitos eximia amœnitate fundos villaſque ſæpe confugerent;

rent; forique litigia, Curiæ tædia, & curas urbanas, in ipso relinquerent agrorum vestibulo. Supervacaneæ autem est operæ Lucullos, Scipiones, innumerosque Duces alios recensere, qui sudoris bellici terminum in agresti otio & quiete sibi constituerunt. Ipsi porro sapientiæ, doctrinæque laude spectabiles viri, laboris litterarii delinimentum vel ruris deliciis quæsiverunt; vel ipso villarum secessu, quodam veluti temperamento, ad navandam litteris operam usi sunt. Nemoroso umbrosoque in loco Platonem & Aristotelem, hunc quidem Lycæum, illum vero Academiam constituisse, discimus ex Plutarcho. Cicero autem non solum apud Puteolos villam, sed Tusculi etiam secessum habuit amœnissimum, quo disputationibus etiam ibidem habitis titulum fecit. Apposite proinde sciteque Virgilius, ubi viris cum summa laude e vita decedentibus, perpetuæ jucunditatis sedes adscribit, non auro & metallis fulgentes domos, non theatra, templa, basilicas, sed agrorum viridantium, silvarumque stationem commemorat:

Devenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

Quid plura? a Divino rerum Arbitro Parens humani generis voluptuoso felicique procreatis arboribus herbisque loco positus: Genes. 2. *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in Paradiso voluptatis.* Jussus idem regionem illam beatissimam colere: addidit nempe, *ut operaretur, & custodiret illum.* Atque utinam non ille præceptum Domini violasset; neque enim laboriosam duramque, sed citra sudorem, ærumnas, & curas, agrorum culturam haberemus. Non omittam ad ultimum observare, tam civicos, quam bellicos Magistratus, apud Romanos, imperii & potestatis insignia a re agraria mutuatos. Signiferi manipulos, idest fœni fasciculos hastæ appensos in militari progressu & prælio extollebant. Fasces vero, idest virgæ alligatæ cum inserta securi, præcipuum erant insigne Consulum, sive ad capessenda bella progrederen-

derentur, five in pacis otio imperium in Urbe exercerent. Vide *Colonus & Rusticus*.

AGRIMENSOR. Qui metitur agros, & fines definit. Vide *Groma*.

AGRIPETÆ. Postulatores in divisione agrorum. *Cic.*

ALA, Æ. In herbis dicitur cavitas inter caulem & ramulos, unde novus egreditur fœtus. *Plin.*

ALICA. Vide *Zea*.

ALLIUM. Neque a gravi halitu, neque ab olendo dicitur, ut quidam scripserunt, sed a voce Græcanica, a Latinis parum detorta, quæ allii caput significat, ut optimè observat Martinius. Procul dubio non sapidus modo bulbus, & condituris idoneus, sed etiam, si Deo placet, medicamentarius est. Contra incantationem præcipuam vim habere meminit Persius. Usitatum etiam agrestium cibus, cujus beneficio ab aeris crassitudine, & noxio humore se vindicant. Cum enim sit magnopere acerbus & mordax, spiritus alit, & vires addit. Hinc gallis gallinaceis pugnaturis allium Athenienses edendum præbebant, ut acrius ad concertandum incitarentur. Inter Deos Ægyptiorum cum cæpa & porro adnumeratum fuisse traditur. Horatius jocosæ exercitationis, & ingenii, ut opinor, periclitandi gratia, in allium Oden conscripsit. Sed eumdem, saltem clam alios, allia esitasse ariolari licet; atque adeo conjicere ex ipsius poesi, acri, per Musas, & alliata. *Allium in retibus*: Adagium est, non de sordido commeatu Atticorum navigantium, ut interpretantur, qui Calepini vocabularium auxerunt: sed de proximè ineunda navigatione. Tunc etenim vim alliorum, adversus iniquiorem aerem, & falsos maris vapores, includebant retibus, ne aliter conclusa computrescerent, & in naves conjiciebant. *Mallem allium oboluisses*: præclara fuit responsio Vespasiani Cæsaris apud Svetonium ad comatulum & odoribus perfusum Adolescentem, qui Præfecturam petebat. Quod effatum ita reddidit Poeta Italus.

 O quanti

O quanti al crivellar cadrian dal vaglio,
Se fosse vivo il Capitan che disse,
Meglio saria che tu sapessi d'aglio.

ALLIGATOR. *Colum.* Qui vitem rectam producit in jugum, quod alligatura dicitur.

ALMITAS, &

ALMITIES. Terræ fertilitas. Ab alendo. *Fest.*

ALVEATI SULCI. Apud Catonem sunt excavati ad modum alvei, ut aqua defluat.

ALVEUS. *Cato.* Vas aptum ad ferendas radices arborum cum ipsa terra.

AMBARVALIA. *Vopiscus.* Sacrificia, quibus agri apud Romanos lustrabantur. Annua erant, authore Servio, & circa fruges ducta porca fœcunda & prægnante celebrabantur. Ambarvalia ab arvis ambiendis nuncupata. Iisdem præerant Sacerdotes duodecim a Romulo instituti, dictique Fratres Arvales. De hoc sacrificio Virgilius Eclog. 3.

Terque novas circum felix eas hostia fruges.

Item Tibullus l. 2. 1.

Quisquis adest faveat: fruges lustramus, & agros;
Ritus ut a prisco traditus extat avo.

Apud præfatum Vopiscum Ambarvalia, & Amburbium simul referuntur. Distinguenda tamen ea sunt festa. Nam sicut ambarvale ab arvis lustrandis, sic amburbium ab Urbe lustrata, ambiente circumductaque victima dicitur. Vide Salmasium in *Aurelian. Vopisc.*

AMBIDENTES OVES. Quæ in utraque mandibula dentes habent. *Fest.*

AMPHORA. *Cic.* Vas futile, utrinque ansatum. Continet congios octo, sextarios octo & quadraginta. Idem antiquitus quadrantal appellatum. Mensura erat liquidorum. De vino plerumque usurpatur: apud Horatium mel etiam condit. Vino plenas præmium fuisse in certaminibus, & extinctorum etiam cineres asservasse affirmat Salmasius *in Solin.* Jacobus Giselius *in not. ad Gell. l.* 18. *c.* 1.

c. 1. relatus ab Hofmanno ita ſcribit : *ex lapide ſchiſto amphora Romana aſſervatur in Muſæo Kirkeriano Romæ*. Ante annos facile ſexaginta ſtudebam Romæ in Collegio Romano, quod mihi perpetuum fere fuit in omni vita domicilium; nec tamen unquam mihi contigit de hac amphora reſcire quidpiam.

AMPULLA. Vas vitreum, turgidum, & ventroſum, liquidorum conditorium. Oleum præcipuè in balneis olim ſervabat. Sed illuſtri ubique fama pervagatur ampulla Remenſis in Regno Galliæ, cujus oleo inaugurati Reges unguntur. Columbam candidam è Cœlo demiſſam, roſtro eam ampullam attuliſſe in Clodovei Regis baptiſmo Hincmarus, aliique Scriptores teſtantur. Translatè ampullas vocat Horatius verba turgentia, quæ ſoni quidem plurimum, vim vero modicam, vel nullam habent.

Projicit ampullas, & ſexquipedalia verba.

AMPUTATIO. *Cic.* Vide *Putatio*.

AMSEGETES. Apud Feſtum ſunt, quorum agri viam tangunt.

AMURCA. Sedimentum eſt, fæx, & ſanies oleæ amara. Augeri ſeminum fœtus, ſi amurca prius imbuantur, docet Virgilius :

Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.

Ejuſdem conſperſione, ut Plinius monet, ſubiguntur areæ frumentariæ, ne rimis fatiſcant, & a formicis trituræ tempore infeſtentur. Illinuntur etiam amurcæ ſordibus dolia olearia, ne oleum exſugant. Pavimenta etiam horreorum eadem ſuperfuſa vindicabant adverſus tineas, teredines, curguliones, noxiaſque alias beſtiolas.

ANCHARIUS. Aſinum ex Græco ſignificat. Hinc obſcurum Martialis locum ad Theodorum Judæum explicare licet.

Ecce negas, juraſque mihi per templa Tonantis.
Non credo : jura, Verpe, per ancharium,

hoc eſt per aſinum, quem ab Hebræis adorari Ethnici

opinabantur. Nam qui Anchialum pro Anchario legunt, & ad Sardanapalum sententiam referunt, mirè se, & Martialis sententiam torquent.

ANSERARIUM. Ubi anseres detinentur. *Colum.*

ANTEURBANA PRÆDIA. Quæ Urbi adjacent. *Fest.*

ANTES. Primi ordines vinearum, vel maceriæ, quibus vinea clauditur. *Virg.*

Jam canit extremos effœtus vinitor antes.

ANTLIA. Organum ad aquam hauriendam. Reos olim ad sentinam, vel ad aliam quomodolibet aquam exhauriendam damnatos habemus ex Svetonio in *Tiber.*

ANTRÆ. Arborum intervalla. *Plin.*

APER. Porcus silvestris, de quo Juvenalis:

Animal propter convivia natum.

Fuit olim magnopere quæsitus inter mensarum delicias. Martialis laudat inprimis apri glandulas & lumbos:

Ter poscis apri glandulas, quater lumbum.

Ex solo apro mensam regiam adornavit coquus Alexandri Magni, multa ex eodem commentus eduliorum genera. Aprugnæ porro carnis farcturas varias enumerat Varro. Quærant quibus doctior gula imperat. Arridet mihi Areostus Satyr.

In casa mia mi sa meglio una rapa,
Ch'io cuoco, e cotta su un stecco l'inforco,
E mondo e spargo poi d'aceto e sapa,
Ch'in casa d'altri o tordo, o starna, o porco
Cignale.

APICÆ OVES. Apud Plinium sunt parum lanosæ, & ventre nudo.

APOLLO. Latonæ & Jovis filius. A Pane pastorum Deo didicit vaticinandi artem. Ob inopiam miserrimè victitans operam suam locavit Admeto Regi Thessaliæ, cujus boves pavit, ut inter alios refert Horatius. De eodem Poeta Italus:

Alla cortina ricorrean le genti,
Ma l'Oracolo suo pascea gl'armenti.

Ipse

Ipſe etiam paſtorum & ruſticorum Deus habitus. *Virg. Eclog.* 5.

Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.

Idem *Georg.* 3.

Te quoque magna Pales, & te memorande canemus,
Paſtor ab Amphryſo.

APPLUDA, Æ. *Plin.* Purgamentum frumenti, milii, panici, & ſimilium.

AQUA. Vide *Ciſterna*.

AQUÆLICIUM. Inſtrumentum ad eliciendam aquam pluviam. *Feſt.*

AQUALICULUS. Vas, ubi immundæ beſtiæ, porci præcipuè ſorbent. *Feſt.*

AQUARIUM. Fons, vel piſcina, quò animalia potum aguntur. *Cato.*

AQUATICI FRUCTUS, qui aqua creſcunt, vel gaudent. *Plin.*

AQUILEGIUM. Collectio aquæ pluviæ. *Plaut.*

AQUO, as, & AQUOR, aris. Non ſolum caſtrenſe eſt verbum, ſed commune aliis miniſteriis urbanis & ruſticis. Eſt autem haurire aquam, vel hauſtam deferre ad uſus varios. *Curt.*

ARANEUM. Vitium in olivis & vitibus, cum fructus telis araneorum involvuntur, & pereunt. *Plin.*

ARATIO. Non ſolum arandi actum, ſed agrum ipſum ſæpe ſignificat; quod eſt commune non unis nominibus deſinentibus in *io*, ut optimè obſervat Valla. Ad hunc modum ambulatio non ſolum actum ambulandi, ſed ipſum indicat ambulandi locum, puta xyſtum vel porticum. Plin. *Naſcitur in arationibus*: ideſt in agro arato. Vide *Aratrum*.

ARATOR. Vide *Aratio* & Aratrum.

ARATRO, as, & contractè Arctro, as. Iterum proſcindere aratro ſegetes natas, majoris ubertatis gratia. *Plin.*

ARATRUM. Inſtrumentum ruſticum notum, quod omnium eſt validiſſimum ad terram vertendam. Deſcribitur nitidè per partes a Virgilio in *Georg.* Aratri partes ſunt, vomer,

mer, ideſt ferramentum cuſpidatum, cujus impreſſione terra finditur, & aperitur in ſulcos; buris, ideſt curvamen illud, cui vomer inſeritur; & ſtiva, quam arator manu apprendit. Si in urbem aratrum & aratio in poenam inducebatur, civitatis jura amittebat. Ita *Modeſt. l.* 21. & Horatius:

——— *iræ altis urbibus ultimæ*
Stetere cauſæ, cur perirent
Funditus; imprimeretque muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

Quemadmodum vero in evertendis urbibus, ſic etiam in iiſdem condendis, & præcipue in deductione coloniarum, aratrum adhibebatur. Tunc enim Triumviri, a Senatu ad id creati, cincti ritu Gabino, ideſt togæ parte velato capite, bovem & vaccam jungebant; arreptaque aratri incurva ſtiva, ſulco circumducto, muros definiebant. Sed redeamus in circum rei ruſticæ. Terna quotannis aratione terra ſubigebatur apud Romanos. Primum vere: *Virg. Georg. l.* 1.

Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & zephyro putris ſe gleba reſolvit,
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.

Huic arationi præerat Vervactor inter Divos agricolas primo proinde loco habitus. Vervactor autem dictus a vervacto, quod eſt terra primum arata, ideſt vere acta. Secundæ proſciſſioni, quam redarationem & iterationem vocabant, præerat Deus alter Redarator appellatus. Arationem tertiam dicebant *Lirare*. Eidem præſes erat Deus Imporcitor, ſic notatus a porca, nempe lira, ideſt terra inter duos ſulcos elata. Virgilius quartæ arationis meminit:

Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit.

Cæterum aratio, ut impendio laborioſum eſt opus, ſic ubertati agrorum curandæ apprime proficuum. Tria, ajebat

bat Cato, obſervanda diligenter eſſe: primum agrum colere, iterum arare, tertium ſtercorare. Aratri inventum varii variè deſtinant. Cereri, Triptolemo, Minervæ, Oſiridi adſcribitur. Verum Moyſes illis antiquior non ita pauca huc habet ſpectantia; ut cum *Deuteron.* 22. 10. vetitum refert aratro aſinum & bovem jungere. Sed etiam altius repetenda eſt aratri origo, aut ſaltem ejuſdem rudimentum. Certè cum ſummus Orbis Conditor rerum creatarum principatum primis Parentibus impertivit, conſectaneum fuit, Cainum, agricolam omnium antiquiſſimum, ad terræ uſus boves junxiſſe, juxta illud Pſal. 8. *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus, oves & boves univerſas*. In illuſtrem parœmiam abiit effatum Plinii: *Arator, niſi incurvus, prævaricatur*. Docemur, vix quidquam lucro vel laude dignum conſequi eos poſſe, qui opus & laborem refugiunt. *Arare litus*: aliud eſt adagium in eos, qui inani opera laborem impendunt. Nos tria ejuſdem notionis proverbia ſic uno olim verſu junximus *Satyr.* 10.

Litus aras, mulges hircos, & perfodis Iſthmum.

ARBOR. *Cic.* Planta major, ramis ad inſtar brachiorum extenſis aſſurgens. Appoſitè ſcripſit Plinius: *Summum homini bonum datum, arbores*. Ab arvis dicitur, quoniam iis inhæret fixis radicibus. Quæ pars terra tegitur, radix appellatur: ex radice truncus, ſeu codex; ex ramis ſurculi; ex ſurculis frondes, & flores, ac ſubinde fructus, vel baccæ exeunt. Glandiferis olim ſatis beatè victitatum, ſi Mythologis credimus. Ejus generis hodie cæduis utimur. Grandeſcunt aliæ mirum in modum, ut pinus, abies &c. Gaudent aliæ fluviorum, quos inumbrant, allapſu, ut populi & ſalices. Sunt quæ noxias umbras projiciunt, veluti taxi & nuces, quæ idcirco ad agrorum vel vinearum crepidines, ſecus viam ſeruntur. Quædam radicibus latæ porrectis nocent, ut morus, quæ ab hortis & vineis procul eſt abigenda, ne debitum vitibus humorem abſorbeat. Quemadmodum aliæ

aliæ alios progignunt fructus, sic aliæ aliis locis aptantur, juxta illud Virgilii,

——— *non omnis fert omnia tellus.*

Quæ baccas, & duriores pariunt fructus, annosæ magis sunt; quæ molliores procreant, ætatem non ferunt. Deos, Deasque arborum præsides Ethnici coluere. Frugiferarum Pomonæ & Floræ patrocinium fuit. Silvestribus Fauni, Panes, Satyri, Silvani adscripti. Napææ, Dryades Hamadryades Nymphæ custodes additæ, quas arbores ipsas inhabitasse creditum. Quinimo ipsæ arbores migrarunt in Numina, a Cananæis ad gentes alias manante cultu. Hinc Hæbræis vetitum juxta Altare arbores serere. *Deuteron.* 16. *Non plantabis lucum & omnem arborem juxta Altare Domini Dei tui.* Statuebant arbores fines agrorum; sed plerumque inculti desertique erant stipites, Finales & Terminales dicti; supplebantque Terminos ipsos, Hermas, & ejusmodi terminales cippos: *Tibull. l.* 1. *Eleg.* 1.

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris.
Seu vetus in trivio florida serta lapis.

Quod insuper discimus ex Sacris Paginis Psal. 104. *Et contrivit lignum finium eorum*, ex memorato Tibulli loco adverte impensum iis cultum appositis coronis floreis. Easdem arbores incisis notis fines demonstrare consuevisse, Siculus Flaccus, aliique memorant. Verùm Pastores amasii præcipuum in modum & frequentius notabant arbores amatoriis incisis versibus, ut iisdem perlectis, eo magis Nymphæ ad eorum amorem incenderentur. Ovid. Epist. Æn.

Populus est, memini, fluviali consita ripa,
Est in qua nostri littera scripta memor.
Popule, vive, precor, quæ consita margine ripæ,
Hoc in rugoso cortice carmen habes.

Audi Pastorem apud Sanazzar. Eclog.

Scrissi i miei versi su le poma Puniche,
E tosto diventar sorbe e corbezzoli;

Si

Sì son le sorti mie mostrose ed uniche.
Ejusdem generis notæ in insanum furorem dederunt Orlandum: Areost. Cant. 23.

Volgendosi ivi intorno vide scritti
Molti arboscelli in su l'ombrosa riva;
Tosto che fermi v'ebbe gl'occhi e fitti,
Conobbe esser di man della sua Diva.

Constat etiam pœnæ genus arbores extitisse. Ramalibus violenter inflexis, & mox dissilientibus, discerpta alligata corpora, non unis traditur fastis. Hoc suplicio Bessus Darii interfector, Alexandri Magni jussu, vivere desiit. Scio tamen ejus mortem a Diodoro Siculo, & Curtio aliter enarrari. Extra controversiam est, Romanos, præsertim in Castris, suspendio in reos frequenter usos. Hinc formula illa feralis horrendique Carminis, a Livio sæpius iterata:

I, Lictor, manus alligato, caput
Obnubito, arbori infelici suspendito.

Quod si notam infamiæ aliquam ejus atrocitate pœnæ arbores contraxere, Christi Domini Reparatoris nostri morte, non solum itersa & abolita illa est, sed in amplissimum gloriæ cumulum versa. Quamobrem de triumphali Crucis arbore meritò Ecclesia Catholica triumphans ipsaconcinit:

Crux fidelis, inter omnes
Arbor una nobilis:
Silva talem nulla profert
Fronde, flore, germine.

Arboribus debere nos præcipua vitæ præsidia, nemo inficias iverit. Ut enim prætercam excussas quercus glandesque lauta alimenta felicissimis illis primisque mortalium ministrasse, ex arborum solum fructibus vitam sustentare prolixam populorum seriem Strabo, Herodotus, Plinius, aliique tradiderunt. Ad eumdem modum habitacula solæ olim præstiterunt arbores. Neque enim aliter, quàm contextis arborum truncis, ramalibus, & viminibus, se ab æstu, imbribus, & rigore hiemis tuebantur.

tur. Quamobrem, cum soli errarent per nemora, & truncis arboreis tegerentur, ut procreati ex arboribus dicerentur, meruere: *Virgil.*

Gensque virûm, truncis, & duro robore nata.

Ipsis demum indumentis plantarum beneficio utimur. Non advoco rudis antiquitatis inculta tempora, cum arborum corticibus foliisque corpora tegebantur. Notum est silvas lanificio nobilitari; illustresque populos frondium canitiem depectere ad usus sericos. *Virg.*

Quid nemora Æthiopum molli canentia lana,
Tenuiaque ut foliis depectant vellera Seres?

Vetus est, & omnium ore tritum adagium: *Ad arborem dejectam omnes accurrunt, ut ligna colligant.* De iis effertur, qui proficiunt impune aliorum damnis & infortuniis.

Arborarius, a, um. *Plin.* Quod pertinet ad arbores, ut aves arborariæ, quæ nidificant in arboribus; fungi arborarii, qui in arboribus nascuntur.

Arbustum. *Colum.* Locus arboribus consitus, præcipuè populis & ulmis, quæ omnium aptissimæ sunt ad vites maritandas; aditumque iisdem præbendum, ut in sublime se efferant; sunt enim suapte natura ad saliendum mirificè comparatæ, ut sæpe domorum tecta conscendant. Hinc vites arbustivæ apud Scriptores rei rusticæ, quæ jugantur arboribus. Sunt qui arbustum dicunt etiam arboretum; verum id parum Latinè dictum monet Quadrigarius apud *Gell. l.* 17. 2.

Arcifinius ager, idem aliis Arcifinalis. Ab arcendis hostibus dicitur a Varrone. Explicatur variè. Ajunt alii, agrum vocari arcifinium, qui certis lineis non continetur; sed ejus fines arcentur interventu silvarum, montium, vel fluviorum. Siculus Flaccus scribit, agros ab hostibus occupatos arcifinales appellari, quoniam inductis legibus & jurisdictione post eorum divisionem, & exortis postea litibus, propinquos arcebant. Idem Siculus eos agros occupatorios nuncupat, propterea quòd ab hostibus

ſtibus occupati in eorum jura tranſeunt. In his agris nullum erat jus ſubſecivum. Dicuntur autem in agris ſubſeciva, particulæ, quæ in diviſione, veluti reliquiæ, ſuperſunt. Vel potius agri, qui in diviſione non efficiunt centuriam, ideſt ſpatium jugerum ducentorum. Apud alios Agrimenſores veteres ſubſecivi ſunt ſteriles, vel paluſtres, atque eam ob cauſam rejecti.

AREA. *Colum.* Quaſi arida dicitur, quoniam ab ardore Solis areſcit; eſt enim ſpatium ſubdiale, ædificiis vacuum. Apud Nos duo ſignificat; planum in agris ſubactum, ſatis & ſtipitibus nudum, quod cylindro probè exæquatum, in medio agrorum ad frumenti trituram relinquitur. Iterum areæ, & areolæ in hortis vocantur ſpatia & diviſuræ, comparatæ ad herbarum, olerum, & florum ſemina excipienda.

AREATOR. *Colum.* Qui aream purgat.

AREPENNIS. *Colum.* Menſura agrorum dimidii jugeri.

ARIES. Mas ovium, integer, creandæ ſoboli aſſervatus. Arietem in fines hoſticos immittebat Fecialis olim, bellum indicturus apud Romanos. Inde emanavit vetus ſermo: *Arietem emittit.* Uſurpatur in rixam verbis aſperis inchoantes. Cœleſte ſignum, quoniam aliorum eſt ductor, ut aries ovium, aries appellatur. Mythologi fabulantur eum fuiſſe arietem, quo, aureo vellere inſigni Phryxus Helleſpontum tranſmiſit. *Manilius l.* 4.

Cum vitreum findens aurato vellere pontum,
Orbatumque ſua Phryxum poſt fata ſorore
Phaſidos ad fluctus & Colchica regna revexit.

Qui hiſtorias ab involucris fabularum eximunt in diverſa trahunt aurei velleris arietem illum. Commentos id aliqui affirmant, quoniam Phryxus Helleſpontum trajecerit navi, cujus teſſera & pareſimon aries erat in prora depictus. Alii coloris purpurei lanam auream interpretantur. Nonnulli eo ariete librum indicari contendunt, qui Chryſopejæ, ideſt auri conficiendi rationem doceret; ejuſque in Colchide aſſervati amore incenſum Jaſonem expe-

expeditionem illam nauticam, cum aliis argonautis suscepisse. Postremo sunt qui scripserunt, Jasonem ad Colchos navigasse, ut potiretur thesauris, quos Phryxus, Athamantem & novercam fugiens, illuc secum asportavit. Jovem in arietem fuisse conversum Fabulatores memorant, & nummi plures testantur. Confictum id, ut ejus potentia designaretur inflexis tortisque arietis cornibus. *Manilius*.

——— *ariesque in cornua tortus*.

Cornibus autem potentiam demonstrari, Sacræ etiam Litteræ sæpius addocent.

ARINCA. *Plin.* Frumenti genus. Idem ac siligo.

ARISTA. *Cic.* Pars extrema spicarum, aspera aculeis, quibus frumentum tuetur a morsu minorum avium. Ab ariditate dicitur, quoniam facile arescit.

ARMENTUM. *Virg.* Dicitur a Columella quasi aramentum, quia boves arationi adhibentur: *Jumenta & armenta nomen a re traxisse, quòd nostrum laborem vel onera subvectando, vel arando juvarent*. Mihi venit in mentem suspicari, dici potius ab armis, ideſt humeris, quos prævalidos habent, aptosque labori ferendo. Sicut grex de ovibus dicitur, sic armentum de animalibus molis grandioris, ac præsertim de bobus & equis. Animadversum est animalia, quæ ferocia præstant, sola excurrere & divagari, imbecilla turmatim, quasi numero audaciam supleant. Observare idem licet in avibus: aquilæ & vultures vix umquam associatæ volitant; Columbæ & minores aliæ conglobatæ aerem permeant.

ARMILLE, aliis ARMILLUM. *Varro*. Vas vinarium, ab armo, ideſt humero, quo gestabatur. *Redit ad armille*: Adagium in bibaces, qui ad vini odorem accurrunt.

ARVALES FRATRES. Vide *Ambarvalia*.

ARUNCUS. *Plin.* Villus dependens a mento caprarum.

ARUNDO. Frutex aquarius, dictus ab arendo, quod facile arescat. Ex eodem fit musicum agreste instrumentum, quod fistula appellatur. *Virg. Eclog. 6.*

Sil-

Silvestrem tenui meditabor arundine Musam.
Vide *Fistula*.

ARUNDINETUM. *Plin.* Locus arundinibus consitus, præcipuè ad usus vitium. Gaudent aquosis locis, propter ariditatem, cui facile sunt obnoxiæ.

ARUNDULATIO. *Varro*. Connexio, & jugatio arundinum ad usus varios.

ASCOLIA, orum. Festum rusticorum apud Athenienses: Fiebat pelle detracta a Capro, super qua in utrem conflata uno pede saltabant. *Virg. Georg.* 2.

——— *unctos saliere per utres.*

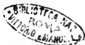
Festum erat Baccho dicatum; ideo caprina pelle celebrabatur: est enim caper vitibus vehementer infestus.

ASILUS. Vide *Tabanus*.

ASINUS. Non dicitur ab assidendo, ut habet Festus; sed est omnino vox Græca, Latinis *sine noxa*, ut optimè notavit Heinsius *Encom. Asin.* stupidum inprimis, iners, ignavumque animal; ut merito Horus hominis effigiem cum asinino capite ignaviæ typum protulerit. Cæterùm vectandis oneribus & labori unicè natum; ideoque rusticorum auxiliator, vitæque & domicilii socius & contubernalis. Sed & aratores asinos legimus apud Varronem, Columellam, & Plinium. Adjice versus Antholog. *l.* 1.

Cur, ubi flaventes dives terit area culmos,
Additur alipedi tardus asellus equo?

Ubi vides etiam ad trituram adhibitos. Deorum cultu apud regiones aliquas decoratos a pluribus est literis consignatum. Sed & Romanis eam insaniam exprobrat Minutius Felix *in Octav.* Licèt autem plerumque farcinarii & sagmarii oneribus deservirent, atque humili fere solum loco nato, sessores habuerint, constat tamen primariæ nobilitatis viros asinis vectos. Frequens ea vectura apud Arabes, qui eosdem stragulis elegantibus sternunt, & more gradario condocefactos incedere, equorum incessu potiores habent. Notum est prætera nobilissimos quosque apud Hebræos, Abraham, Moysen, Profetas alios

alios asinis devectos. Sed veteribus Patriarchis longè clariùs eosdem nobilitavit Christus Dominus in triumphali suo in Urbem Jerosolymam ingressu Matth. 21. *Et adduxerunt asinum & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt*. Plurimis adagiis locum asinus fecit. Pauca seligo. *Ab asino lanam*: jactatur in eos, qui stulti quærunt, quæ nusquam inveniuntur. *Asinus ad lyram*: in imperitos, & bonas artes fastidientes. *Ab asinis ad equos*: cum a re humili ad nobilissima quæque gradum facimus. *Asinus compluit*. In eos qui objurgationibus nihil commoventur; a cutis asininæ duritie, quam pluvia non offendit. Bellatores demum fuisse asinos, & strenuam sessoribus in prælio ministrasse operam, plurimis veterum documentis est proditum. De his vide multa apud nos in Lexic. Milit. *Asinus*. Addo, quod est fabulis proditum, cum Gigantes bello Jovem Deosque lacesserent, Sileni asinum rudere cepisse; quo clamore audito eosdem perterrefactos, in fugam fuisse conversos; asinum vero, tot tantique nominis bellatorum domitorem, inter sidera fuisse relatum.

ASSERO, is. Sero. *Plautus*, *Cato*: hanc acceptionem hujus verbi non adverterunt Lexicarii etiam nuperi.

ASTAPHIS, idis. *Plin.* Uva passa.

ATTEGIÆ. Mapalia, tuguria. *Juven.*

Dirue Maurorum attegias.

AVENA. Tritici abortus; cæteroqui foliis & culmo herba eidem similis, in ejusdem culmi summitate semen expromens. Equorum est vulgare pabulum. Advertit Salmasius Plinii lapsum, qui nudam esse avenam scripsit *l.* 18. *c.* 4. *Tunicæ frumento plures. Hordeum maxime nudum, & arinca, sed præcipuè avena*. Tunica certe grano adstricta avena non caret. Sumitur a Poetis avena pro fistula, musico pastorum instrumento. *Virg. Eclog.* 1.

Silvestrem tenui musam meditaris avena.

Item pro vacuis segetum culmis. Idem ibidem:

——— *steriles dominantur avenæ*.

Ave-

Avenam Calepinus dici putat, quoniam ad frugem non veniat, ut ſit vox hybrida, ex verbo Latino *Venio*, & initiali Græcorum malignante littera coaleſcens. Martinius appellari exiſtimat, quoniam ea pecudes, ac præſertim equi veſci aveant. Eſt omnino amplius inveſtigandum in hoc Etymo.

AVIARIUM. Pars villæ concluſa & adaperta, ubi aves & altilia omnis generis aſſervantur. Sine admiratione legi non poteſt, quod de eorum amplitudine apud Romanos Varro ſcriptum reliquit. Vix credibile eſt quod memorat de Aufidio Lurcone, cujus aviarium bis tantum anni proventus reddiderit, quantum ducentorum jugerum fundus. Primus Romanis aviaria monſtravit M. Lælius Strabo, de quo Plinius: *Ex eo cepimus carcere animalia coercere, quibus natura Cœlum aſſignaverat*.

AVULSIO. Duplex eſt genus arborariæ ſationis. Sunt arbores, quæ circa radices minimè ſoboleſcunt; ſed creſcunt ſolitariæ, ut cupreſſus, palma, pinus, abies. Aliis contra enaſcuntur circa radices, & ſuccreſcunt ejuſdem generis malleoli, coliculi, & paxilli; ſunt enim prolificæ, & prolixis radicibus extentæ. *Virg.*

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſilva,
Ut ceraſis, ulmiſque; etiam Parnaſſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra..

His præjactis, ſatio per avulſionem eſt, vel cum præciditur pars radicis ex arbore prolifica, vel cum evellitur paxillus, vel malleolus cum radice, juxta truncum arboris prolificæ ſubortus, ad novam germinationem in arborem. *Virg.*

Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis.

Commemorati coliculi, vel malleoli, fruticantes circa radices arborum, dicuntur ſtolones, vel notione Græca, quoniam emittuntur; vel a Stolone viri nomine, ut refert Varro. Quoniam vera ea fruticatio paxillorum inutilis eſt, niſi convellantur, idcirco nomen ſtolonis

pro

pro stolido accipi solet. Addo, stolones ipsos facile a stoliditate dictos, quoniam inutiles sunt, nisi præcidantur, ut est explicatum.

B

ACCA. Propriè dicitur de fructibus lauri, mirti, oleæ, & similium: generatim de iis, quæ poma minora sunt, & intus lignum, extra corticem habent. Discrimen inter baccas & acinos notavi in *Tit. Acinus*. Baccas translatè appellamus margaritas: *Ovid.*

Aure leves baccæ, redimicula pectore pendent.

Monilia quoque baccata passim efferimus. Hinc etiam apud Petronium tribacca tres sunt uniones auro inserti: sed is Petronii locus ab aliis aliter legitur.

BACCHUS. De Bacco, ut de aliorum Deorum genealogia, Mythologi diversis pugnant sententiis. Jovis & Semeles filium plerique Bacchum affirmant. Agri colendi rationem primum omnium Ægyptios docuisse, testatur Dionysius. Neque enim vitem solum & vinum, cujus causa lætitiæ inventor & largitor est habitus, sed alia inventa, ad terræ culturam pertinentia, ad eumdem referunt. Ea omnia nitidè complexus est Tibullus sub appellatione Osiridis, quo etiam nomine Bacchus est nuncupatus.

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum:
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaque cum notis legit ab arboribus:
Hic docuit teneram palis adjungere vitem,
Hic viridem dura cædere falce comam:
Illi jucundos primum matura sapores
Expressa incultis uva dedit pedibus.

He-

Hedera coronatus Bacchus fingitur. *Ovid. Faſt. 6.*
Bacche racemiferos hedera redimite capillos.
Optimo id conſilio a Fabulatoribus traditum: nimirum ut hedera, vino infeſta, & quæ ebrioſis mederi, ad ſanamque mentem ſolet reducere, antidotum ſit adverſus Deum vinoſiſſimum, eoque immodice hauſto actum in furorem. Alii contra Bacchum ſibi coronamentum hederaceum aſciviſſe ſcribunt, ut ejus frondis temperamento ſecurior, produceret ſibi liquoris gratiſſimi hauriendi voluptatem.

Bacrio, onis. Vas vinarium, ſimile trullæ. A Baccho ducit Feſtus. Sed alii contra putant aquarium. Vide *Hofmann. in Tit. Bacario.*

Balanus. Voce Græcanica comprehendimus quidquid glandis nomine deſignatur. Singulari modo arbor eſt, quæ, folia myricæ ſimilia ferens, glandem, myrobalanum dictam, progignit. Ex ea glande oleum & unguentum conficitur gratiſſimi odoris, cujus Horatius, & alii meminerunt.

Batillum. Apud Varronem duplici ſignificatu gaudet in re ruſtica. Inſtrumentum eſt meſſorium incurvum cum ferrula ferrea, quæ apprehendit & diſſecat faſcem ſpicarum. Eſt etiam inſtrumentum, quo ſulci & foſſæ aperiuntur.

Bellum rusticorum. Plurima a ruſticis ſuſcepta bella recenſentur. Viriatus Luſitanus annos quatuordecim Romanos ruſticano milite defatigavit. In Hungaria, Germania, & Belgio exarſere ſæpius adverſus milites veteranos motus bellici catervarum agreſtium, cum ingenti effuſione ſanguinis, & regionum vaſtatione. Licèt enim artis militaris peritia id genus deſtituatur, duritiæ tamen corporum, & laborum aſſuetudine, exercitationem caſtrenſem, & tyrocinii rudimentum abunde ſuplet. Neque enim manſiones ſub pellibus pertimeſcunt, ſub dio ſudare, & rigeſcere aſſueti; minuſque amiſſione vitæ terrentur, nullis vitæ deliciis & molliſſimo cultu enerves & hebetati. Non ſunt metuendæ ſeditiones ruſticæ, ubi jus

ſuum rigoremque ſervat diſciplina militaris. Licentia & impunitas exercitus commeantis, furta, & injuriæ, in trajectu copiarum cultores agrorum armant, exſtimulantque ad expetendam, quo modo poſſunt, damnorum, noxarumque ultionem. Nullæ extarent querelæ, nedum tumultus & bella ruſticorum, ſi Præfecti militares Aureliani Cæſaris monitum, quod apud Vopiſcum legitur, obſervarent: *Si vis Tribunus eſſe, imo ſi vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat: uvam nullus auferat: ſegetem nemo deterat: oleum, ſal, lignum nemo exigat: annona ſua contentus ſit. De præda hoſtis, non de lacrymis Provincialium habeat.*

BES, eſſis. Menſura continens octo partes jugeri, in duodecim partes diviſi. *Colum.*

BIDENS. Inſtrumentum foſſorium duos dentes habens ferreos & prælongos, cum ligneo manubrio. *Feſt.*

BIPALIUM. Inſtrumentum foſſorium, quo terra ligone profundius eruitur. *Varro.*

BIPENNIS. Inſtrumentum ruſticum ſimul & bellicum, præfixum ferro utrinque acuminato cum ligneo manubrio. Ruſtici utuntur ad ligna cædenda. *Virg.*

——— *ſonat icta bipennibus ilex.*

Apud bellatores validum eſt armorum genus, inventum ab Amazone Pentheſilea. *Claud.*

Thermodoontiaca Tanaim fregere bipenni.

Diſtinguitur a ſecuri, quæ ex una tantum parte aciem habet. Quod ſi utrinque ſit acie inſtructa, aſſociatur bipenni nomini adjectivo: *Varro*; *ferens ferream bipennim ſecurim.* Proinde falluntur, qui telum undique ferro acuminatum, & longiore haſta manubriatum, quod vocant *Alabarda*, Latine reddunt ſimpliciter *ſecuris*. Bipennis vocatur, aut ſecuris bipennis. Dicitur bipennis a pinna, quæ Latinis acumen eſt.

BOS. Animal labori ferendo, ruſticoque operi univerſo probe a natura comparatum. Si agri cultorem dixeris, & co-

& colonum, dicto theta nigrum non præfigam. Postquam aratione & vecturis alimenta nobis & adjumenta satis superque præbuit, suarum esu carnium, prævalido nutrimento nos pascit. Usqueadeo veteres bovini armenti rationem ducebant, ut apud Phryges, teste Plinio, morte mulctaretur, qui bovem interfecisset. Idem lege sancitum apud Athenienses, & Peloponnesiacos. Phœnices vero & Ægyptii humanis carnibus, quàm vacca vesci, satius habebant. Adstrue Pythagoram, qui, ut scribit Laertius, a bove & ariete abstinendum esse præcepit. Quod Veterum institutum indicavit. *Virgil.Georg.2.*

Ante etiam sceptrum Dyctæi regis, & ante
Impia quam cæsis gens est epulata juvencis.

Claudat agmen Columella, qui scriptum reliquit, tantam fuisse olim boum venerationem, ut non minus capitale esset, bovem mactare, quam civem. Sed rudis agrestisque sæculi rigorem illum antiquavit sanior ætas, & ratio congruens vitæ commodius, & lautius proferendæ. Primus, si Plinio credimus, Prometheus bovem morsu attingere ausus. Verum, rejectis Fabulatorum somniis, a supremo rerum Conditore concessæ nobis addictæque sunt bovinæ carnes in alimoniam: *Deuteron. c. 14. Hoc est animal, quod comedere debetis, bovem, & ovem, & capram.* Addo vix aliis carnibus olim usos in nuptiis, festisque aliis, ac præcipue Heroes. *Virg. l. 8.*

Vescitur Æneas, simul & Trojana juventus
Perpetuì tergo bovis.

Mactatis, & discissis, atque adeo concisis bobus Veteres ferire fœdera consuevisse, dubitari non sinit Homerus, ubi describit fœdus initum inter Achillem & Agamemnonem. Idem apud Molossos usitatum, ut refert Suidas. Minime præterea contemnendam nobis impendunt operam boves vecturis. Neque enim carrucariis & plaustrariis solum iisdem utimur, verum etiam gerulis. Ut a profanis Scriptoribus abstineam calamum, satis habeas quod legitur *Paralip. c. 12. Qui juxta eos erant, us-*

que ad Issachar, & Zabulon, & Nephthali, afferebant panes in asinis, & camelis, & mulis, & bobus ad vescendum. Addo ex Aristophane *in Acarn.* boves integros solidosque, quod admodum mirabile est, excoctos fuisse in clibano, qui furnus est gestatorius: adscribo Poetæ verba:

——— deinde præbuit
E clibano totos boves: ecquis rogo
Conspexit umquam clibano coctos boves?

Pars pompæ in triumphis Romanorum erant boves albi; qui ad sacrificium ducti inauratis cornibus, victisque & sertis floreis revincti, tibicines sequebantur. Addo lepidam bovis immolandi querimoniam, ut legitur apud Arnobium: *Ergone, o Juppiter, aut quis alius Deus est, humanum æquumque fuerit, ut, cum alius peccaverit, ego occidar, & de meo sanguine fieri patiaris satis, qui numquam te læserim, neque tuam majestatem violaverim, animal, ut scis mutum, naturæ meæ simplicitatem sequens &c.* Illud postremo etiam jocose jactatum a bobus, quos Marcus Cæsar mactandos voverat, si vicisset: *Si tu viceris, nos periimus.*

BOTANISMUS. Prima herbarum runcatio. *Plin.*

BOVILE. *Colum.* Stabulum boum. Vide *Stabulum*.

BRISA. *Colum.* Massa vinaceorum, vel uva calcanda.

BRUCHUS, vermis ex genere locustarum, herbas, ac præcipue brassicas erodens, ex quo ejus appellatio apud Græcos: nam a purgati Latii Scriptoribus ea vox, quod sciam, non est usurpata.

BRUSCUM. Tuber arboris, intortum & crispatum. Nam quod simplicius sparsum est, mollusċum dicitur. *Plin.*

BUBALUS. Exponitur passim bos ferus, silvestris, idem ac urus. Imperiti tamen vulgi id esse scribit Plinius: bubalum vero aliud esse affirmat animal, quadam cervi vel vituli similitudine. Vide *Urus*.

BUBSEQUA. Boum pastor, qui boves sequitur, ut apparet ex ipsa voce. *Apul.*

Bu-

BUBULCUS. *Cic.* Qui boves paſcit, vel arat bobus. Ad bubulci miniſterium illuſtrandum nihil neceſſe eſt cum Baccho, Endimione, & aliis, ipſum Apollinem recenſere, qui Admeti Regis boves paverit. *Horat.*

Te, boves olim niſi reddidiſſes
Per dolum amotas, puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetra
Riſit Apollo.

Abunde dignitatis & laudis bubulcis impertitum eſt in Sacris Paginis a Samgar, qui, ſtiva cum ferreo vomere arrepta, ſexcentos Philiſtæos percuſſit. *Judic. c. 3. Percuſſit de Philiſtæis ſexcentos viros vomere.* Utrum vero ſolus Samgar tantam ediderit hoſtium ſtragem, an adjutus manu ruſticorum collecta; iterum an uno pugnæ impetu adverſus omnes ſexcentos, vel per turmas, non uno conflictu ſubeuntes, Interpretes varie deſtinant.

BUCETUM. Locus ubi boves paſcunt, vel detinentur. *Gell.*

BUCOLICUS, a, um. Quod pertinet ad bubulcos, ut carmen Bucolicum. *Ovid.* Vide *Ecloga*.

BUCULA. Vacca juvenis. *Virg.*

BUCULUS. Bos parvus. *Colum.*

BULBI. *Plin.* Radices ſunt rotundæ, & tunicatæ, cujuſmodi habet lilium, narciſſus ~~&c. Vulgo~~ *Cipolle*.

BURA. *Varro*. Et,

BURIS. *Virg.* Pars aratri. Curvamen cui vomer inſeritur.

BURDONES. Occurrunt apud Ulpianum *Leg.* 49. *tit. de legat.* Muli ſunt qui naſcuntur ex equo & aſina. Vectandis oneribus adhibentur. Hinc vox Italica *Bordone*, quod eſt haſtile viatorium, ab iis uſurpari ſolitum, qui loca ſacra peregre adeunt. Ad eumdem modum baculos, quibus ad firmandos gradus ſeniores præſertim uti ſolent, a mulis vocamus *mulette*, quoniam mularum vicem ſuplent.

BUTYRUM. Pars lactis pinguior, quæ a fero agitata ſecernitur, & coaleſcit. Laudatur præ cæteris bubulum. Mirum eſt, cum populi Orientis ab omni ævo uſi butyro fuerint, ejuſque paſſim meminerint, quod in Sacris maxime Lit-

Litteris teſtatiſſimum eſt, ejus tamen cognitionem admodum ſero apud Græcos perveniſſe. Conſtat nimirum Poetas Græcanicos innumeris in locis lac & caſeum commemoraſſe, cum de butyro nuſquam locuti inveniantur.

Buxetum. Locus buxis conſitus. Buxo, myrto, junipero, & hujus generis arbuſculis, quæ ad elegantiam & amœnitatem tondentur, marginari ſolent areolæ herbarum, & florum in hortis & viridariis; præſtantque concinne directis diſpoſitiſque lineis ambulationes apertas ſub dio, florum odoribus & varietate ſpectabiles.

C

Aballus. *Horat.* Pro quovis equo accipi ſolet: ſed proprie caballos dicimus, qui piſtrino, agriculturæ, & vecturis deſerviunt: ſunt enim equi viliores, & ex Græca nominis origine operarii.

Cadiva poma. *Plin.* Quæ non leguntur manu, ſed ſponte decidunt.

Cadus. Vas vinarium decem congios continens, aptum vino aſſervando & miniſtrando. Moris erat apud Romanos ad fumum ſtatui cados, quoniam, ut ſcribit Columella, vinum fumo celerius matureſcit: adde Statii verba.

Albanoque cadum ſordentem promere fumo.

Oblinebantur etiam cadi pice & argilla; quod primus omnium apud Romanos invexit L. Opimius. *Martial.*

Teſta ſed antiqui felix ſiccatur Opimj.

Ad hunc modum picati cadi, & fumo afflati, ad plures annos vinum cuſtodiebant. Nam a vetuſtate, quemadmodum robur & ſapor, ſic etiam pretium, & quædam vino dignitas accedebat. Inſcripto demum Conſulis nomine cadi ſignabantur, ut ex Petronio, Horatio, & aliis diſcimus.

Ca-

CÆDUA SILVA, Vide *Silva*.

CÆPA. *Persius*. Olus sapore succoque acri, & lacrymas ciente. Inter Deos Ægyptiorum adnumeratum. Familiaris rusticorum cibus. Olim etiam apud Patricios Romanorum in usu pretioque habitus. *Varro*: *Avi & atavi nostri, cum allium & cæpe verba eorum olerent, tamen optime animati erant*. Apud eosdem Romanos locum Cæpa habebat inter coronas, quoniam lacrymas eliciendo oculis prodesset, ut observat Artemidorus. Hinc cæpas edere vel olfacere de iis dicimus, qui lacrymari videntur. Aliter etiam in veteri sermone est: *Cæpa oculos mordet*, idest lacrymare cogit. Quæ maxime omnium in caput crescit, cæpa dicitur capitata. Nam aliud genus, quod ad semen servatur, & a Plinio vocatur gethyon, oblongo est caule; quemadmodum etiam tallæ, quas Lucilius a cæpis distinguit:

Flebile cæpe simul, lacrymosæque ordine tallæ.

Idem dicendum de Ascalonio, quod aliud est cæpæ genus, vulgo *Scalogna*.

CÆSALIS. Lapis, cæsalis dictus, statuebatur pro agrorum finibus. Tiburtini lapidis nomine efferri solet, quoniam ex eo erat, ut suspicor, marmoris genere, quod cæditur in agro Tiburtino. *Dolabella de limit.*

CÆSPES. *Horat.* Terra avulsa cum herba. Muri cæspititii prædia, vineas, hortos sæpe concludunt, finesque statuunt inter finitimos. Declinando sumptui fieri solent pro repagulis structilibus, vel lateritiis. Conspersi cæspitis apud antiquos usus erat in re sacra; eoque erigebantur altaria. Item in castris: nam eodem terræ genere attollebantur aggeres munitorii. Sed & Imperatorium tribunal, editior nempe locus, ex quo Duces verba faciebant ad milites, cæspitibus erat constructum.

CALAMENTUM. *Colum.* Pedamentum est, vel fragmentum calami, quo, cum terra avulsa, fiunt muri cæspititii.

CALAMITAS. *Cic.* Translate passim sumitur pro miseria & infortunio. Proprie est detritio calamorum, cum a ventis, gran-

grandine, turbine, & procella suborta, segetum culmi comminuuntur. Non absimili modo strages proprie est stratarum arborum. Sed & clades a ramis & surculis abscissis similiter appellatur: nam clades a Græcorum ramo dicitur.

CALAMUS. Frutex aquaticus, idem ac arundo. Sumitur etiam pro quacumque re tenui cavaque; neque solum pro stipite & culmo, sed etiam pro surculo, breviore palmite, & similibus. Fit porro ex calamis instrumentum musicum pastorale, fistula nuncupatum, cujus inventor Pan perhibetur: *Virg. Eclog.* 3.

Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit.

CALIX. *Plin.* In floribus pars illa est, quæ florem claudit, & paulatim excludit. Cernuntur enim ibi inclusa folia tamquam in vagina, vel vase.

CALVATA VINEA. *Cato.* In qua raræ sunt vites: a capite calvo.

CAMPUS. *Cic.* Proprie est planities ampla, quæcumque illa sit. Falsus est Festus, ubi scribit: *Campus pro agro raro invenitur usurpatus.* Nam præter Plinium, cujus illa sunt verba: *Prata inde, campique, quos nonnisi ingentes boves, & fortissima aratra proscindunt*, clare Varro sic habet: *Quod primum ex agro plano fructus accipiebant, campus dictus.* Erit proinde campus ager planus. Apte Livius l. 4. *Capua a campestri agro appellata*; ubi distinguit agrum campestrem, idest planum, ab agro montano vel collino. A capacitate campum etymon ducere plerique statuunt. Nam quæ minus amplæ sunt planities, fora, plateæ, areæ nominantur. Campi notiones alias alibi quæras.

CANALIS. *Virg.* Dicitur a canna, quoniam ad modum cannæ vacuum est conceptaculum, ad usum aquæ deducendæ. Quamvis ex Palladio habeamus quatuor esse derivandarum aquarum modos, *Aqua ducitur aut forma structili, aut plumbeis fistulis, aut ligneis canalibus, aut ficti-*

fictilibus tubis, certum tamen eſt optime canales dici etiam ſtructiles, fictiles, teſtaceos & marmoreos. Uſus canalium multiplex in re ruſtica, ſed præcipuus ad hortos irrigandos, ut herbæ ſativæ & olera copioſe proveniant.

CANCELLATIO. Apud Agrimenſores idem eſt ac metatio, limitatio, & centuriatio. Per centurias, metas, & limites agri dividebantur: qui limites, quoniam decuſſatim ad modum cancelli interſecabantur, idcirco eam diviſionem cancellationem vocabant. *Frontin.*

CANCELLI. Repagula ſunt lignea, vel ferrea, ducta per directas, tranſverſas, & obliquas lineas, ad modum retis. Fiunt ex iis feneſtræ, portæ, & quæcumque demum ſepta & clauſuræ ad prohibendum aditum, & ad uſum ſpectandi per foramina inter memoratas lineas & trabeculas. Villæ, vineæ, cellæ vinariæ, oleariæ, apothecæ, chortes &c. cancellis, nimirum januis ad eam formam reticulatis clauduntur.

CANDOSOCCUS. Apud Columellam eſt palmes viteus prolixior, in terra defixus, ut in arborem adoleſcat. Propago vitea.

CANIS. Notum animal, ad agendas excubias, rerumque cuſtodiam, opportunum nobis traditum a natura ſubſidium. Ut enim erga Dominos & domeſticos mitiſſimi ſunt, ſic in exteros vehementer infeſti; eoſque latratu morſuque præferoces impetunt. In agris ſilviſque venatici ferarum veſtigia odorantur; iiſque morſu valido retinendis, venatoribus mire deſerviunt. In ſtabulis & paſcuis pecuarii armenta cuſtodiunt; nocturnæque paſtorum quietis ſecuritatem aſſerunt. Villatici in fures aſſiliunt, frugeſque ſepoſitas tutiſſimas præſtant. Catenarii perdiu catena obligantur, ne hoſpitibus noceant; noctu ſolvuntur in fures. Ejuſmodi emolumenta & promerita, quæ a canibus in genus humanum proficiſcuntur, meruere apud Ethnicos, & præcipue Ægyptios, ut canes inter Deos patrios haberentur. Hinc *latrator Anubis* apud Virgilium; & apud Juvenalem,

Oppida tota canem venerantur .

Adde ſepulcris & titulis cohoneſtatos, teſte Spartiano *in Hadriano*: *Equos & canes ſic amavit*, *ut eis ſepulcra conſtituerit*. Et nequid honoris & dignitatis cani deeſſet, inter ſigna Cœleſtia canem & caniculam Mythologi retulerunt: *Virg. Georg.* 1.

——— *averſo cedens canis occidit aſtro .*

CANNABETUM . Locus cannabe conſitus . Non ſolum funes ex cannabe, ſed etiam veſtes, linteamina, ſacci, & ſimilia, accommodatè ad uſus ruſticos, concinnantur. *Vetus Inſcript. apud Gruter.*

CANNICIÆ CAMERÆ . Occurrunt apud Palladium, qui ſic appellat agricolarum & paſtorum caſas, cannis, ſtramentis, & ſimili materia ruditer ſtructas. *Capanne*.

CANON . Genus ſolutionis apud Spartianum, quæ pro frumento, & oleo reddebatur. Canon regulam ſignificat; nec vero ſemper certas penſitationes notat, & præſtationes onerum, quas ſubeunt qui pecuniam, vel proventus annui partem ſolvunt antiquis poſſeſſoribus ædificiorum, reddituſque agrarii cujuslibet generis: ſed alia inſuper indicat. Canon apud Romanos pars erat frumenti, quæ aſſervabatur in horreis, ut plebi & pauperibus, cogente neceſſitate, ſuppeditaretur pretio viliori. Iterum apud eoſdem Canon vocabatur certum demenſum, ideſt cibi menſura, quam diſpenſator ſervis diſtribuebat. Id autem demenſum panes erant bilibres, vel trilibres in dies ſingulos; vel in ſingulos menſes certa quædam menſura tritici vel farris, quæ largius ſervis agreſtibus & foſſoribus, quam urbanis miniſtrabatur; cum hi laboribus minus exerciti, & domeſticis obſoniis largius victitarent. Apud nos Canones Apoſtolici, Pontificii, Conciliorum, regulæ ſunt & ſanctiones, ad diſciplinam moreſque pie ſancteque inſtituendos præſcriptæ.

CANTHARIS . *Plin.* Beſtiola frumentum arrodens.

CANTHERIUS . *Colum.* Proprie equus caſtratus: Scriptoribus rei ruſticæ eſt viteum pedamentum; quemadmodum apud

ſtru-

ſtructores in ædificiis cantherii ſunt trabes, porrecti a culmine uſque ad ſuggrundas. Par in his omnibus eſt ſignificatio nominis. Quemadmodum enim cantherius equus ſuſtinet ſeſſorem, vel impoſitas ſarcinas, ſic cantherii trabes fulciunt tectum, & cantherii in vineis ſuſtinent vites.

CAPELLA. Parva capra. Locus eſt apud Juvenalem *Satyr. 5.* qui ſic legitur.

——— metuenſque flagelli
Diſcit ab hirſuta jaculum torquere Capella.

Ex hoc loco capras equitationi adhibitas, & quidem in bellicis meditamentis, Interpretes aliqui opinantur; ſed omnino perperam. Plures habet is locus explicationes. Scaligero ſuffragium fero, qui mendoſum verſum emaculat; legitque *hircoſo Capella*, ut Capella ſit proprium Campidoctoris nomen, qui tyronem jaculari doceat. Licet enim Ælianus, & Oppianus ſcribant, alicubi capras enaſci ad magnitudinem bovis; ad eam certe molem perveniſſe capras Latii, ut equitationi, & quidem militari, deſervire poſſent, tam eſt abſurdum, quam quod eſt abſurdiſſimum. Hirſutum vero dixit Poeta Capellam Campidoctorem, quoniam pilis horridiuſculi eſſe ſoleant arma tractantes, quod a Perſio diſerte eſt traditum:

Hic aliquis de gente hircoſa Centurionum.

CAPITATA VINEA. *Colum.* Cui multum eſt robur in ſtirpibus vitium. Habentur enim radices veluti capita arborum.

CAPRA. A carpendo dicitur, quaſi carpa, quoniam virgulta carpit. Occurrunt de capris rixantia inter ſe Scriptorum teſtimonia. Varro ex iis peſtilentiam enaſci ſcribit, ſi magni ſint greges. Damnant eas alii cum Plutarcho, tamquam fœtidum, laſcivum, morboſumque animal, quamobrem lege cautum fuit apud Romanos, ne Flamen Dialis edere, imo ne tangere auderet carnem caprinam. Certe ſiniſtram ex iis licet capere conjecturam, quoniam ſegregari diſpergique gaudent, cum è contrario oves ſimul coire condenſarique ſtudeant. Ad

hæc ſuo ſæpe damno agricolæ noſcunt, capras novella ſata carpendo corrumpere; earumque ſalivam fructibus eſſe exitioſam. Alii contra mundum animal capram eſſe contendunt; eamque ob cauſam ſacrificiis adhibitam lege Divina *Levit. c. 1. Oblationem ſuam ex ovibus & capris offeret in holocauſtum*. Romani, teſte Livio *l. 25.* capris albis litabant Apollini; Copti vero, & Mendeſii divinis eas honoribus coluerunt; ut de primis Clemens Alexandrinus, de alteris Herodotus literis conſignarunt. Cum vero capræ noxiæ cæteroqui ſint ſatis, & fructibus, maximeque oleis, quas lambendo ſteriles faciunt, ac propterea Minervæ immolabantur; non eſt tamen reticendum, non parum emolumenti eas afferre operis ruſticis, qui ex earum pelle pannos craſſiores, ut ex longioribus etiam pilis veſtes aſciſcunt: ut nihil addam de cilicinis tentoriis militaribus, quæ non ſunt noſtræ indaginis. Adde capram non ovem in Cœlum relatam. *Ovid.*

——— *Oleniæ ſidus pluviale capellæ*.

Mirari ſubit potiorem rationem caprarum, quam ovium duxiſſe Mythologos, qui Pani, paſtorum Deo, caprinum caput, cum hircinis cruribus attribuerunt. Vide *Hædus*.

CAPRARIUS. *Varro*. Cuſtos caprarum.

CAPREA. *Varro*. Animal ſilveſtre notum, non ſolum vivido acrique viſu præditum, ſed agile inprimis mundumque; atque idcirco ſæpius in ſacris Literis, ac præcipue in Salomonis Canticis commendatum. *Cantic. c. 2. 7. Adjuro vos filiæ Hieruſalem per capreas, cervoſque camporum*. Caprearum caro præ reliquis ferinis laudatur: merito cæteroqui creditur ferinas omnis fere generis carnes non ſolum ſapidiſſimas eſſe, ſed etiam domeſticis præſtare ſalubritate. Eximiæ porro velocitatis laude inſigniuntur capreæ. Hinc Sponſus iis comparatur. *Cant. 2. 9. Ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles, ſimilis eſt dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum*. Eſt etiam caprea apud Varronem vitis, quæ capreolos parit.

CA-

CAPREOLUS. Parva capra. Item apud Varronem inſtrumentum ruſticum, ferreum, bicorne, ad ſimilitudinem cornuum capreæ. Sunt etiam capreoli intorti cincinni, & criſpuli claviculi, quibus vites, veluti totidem manibus apprehendunt adminicula, & ſerpendo ſaliunt, quaſi ad locum capiendum.

CAPRILE. Caprarum ſtabulum. *Plin.* Vide *Stabulum*.

CAPRIMULGUS. Qui capras mulget. Uſurpatur a Catullo per modum convicii in amuſos & imperitos:

——— caprimulgus, aut foſſor
Rurſus videtur, tantum abhorret ac nutat.

CAPRIFICATIO. Certa quædam eſt ratio, ut Plinius docet, providendi, ut culices, caprificorum groſſis creati, ad ficus advolent, earumque lacte depaſto, & aere tepenti per adapertas rimas immiſſo, eas ad maturitatem perducant. Qui caprificationem in arboribus appellant diſſectionem cultello factam in cortice, ut commodius gemmæ prorumpant, ii longe abſunt a Plinii ſententia.

CAPULATOR. Qui capulis, quæ vaſa ſunt olearia, oleum egerit. *Colum.*

CARBATINÆ, aliis CARPATINÆ CREPIDÆ. *Catull.* Calceamentum ruſticum ex corio bubalo.

CARBUNCULATIO. *Plin.* In arboribus, vineis, & ſegete eſt morbus, qui adurit ad modum carbonis. Hinc ager carbunculoſus, qui redundat ſabulo, & lapillis aridis.

CARDUCETUM. *Pallad.* Locus carduis conſitus.

CARENUM. Vide *Sapa*.

CASA. *Virg.* Tugurium, domus ruſtica.

CASEALE. Apud Vitruvium videtur eſſe locus, ubi, fumo ex lignis viridibus excitato, caſei ſiccantur, & colantur.

CASTANETUM. *Colum.* locus caſtaneis conſitus.

CASTRATIO. In agricultura eſt ramorum inciſio, ut planta rareſcat, admittatque liberiorem aerem. Quod opus etiam *diſrarare, & intercidere dicitur. Colum. Poteſt intercidi & diſrarari; quod opus ruſtici caſtrationem vocant.*

CAU-

CAUDEX, & CODEX. *Virg.* E Veterum more, qui etiam caulis & colis, plauſtrum & ploſtrum dicebant. Id eſt in arbore, quod in herba eſt caulis; nimirum truncus, a radice aſſurgens cum cortice. Ex ejuſmodi truncis conficiebantur olim tabellæ cera inductæ, membranis nondum inventis, quibus tabellis ad ſcribendum utebantur. Hinc volumina typis æneis exarata, Codices etiam nuncupantur.

CAULA. Stabulum ovium. *Cic.* A cavitate: antiquitus enim ante uſum tectorum, oves in antris claudebantur.

CAULIS, & COLIS, ut cauliculus, & coliculus. Fuſtis herbaceus, ſtipes, ex quo prodeunt folia. *Plin.*

CELLA, æ. *Cic.* &

CELLARIUM. *Plin.* Conditorium & promptuarium, ubi ad uſum reponuntur, & premuntur majora quædam & vulgaria poculenta & eſculenta, quæque diu ſervari oportet. Cum indicantur, apponi ſolent nomina rerum ſervatarum, ut cella vinaria, olearia, lignaria, penuaria. Curandum, ut conſtruantur cellæ, ubi commodi ſunt proſpectus, flatuſque ventorum minime noxii, ne ſervata diſpereant, aut corrumpantur. Cato cellas item appellat caveolas columbarum: ex quo apud eumdem Columbæ cellares dictæ.

CELLA VINARIA. Rei ruſticæ Magiſtri veteres cellam vinariam in plano ſtatuendam præcipiunt. Idem de humidis quibuſcunque, quæ cuſtodiri volumus, eſt obſervandum, ne pereant, ſi forte defluant, ſed excipi, ſaltem reliquiæ, poſſint. Obvertenda eſt cella vinaria ad flatus aquilonares, quos hauriant adaperta lumina feneſtrarum: amant enim vina frigidiorem aerem; & tamdiu incorrupta ſervantur, quamdiu frigeſcunt; cum contra oppoſita ventis, qui a meridie & ſubſolano ſpirant, facile elangueſcant & enerventur. Idcirco laudantur cellæ ſubterraneæ, quæ concluſæ frigidæque a noxiis ventorum concurſionibus minime infeſtantur. Nihilo ſecius ſubmovendæ ſunt a ſterquiliniis, uligine, aliiſque ſordibus & im-

immunditiis, quæ magnopere humorem vitiant. Item procul habendæ a cisternis, fontibus, & aquis salientibus, quarum humor extractus vina hebetat, redditque imbecilla. Nihil enim vino citius contagionem sentit, & graveolentia inficitur atque dissolvitur. Profuerit pavimentum opere testaceo solidari, ut diffusa vina è subdito substratoque lacu colligi possint. Ad cellæ latera suppositis podiolis structilibus, vel saltem roboreis cippis, dolia disponantur. Si laxior & uberior vindemia fuerit, locentur etiam in media cella, relictis tamen ex utraque parte semitis, ut cellæ custos, siqua acescant, vel rimas faciant, effluantque, continuo possit accurrere. Eam ob causam adhibenda insuper curatio est, ne mutuo se dolia contingant, sed interposita pedali mensura dissocientur; secus unius dolii vitium in proxima quæque confestim serpet & diffundetur. Dolia, quo capaciora sunt, eo vina acrius & validius robur acquirere, docet experientia. Eadem custodes oblinunt certis, pro usu regionum vario, medicamentis; caventque crebro transfundere, & partim ad usum evacuata sinere, ut exhalent, & evaporando infirma reddantur. Vide *Cadus*.

CELLA OLEARIA. A Palladio, Vitruvio, aliisque Authoribus Cella olearia meridianis ventorum flatibus objecta collocatur. Oleum quippe frigore congelatum constringitur, & fracescere paulatim incipit. Propterea ab omni rigore muniendum; utque tepore potius extenuetur providendum est. Nec tamen idcirco in eam cellam prunæ, ignes, aut lucernæ admittendæ, ne fumi & fuliginis nidore, & noxiis spiramentis vitiatus olei sapor corrumpatur. Pavimentum eadem cura, ac de cella vinaria dictum est, erit sternendum. Solicite in primis curandum est, ut vasa, quibus oleum excipitur, munda sint atque detersa; neque amurcæ vestigia ex reliquiis veteris olei supersint, quibus novi sapor inficiatur. Sunt qui, præ sapidi liquoris copia; non satis habent præmagna vasa ficti-

fictilia oleo explere; quamobrem ſubterraneis ſcrobibus, atque adeo puteis effoſſis illud cuſtodiunt. Adhibenda iis cura eſt, ut pavimentum teſta tunſa, & opere ſignino ſit valide ſubactum; concamerationes vero arenato, & craſſiore calcis tectorio loricatæ, ne terra aridior liquorem exſugat, oleumque effluat, pereatque per hiatus rimarum.

CELLA FRUCTUARIA. Vide *Horreum*.

CELLARIUS: *Colum.* Cellæ præpoſitus: promuſcondus.

CENTURIA. *Feſt.* Menſura agri, ducenta continens jugera. Hinc ager centuriatus, in ducenta diviſus jugera.

CEPURICA. Latine hortenſia. Sabinus Tyro librum cepuricorum ſcripſit, quem Mecœnati dicavit. *Plin.*

CERES. Saturni & Opis filia. Dea inventrix & mater frugum, cujuſcumque fere generis. Iis inventis & indicatis primos mortalium ab incondita erraticaque vivendi conſuetudine ad certas, quas prodidit, leges, revocavit. *Ovid. Metam.* 5.

Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris;
Prima dedit leges; Cereris ſunt omnia munus.

In Sicilia inveniſſe fruges, imo & in lucem veniſſe fertur. Ideo ea inſula eidem ſacra. Poſt meſſem Cereri offerebantur frugum primitiæ: peragebantque agreſtes turbæ luſtrationes Ambarvales, non ſine conviviis, in quibus vetitum erat vinum inferri. Hinc adagium *Cereri ſacrificant*, in eos qui vinum non adhibent in convivio. *Plaut. Aulul.*

Staphyl. Cererin', mi Strophyle, litant facturi nuptias?
Strophyl. qui? quia temeti nihil allatum intelligo.

Non frumenti ſationem ſolummodo, verum etiam rationem edocuit, qua idem per trituram excuſſum a paleis ſecerneretur, ut refert Callimachus in hymno eidem dicato. Eam ob cauſam ſpiceæ coronæ in templis eidem ſacris appenſæ cernebantur. *Tibull.*

Flava Ceres, tibi ſit noſtro de rure corona
Spicea, quæ templi pendeat ante fores.

CER-

CERNO. Proprie eſt cribrare : ad alia per metaphoram tranſiit. *Plin.*

CERVUS. *Virgil.* Animal ſilveſtre. De inſigni horum agilitate & curſu plurima extant in ſacris Litteris teſtimonia. Achilles, a pedum velocitate ab Homero laudatus, medullis cervorum nutritus fertur in tyrocinio Chironis. Licèt Poetæ etiam fœminis cornua attribuant, conſtat tamen nonniſi mares iiſdem præditos. In vecturis etiam præſtaſſe operam legitur apud Vopiſcum, qui Aurelianum Cæſarem ſcribit cervo devectum in triumpho, ut devictorum hoſtium timiditatem oſtenderet. Sunt enim cervi ſuapte natura meticuloſi & fugaces. Valeſcunt autem mirifice pedum firmitate & robore, propter ungularum duritiem. *Pſal.* 17. 34. *Qui perfecit pedes meos tamquam cervorum*. A ſimilitudine cornuum cervinorum, cervi etiam nominantur pali, ſtipites, & pedamenta furcillata, ad uſum quidpiam, præſertim in vineis, ſuſtinendi. *Virg. Eclog.* 2.

Atque humiles habitare caſas, & figere cervos.

CHLORIS. Dea florum. Chloris dicta a Græcis, eadem ac Flora Latinorum. *Ovid. Faſt.*

Chloris eram, quæ Flora vocor; corrupta Latino
Nominis eſt noſtri littera Græca ſono.

Vide *Flora*.

CICER. *Horat.* Legumen notum, torridum olim vendebatur, teſte Ariſtophane : etiam frictum : *Plaut. Bacch.*

Tam frictum ego illum reddam, quam frictum eſt Cicer.

Apud Romanos populo ſpargebatur in ſpectaculis ab ambientibus Magiſtratus. *Perſius :*

——— cicer ingere large
Rixanti populo.

Negat Plinius hoc legumen ſeri oportere, niſi pridie madefactum, propter nimium calorem inſitum. Cum aliis leguminibus locum habebat in cœnis emortualibus, quoniam & vilia eſſent legumina, & minimum alimenti præberent.

Ciconia. *Colum.* Inſtrumentum ad ſulcos ducendos, nequis aliis altior vel profundior evadat. Dicitur a ſimilitudine roſtri avis ciconiæ.

Cicum. Membrana tenuis, nonnullorum fructuum, ut mali punici, & nucis, grana & cellulas contegens. Hinc cicum pro re nihili & ſpernenda uſurpatur. *Varro*.

Cicuta. Proprie eſt pars arundinis excavata. Sumitur paſſim pro inſtrumento muſico ruſticano & paſtoritio; conſtatque ſeptem diſparibus calamis, cera nexis. *Virgil. Eclog.* 2.

Eſt mihi, diſparibus ſeptem compacta cicutis,
Fiſtula.

Vide *Fiſtula*.

Cippus. *Horat:* terminus lapideus ad diſcernendos fines agrorum. Suplet ſtatuas Terminorum, Hermas, & finales arbores.

Cisterna. *Plin.* Lacuſculus aquæ pluviæ, ſubterraneis firmiſque ſubſtructionibus ad modum foveæ excavatus. Collecti imbres a ſtillicidio per tectorum ſuggrundas ibi detinentur, ad domeſticos & hortenſes uſus; præcipue ſi deficiant putei perennes, & aquarum ductus, derivati per canales fictiles, formas ſtructiles, vel fiſtulas plumbeas. Sed providendum diligenter, ut prius aquæ per euripos, & ſcrobiculas expurgatorias, attritu ſtrati ſilicei detergantur a ſordibus, tectorum alluvione contractis. Eas comparandi normam præſcribit *Plinius l.* 16. 40. Cæterum aquarum rationem in primis ducere oportet agricolas; nec ſolum irrigationis ergo; utque pecora potum in promptu habeant; verum etiam propter uſum potandi colonis & operariis. Nulla frequentior in agris morborum cauſa, quam ab aquis impuris, fœtidis, gravibus, quomodolibet inquinatis. Contra vero quæ pellucidæ ſunt eædem ſalutares incolumitatem & valetudinem prorogant atque confirmant. Eam ob cauſam ſcribit Diodorus, procera corpora & validiſſima conſpici apud Indos, qui aquis utuntur ſaluberrimis. Deterrimæ ſunt

ſunt paluſtres, lacunoſæ, & quæ pigro lapſu decidunt: vitandæ etiam quæ ex metallorum fodinis proveniunt, propter infecturæ vitium, agnatamque, ut aſſolet, gravitatem. Nocturno imbre collectas præſtare iis, quæ interdiu defluunt, monet Theophraſtus. Graviſſimæ omnium ſunt, & propter ſalſedinem noxiæ, quæ per æſtiva tempora inter tonitrua & fulgetra colliguntur. Collinæ montanæque laudantur magis, quam quæ in ima valle ſubſidunt. Fuge influentes limo terreo herbidoque: tutus contra indemniſque haurias devolutas per ſaxa, & glareoſa loca, præſertim ſi in procurſu non commaculent lapillos relictis ſordibus. Omnium ſaluberrimas habeas, quæ aeri ſunt ſimillimæ, limpidæ nimirum leveſque, ſaporiſque omnis & coloris expertes.

CITRETUM. *Pallad.* Locus citris conſitus.

CLADES. *Virgil.* Notione Græca a ramo dicitur; & proprie uſurpatur de abſciſſione ramorum ab amputatione, vel ab impetu ventorum, pluviarum, & turbinum. Translate uſurpatur de occiſione, vel damno ab hoſtibus illato.

CLATHRI. A Columella dicuntur inſtrumenta hortenſia, ad terram evellendam. Sed proprie ſunt repagula ex tignis ferreis aut ligneis, directe vel in tranſverſum locatis, ad prohibendum aditum, vel ad muniendum.

CLAVICULA. *Cicero.* In vitibus germen illud eſt, quo vitis ſerpit & erigitur. Dicitur etiam proprie Capreolus, & pampinus: translate vero cincinnus, ab intortis crinibus. Græci helices vocant.

CLAUSTRUM. Vide *Cohors*.

CLITELLÆ. *Liv.* Sellæ doſſuariæ, quibus muli, jumenta, aſini ſarcinas & onera commodius portant.

COCHLEA. Apud Vitruvium unum eſt ex organis aptis aquæ hauriendæ, ad irriganda olera, herbaſque hortenſes, ubi aquæductuum inopia laboratur. Ejus deſcriptionem vide apud nos *Lexic. Milit.*

COHORS, COORS, & CORS. *Virgil.* Locus ante ædes villicas per-

perflatilis, adapertus, & undique conclusus: domus rusticæ vestibulum dixeris. Ibi gallinæ, anseres, & id genus altilia; oves etiam, & arietes degunt. Adstrui solent ad latera stabula, receptacula, & conditoria, non solum ut in iis memorata altilia, noctu præsertim, detineantur, verum etiam ut instrumenta rustica, & agrestis supellex asservetur. Excipiunt præterea cortes omnis fere generis cellas, vinariam, lignariam, oleariam, promptuariam; item torcular, & quidquid ad usus villicos est diligenter custodiendum. Adde furnum, & piscinulas, ex Columellæ præscripto minimum duas; quarum altera altilium & pecoris potui serviat, altera lupinos, coria, virgas, vimina, & salices maceret & madefaciat. Ut ad meridiem Cortes vergant monet Palladius, quoniam hyeme teporem a Sole concipiunt, detentis animalibus propitium. Ad æstivos autem ardores temperandos dirigantur porticus, quæ, si copia firmioris structuræ non suppetat, asseribus, longuriis, ramalibus, scandulis, tegi poterunt, palisque furcillatis defixis probe firmari. Distinguitur cohors a claustro, quod a claudendo dicitur, notatque quodcumque repaguli septique genus, sive sit adapertum, sive conclusum. Limina etiam, finesque regionum commode claustra appellamus. Livius Etruriæ castra, Cicero claustra Imperii dixit.

COLLICIÆ, & COLLIQUIÆ. *Colum.* Sulci majores in agris, per quos aquæ inutiles in fossas ejiciuntur. Hinc apud Catonem tegulæ colliciales leguntur, per quas aqua defluit in impluvium.

COLLINÆ VINEÆ. Quæ collibus prætenduntur; ut enim scribit Virgilius:

Bacchus amat colles;

Præcipue si meridianos ventorum flatus hauriant. *Colum.*

COLLUCO, as. *Colum.* Dicitur a luce; & est amputare ramos officientes silvæ vel arbori; utque locus a luce sit permeabilis efficere, & aerem liberiorem admittat.

COLO,

COLO, is. *Virg.* Colere agrum, eſt terram exercere ad proventum uberem. Id aſſequimur aratione, ſatione, inſitione, putatione, aliiſque ruſticis miniſteriis & laboribus. Neceſſe eſt hæc ſudore & induſtria comparare, poſtquam fructus & alimenta, ſponte a natura nobis primum tradita, exitioſo ramoſoque lapſu primi Parentis amiſimus; parendumque eſt ſupremi Numinis præcepto: *In ſudore vultus tui veſcèris pane tuo*. Vide *Colonus*.

COLONUS. Apud Pignorium coloni vel ſervi erant, vel ſervili conditione adhibiti ad agros colendos. Certe opponuntur ingenuis; nec ſolum ſervis juncti, ſed pœnis ſervilibus, fuſtuario & flagellis leguntur coerciti. Alia notione Coloni erant, qui in exteras ſociaſque civitates mittebantur ad ibi degendum, non earum, ſed propriis legibus, ut apud Romanos factitatum in Coloniis deducendis. Sed quoniam ad terræ culturam præcipue mittebantur, inde Coloni terræ cultores in univerſum appellati. Duo autem ſunt terræ ad proventum exercendæ genera & munera, ſerere, & colere. Altero ex his deficiente, perit ſpes omnis, & expectatio anni feracis. Quanti referat, ſtudio operaque numquam intermiſſa, culturæ laborem impendere, oſtendit Romanis Judicibus C. Furius, qui, teſte Plinio, cum ab exiguo agello uberiores fructus colligeret, quam affines ex agris ampliſſimis, eaque cauſa dies eidem dictus eſſet, tamquam veneficiis fructus alienos ad ſe traheret, inſtrumenta, & ferramenta ruſtica omnis generis, vomeres, ligones, bidentes produxit in forum; eaque ſua eſſe veneficia pronunciavit; cauſatus ſudores ſuos & vigilias non poſſe in medium proferre. Quo ſpectaculo delectati ſimul evictique Judices colonum ſtrenuum gnavumque non modo abſolutum, ſed magnopere laudatum dimiſerunt. Jam vero quantacumque terræ fertilitas, niſi cultus accedat, cito ſilveſcit. Ciceronis effatum eſt Tuſcul. 2. *Ager quamvis fertilis, ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt*. Adde *Ovid.*

Fer-

Fertilis, assiduo si non renovetur aratro,
Nonnisi cum spinis gramen habebit ager.

Utcumque contra dumosum, sterile, & iniquum sit solum, industria, & assidua sedulitate corrigitur. M. Varronis dictum est, nullam adeo immitem terram esse, quæ cultura domari non possit. Quod si leones, tigres, ferocissimasque belluas mulcendo tractandoque mansuetas & dociles reddimus, quidni exercitatione & diligentia quantumlibet asperum durumque solum coloni laboribus fœcunde grateque respondeat? Vide *Agricola*, & *Rusticus*.

COLONA, æ. Coloni uxor. *Ovid.*

COLUM. *Virg.* Vas vimineum, per quod vinum, vel alius liquor in aliud vas transfunditur.

COLUMBAR. *Plaut.* &

COLUMBARIUM. *Pallad.* Columbaria foramina sunt in peristerotrophio, ubi columbæ nidificant. Duplex est apud Plautum locus, ubi columbaris meminit primum in *Rud. sc. 6.*

Nam in columbari collum haud multo post erit;

Ubi fallitur Priscianus Columbar exponens genus laquei, quo collum nectitur. Neque enim vinculum ibi columbar dicitur, sed foramen, quod efficit vinculum, rei collum adstringens. Proprie columbar de indicato dicitur loculamento columbarum, translate de multiplici foraminum genere. Hinc Vitruvius foramina, ubi cubant capita trabium, Columbaria appellat. Eodem nomine notant Inscriptiones veteres apud Fabrettum Loculos, ubi inserebantur ollæ mortuorum cinerariæ. Item in aquæductibus foramina, quæ in castellis dividunt aquas, in plures vias ususque dominorum dispertiendas. Iterum in Plauti Fragmentis legitur:

Non ego te novi, scriba navalis,
Columbar impudens?

Ubi crasse fallitur Festus, scribam navalem exponens tabularium vilis conditionis. Ibi herus facete objurgat servum

vum improbum, quem jocoſo convicio vocat ſcribam navalem, ideſt remigem, vel remigio dignum; cum remiges, manu remos agitantes, ſcribere videantur in mari. Quod autem addit *Columbar impudens*, vel ad foramen referas, quod efficit laqueus cum rei collum nectit, vel ad foramina, quæ in navi proxima ſunt ad remigum manus, ubi remi inſeruntur. Appellat autem Plautus ſervum nequam *Columbar impudens*, eadem figura uſus, qua Lucilius hominem improbum carcerem vocat, ideſt dignum carcere. Quo idiotiſmo Itali etiam utuntur, qui pravum hominem & conſceleratum appellant *Forca*, videlicet ſuſpendio dignum.

COMMATA. Sic appellat Ulpianus agrorum inciſiones, quibus aquæ emittuntur: a Græcis Diacopi nominantur.

COMŒDIA. Ruri nata, Urbium poſtea habitatrix, ſcenam populumque exhilaravit. Super ejus definitione a Scriptoribus varie valideque certatum. Ab Ariſtotele exponitur: *imitatio pejorum juxta ridiculum*. Sed hoc jejunum, implexum, & explicatione indigens, quam Philoſophus non reddit, è veſtigio tranſgreſſus ad tractationem tragœdiæ. Conſtat autem, ejus Poeticam multis partibus interpolatam, & mutilam ad nos perveniſſe. Seligo ex aliis definitionem Scaligeri: *Poema dramaticum, negotioſum, exitu læto, ſtylo populari*. Etymon Comœdiæ apud Græcos a comeſſando, quoniam Athenienſium agreſtes turbæ cum Apollinis, paſtoris, Deique paſtorum, ſacra celebrarent, comeſſationibus indulgerent; & ſaltu cantuque laſcivientes, per pagos parum verecunda convicia jaciendo in plauſtris diſcurrerent. Partitione dicuntur palliatæ, togatæ, prætextatæ, tunicatæ, tabernariæ, Atellanæ. Ut reliqua ad earum tractationem præcidam, nam ruſticæ exortu ſolo fuere, ſatis fuerit Comœdiam in veterem novamque dividere. Vetus, quæ a Suſarione primum prodiiſſe fertur, mordacior, & ſatyricis dicteriis illiberaliter uſa, non popularibus ſolum & patriciis, ſed ne Principibus

qui-

quidem parcebat. Hoc immoderatæ impuræque licentiæ genus etiamnum alicubi perdurat, haud equidem in Comœdiis, ſed ſolo meſſis & vindemiæ tempore, quando conviciatores agricolæ obvios quoſque impudentia verborum, & maledictis audent inceſſere. Novæ comœdiæ initium a Menandro plerique accerſunt. Verecunda magis & gravior contumelioſam illam libertatem refugit. Nec proinde ſuis caret jocis, & ſalibus, ſed pudicos, ingenuos, & liberales habet; urbanos ſcilicet, non agreſtes. Submota proinde amarulentia, & impudenti dicacitate, facetiis utitur, lætoque exitu blanditur populo, & ad ſpem bonam erigit, qui ſcopus eſt comœdiæ propoſitus; cum tragœdia, triſti funeſtoque plerumque exitu, Patricios & Principes terreat; utque moderate & ſobrie potentia utantur, ſtudet, & adlaborat.

COMPAGINANTES AGRI, qui ſe invicem tangunt, ut nexæ paginæ. *Frontin. de limit.*

COMPASCO. *Varro*. Simul paſco. Hinc agri compaſcui, qui ad ſimul & communiter paſcendum relinquuntur.

COMPLUVIATA VINEA. *Plin.* Ad modum compluvii facta; ideſt undique devexa in unam partem, veluti ad centrum.

CONCISURA, æ. Conciſuras agrorum dixit Seneca minutos quoſdam euripos in cœnationibus præſertim æſtivis. Commodus erit hujus vocabuli uſus in re hortenſi, ad ſignificandos aquarum ductus per areolas herbarias. Ibi enim aqua ductilis, interjecta terra, ligone conciditur, & aliò derivatur.

CONDUCTITIÆ OPERÆ. *Varro*. Ruſtici ſunt, qui agreſti labori ferendo alteri ſerviunt, ad id evocati, & mercede conducti.

CONFIBULA. Pars torcularis, quæ arboribus dehiſcentibus inducitur; ad earum hiatum comprimendum. *Cato*.

CONFINES AGRI. *Liv.* Qui eoſdem fines habent.

CONSEMINEUS, a, um, &

CON-

CONSEMINALIS, le. *Colum.* Vinea conſeminea, quæ diverſi generis vites habet: ſilva conſeminea, quæ variis arborum generibus eſt conſita.

CONSEPTUM. *Colum.* Multimodis conſepta occurrunt in re agreſti. Sunt autem loca undique clauſa, ſed interdum ſubdialia. Opere & ſtructura varia indigent, pro diverſitate rerum, quæ cuſtodiunt. Leporaria, & vivaria, ubi ferina & ſilveſtria animalia aſſervantur, concludi ſolent firmiore ſepto, muro nempe ſtructili, lapideo, vel lateritio. Vineæ, hortique non uno ſepimento prætenduntur. Neque enim ſemper copia ſuppetit ad muros ductiles excitandos. Itaque aſciſcuntur in eorum ſuplementum ſepes, vel ex vivis fruticum, ruborum, & arbuſcularum radicibus; vel ex ramalibus, virgultis, & ſentibus complicatis, nec tamen vivis, qui nectuntur depactis in terram palis, virgiſque & viminibus ſolidis colligantur. Macerias alii adhibent ex lapidibus luto compactis: vel eaſdem ſola ſaxorum congerie, compoſitaque aggeſtione corroborant. Foveas alii, & ſcrobes aquarias effodiunt; elatiſque ſuperaggeſta terra aggeribus & munimentis, militari more vineta hortoſque protegunt. In viridariis demum topiaria, & areolæ herbarum florumque, præcipue ſi peregrinis exoticiſque ſint conſitæ, mirti, buxi, juniperi, laurique tonſilis viridi odoratoque conſepto firmantur.

COPHINUS. *Juvenal.* Vas ruſticum vimineum: oneribus præſertim aſportandis deſervit.

CORBIS. *Cato.* Vas item ruſticum vimineum. Varro dictum putat a corruendo, quod illuc ſpicæ de meſſe corruant, quæ ſic poſtea a ruſticis in aream aſportantur. Iſidorus a curvatis viminibus, quibus contexitur, nuncupari ſcribit. Hinc verbum *Corbito*, in corbitam mittere. *Plaut. Caſin. Act.* 4. 2.

Novi ego illas ambas eſtrices: corbitant, ubi
Comeſſe poſſunt;

Quod eſt cibos in ventrem, tamquam in corbitam mit-

 tere:

tere: ſcio alios legere *curvitant*, ſed aptius Turnebus, & alii *corbitant*.

CORIAGO. *Colum.* Morbus bubuli pecoris; cum illi pellis, ſeu corium (ex quo morbo nomen) ſic adhæret carni, ut manibus apprenſum deduci non poſſit. Fit autem potiſſimum cum ſudor in opere faciendo refrixit.

CORTEX. *Virgil.* Dicitur a corio: eſt enim quaſi corium tegens arborem; illud ſcilicet quo exterius arbor tegitur. Pars eſt etiam arborum vitalis, quas ſterileſcere & perire neceſſe eſt interciſo cortice, per quem alimenta ſuccique ſaliunt. Ferre quidem vulnera & fiſſuras arbores poſſunt; imo quædam cortice inciſo fertiliores fiunt; convaleſcunt enim continuo, & conglutinatæ firmius coeunt. Quod ſi undique denudentur, amiſſis alimenti canalibus, & ſpiramentis, quæ ſunt illis vitæ principia, intereunt. Aſperi craſſique ſunt cortices, ſed plantarum medullis admodum leviores. Hinc alligato cortice natare incipiunt, qui eam artem addiſcunt. *Natare ſine cortice*, adagii loco de iis dicitur, qui aliorum opera vel conſilio non indigent.

CORRIVATIO. *Plin.* Aquæ deductio in eumdem locum. Hinc corrivales dicti, qui ex eodem loco aquam per rivos deducunt. Translate de æmulis uſurpatur.

CORTINA. *Cato.* Vas, quo fluit oleum, dum in torculari premitur. Idem apud infectores ad lanas tingendas, & coquendos ad eum uſum colores, adhibetur. Sed quoniam alia non pauca ſignificat, mirum in modum ejus vocis etymon exponitur. Iſidoro dicitur a coriis, quia tabernacula & tentoria, quæ cortinæ dicuntur, pellibus & coriis primum conflabantur. Item a corio aliis appellata, quoniam Apollinis tripus Pythonis ſerpentis corio erat coopertus. Servius duas originationes tradit. Cortinam, quaſi certinam dici autumat a certis Oraculis, quæ a cortina Apollinis edebantur. Iterum quia in eo tripode, qui cortina appellabatur, Vatis nempe Apollinis ipſius

ipſius cor tenebatur. Utraque originatio putidior eſt, quam ut refelli debeat. Appoſite procul dubio Martinius deducit a corte villatica, ad quam acceptiones aliæ ſunt referendæ. Ut enim cors ſpatium eſt undique concluſum, ſic vas rotundum, tentorium, tripus etiam inferiori ex parte rotundus erat clauſuſque. Non ignoro Theatri cortinam, quæ legitur apud Virgilium *in Ætna*, a Scaligero reddi hemiſphærium; ſed eamdem Turnebus, & alii integram Theatri convexitatem exponunt. Poſtremo Lorica muralis, quæ inter duo propugnacula arcium protenditur, atque item cortina dicitur; ad modum cortis villicæ, ex omni parte arcem concludit.

CRATES. Connexio ex vimine, ligno, vel ferreis virgulis, ad uſus plurimos proficiens. Aptari ſolet feneſtris, atque adeo januis, ut minus pervia ſint, & munita inveniantur horrea, granaria, & ſtabula. Eſt etiam inſtrumentum ruſticum, dentatum, quod agris occandis adhiberi ſolet, & ſimile eſt occæ, pectini, & raſtro, quibus glebæ comminuuntur poſt arationem, & agri ſuperficies æquatur: *Virg.*

Multum adeo raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva.

CRENA. *Plin.* In novellarum herbarum frondibus dicuntur inciſuræ quædam per ambitum in modum ſerræ.

CRIBRUM. *Plin.* Inſtrumentum pelliceum vel coriaceum, in gyrum ligneo repagulo obductum, quo frumenta purgantur; vel farina a furfure ſecernitur. Eſt enim crebris foraminibus pertuſum. *Cribro aquam gerere*, adagium eſt de opera & labore irrito; quo ſuplicii genere feruntur in fabulis mulctatæ Danaides, quæ aquam perforato hauriunt dolio. Claudius etiam Cæſar non abſimili pœna ibidem coactus ludere talis, ſed perforato item fritillo, ut ſcribit Author ludi *de morte Claudii*.

CRIBELLUM. *Pallad.* Parvum cribrum.

CRIMNUM. *Plin.* Farina craſſior ex tritico & zea.

CRUDUM SPATIUM. Dictio eſt Palladio familiaris. Pars terræ

ſatione non culta. Columella etiam crudum ſolum pro immoto dixit. *Terra vergine.*

CULMUS. Frumenti calamus, ab eodem calamo dictus. Et quoniam antiquitus ſtramine & culmis tecta cooperiebantur, tegulis nondum repertis, idcirco tectorum faſtigia culmina appellantur.

CULTELLO, as. Cultellare agrum, formula eſt peculiaris Frontino, Hygino, aliiſque Gromaticis. Dicitur autem cultellari ager, cum depreſſus vel aſſurgens, funiculo erecto ad perpendiculum, redigitur in planitiem. Dicitur porro id cultellare a cultro, vomeris genere, ut Plinius loquitur, vel potius certo vomeris ſitu; nimirum cum reſupinus, relictis inciſuris, deſignat ſpatium ſulcis aperiendis, ut idem Plinius poſtea explicat. Alii trahunt a cultro ſciſſorio, ita collocato in tabula, ad ejus planitiem vel inæqualitatem explorandam, ut coſta ſurſum erigatur, acies vergat ad tabulam; ſitque ejuſdem horizonti perpendicularis, ut exponunt Philander, & Baldus *in Vitruv.*

CULTER. Quid ſit in vomere, vide *Cultello*.

CUNICULUS. Animal lepori ſimile; ſub effoſſa terra latere ſolitum. Varro, & Plinius dictum putant a cuniculis bellicis. Contra Vegetius ſubterraneos illos militares meatus ab animali cenſet nomen accepiſſe. In Hiſpania ingenti copia naſcitur; eoque numero in Inſulis Balearibus eos excreviſſe tradit Plinius, ut incolarum rogatu copias bellicas ad eoſdem excindendos Romani miſerint. Licèt enim ſint puſilla mole, tactuque blandæ beſtiolæ, ſunt tamen agricolis non leviter pertimeſcendæ, quoniam terram ſubvertentes opera agreſtia diſturbant; redduntque inutiles labores exantlatos in agris colendis. *Mollior cuniculi capillo*, adagii loco eſt dictum a Catullo in delicatulos.

CUPA. Vas vinarium, quo excipitur uva expreſſa in torculari. Eodem ad vinum huc illuc deferendum utebantur; eſt enim ad modum dolii ex omni parte clauſum. Cicero

cero

cero *in Pison. Pistor domi nullus*, *nulla cella*, *panis & vinum e propola*, *atque de cupa*, videtur insinuare cupas proprie reponi solitas in œnopoliis, ubi viles e populo potare solent & comissari. Cæterum non pontes solum e cupis stratos legimus; sed iisdem adapertis pro navibus interdum usos, refert Hesychius.

CUPELLA. *Pallad.* Parva cupa.

CUPRESSETUM. *Cic.* locus cupressis consitus.

CURCULIO. *Virg.* Vermis frumento vehementer infestus.

CURVIFRONTES. *Pacuvius apud Nonium*:

Tu curvifrontes pascere armentas soles.

Licèt hoc epitheton gregibus, cum pascunt, magis apposite congruat, semper est tamen belluarum proprium, juxta illud Ovidii,

Pronaque cum spectent animalia cætera terram &c.

CUSSILARES. Fit a lirare, & cossim: nam aratores cossim, sive coxim, hoc est varicitus, seu laxis cruribus incedebant; pedes quidem habentes in liris, nempe sulcis, inter pedes autem porcam, idest terram editiorem. Et quoniam sic incedentes lente progredi necesse est, ideo ignavissimi quique & desides cussilares, vel coxilares appellantur.

CUSTOS. *Plaut.* Qui rem aliquam curat servatque. Custodes pascuorum, horti, vineæ, saltuum dicimus. *Guardiani.* Custodes etiam vocantur novelli in vitibus palmites duarum vel trium non amplius gemmarum, qui alio nomine reseces, & palmites præsidiarii appellantur a Plinio.

CYLINDRUS. *Virg.* Columna lapidea rotatilis, qua area æquatur.

CYMA. *Plin.* Summus & tenerior herbarum, ac præsertim brassicæ, coliculus. A fœtura ex Græco dicitur apud Vossium. Italis etiam *Cima*.

DAMA

D

DAMA. Animal ſemiferum, a metu ex Græco dictum; eſt enim impenſe timidum. Idem tamen adverſus alia ſui generis pugnaciſſimum: *Martial.*

Aſpicis imbelles tentet quam fortia Damæ
Prælia; tam timidis quanta ſit ira feris?
In mortem parvis concurrere frontibus audent:
Vis, Cæſar, Damis parcere? mitte canes:

Quaſi majore damno afficiant ſe mutuo conflictu, quam ſi in eaſdem canes inſilirent. Virili genere legitur dama apud Virgilium. *Georg.* 3.

——— *timidi damæ, cervique fugaces:*

Quod a Servio factum dicitur vitandæ cacophoniæ gratia. Verum apud eumdem procul ab ea ſuſpicione legitur *Eclog.* 8.

Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

DAMALIO, onis. *Lamprid.* Juvenca vel vitulus. A domando, notione Græca.

DAPHNON, onis. *Martial.* Latine Lauretum, a Daphne Nympha in laurum verſa.

DECAPULO, as. Evacuo: a capulis, quæ ſunt vaſa anſata, quibus oleum depleri ſolet. *Plin.*

DECEMPEDA. *Horat.* Menſura agraria decem pedes continens.

DEDUCTORIUM. *Pallad.* Foſſa ad aquam in agros deducendam.

DEFRUGO. Defrugare agrum dicitur agricola, cum per imperitiam jacto largius ſemine, nimia fœtura illum exhaurit. Plinius: *Oraculum illud magnopere cuſtodiendum: Segetem ne defruges.* Defrugare dicitur a frugibus, quaſi frugibus officere.

DEFRUTUM. Muſtum ad mediam, vel tertiam partem decoctum.

ctum. Nimis crasse Festus etymon trahit a fraude, quasi vinum sic fraudem patiatur. Expresse Palladius deducit a *defervesco*. Hinc vasa defrutaria apud Columellam, quibus mustum decoquitur.

DEFUNDO. Inter verba defundo, & diffundo, hoc interesse discriminis aliqui observant, ut in re vinaria diffundere sit vinum e lacu in dolium, vel a dolio in cados vel amphoras, servandi gratia, egerere, juxta illud Horatii,

Vina bibes iterum Tauro diffusa,

Et *Juvenal.*

Ille capillato diffusum Consule potat:

Defundere autem sit fundere in pateram, vel cyathum bibendi causa. Contra vero Salmasius utroque modo asseverat vinum defundi.

DEGLUBO, is. Est corticem vel siliquam detrahere ex grano, & leguminibus, cum ab eorum folliculis spoliantur. Significat etiam excoriare. Hinc proverbialis sententia Tiberii apud Svetonium: *Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere*. Indicabat vectigalia & mulctas sobrie & moderate, non rigide & immodice esse indicendas.

DELIBRO, as. *Colum.* Corticem aufero: nam liber est arboris cortex, & tegumentum.

DELIRO, as. *Plaut.* Proprie dicitur de femina jaciente, vel aratore, cum a sulco, qui lira est, deflectit, & extra lineam evagatur. Ad animi vitia transferri solet. *Horat.*

Quidquid delirant Reges, plectuntur Achivi.

Et quia ademptus rationis usus, morbi, vel senectutis extremæ causa, summus est animi error, idcirco dementia delirium dicitur.

DENTALE. Lignum, quo aratri vomer inseritur, vel ejusdem ligni pars interior. *Colum.*

DIACOPI. *Ulpian.* Latine sunt terræ incisiones, per quas aqua fluviorum in agros effunditur. Crebrescunt apud Ægyptios, qui eas ex Nilo sic derivabant in agros, imbrium penuria laborantes. Locum frequenter habent in re hortensi, in agris, pratis, & vineis. Vocantur etiam

etiam commata, incilia, & concisuræ, quem titulum vide supra.

DIANA. Jovis & Latonæ filia. A ferendo die dicitur, ut tradit Cicero. Nam eadem in Cælo Luna est, Diana in silvis, Proserpina apud Inferos. Virginitatis custodiendæ studio incensa, ut virorum commercia vitaret, nemora & saltus inhabitabat. Succincta ibi semper & cothurnata, arcum & pharetram gerens, venando dies transigebat. Templa eidem plurima erecta, sed amplissimum Ephesi positum, de quo nos scripsimus *Vocabul. Architect.*

DIOTA. Vas vinarium ansatum. *Horat.*

DIRADIO. Radiorum figura aliquid compono. Columella ad vitem transtulit: *Validam ergo vitem in ramos deducere censeo, & traducibus dispergere, atque diradiare.*

DIRUNCINO. *Plaut.* Per incisionem purgo: a runca, quæ est instrumentum evellendis dumis idoneum.

DISPALO. Verbum est parum diligenter expensum a Lexicariis etiam nuperis. Ajunt idem esse ac vagari; trahuntque a militibus disjectis. Deduxissent saltem a palis castrensibus, qui alligati deferuntur in commeatu, & dissoluti desiguntur ad tegendas mansiones in agris: vel a palis munitoriis, quibus construuntur & firmantur aggeres. Sed nihil horum. Dicitur omnino Dispalo a palis agrestibus, qui sunt vitium adminicula; quique, cum vento, turbine, vel vetustate sunt disjecti, vinea dispalata dicitur. Antiquiores quippe sunt pali agrestes palis castrensibus & militaribus. Ab ejusmodi palis milites, & quicumque, ordine non servato, evagantur, dicuntur palati, & dispalati. Rem expresse conficit verbum *palo*, a quo est *dispalo*, quod sic usurpatur a Columella: *Vitis paletur, & capite tenus alligetur.*

DISSEMINO. *Cic.* Proprie dicitur de agricola æquo laxius & dispersius semina jaciente; translate de aliis.

DISSEPIO. *Ovid.* Proprie spectat ad rem agrestem; notat-

que

que diſſolutionem ſepis in vinea vel horto: figurate aliò trahitur.

DIVIDICULA, orum. Dicuntur Caſtella, ex quibus e rivo communi aquam quiſque in ſuum rivum deducit. *Feſt.*

DOLIARIUM. *Pandectæ*. Locus ubi dolia aſſervantur.

DOLIUM. *Cic.* Vas prægrande vinarium, a dolando, ut plerique opinantur, dictum. Fictilia fere apud Veteres erant dolia. Deceptum reor Salmaſium, qui excipi quidem doliis vina, neutiquam autem in iiſdem, ſed in cadis vel amphoris ſervari olim conſueviſſe ſcribit. Clarum eſt Horatii teſtimonium de vino in doliis ſervato,

Et horna dulci vina promens dolio,
Dapes inemptas apparet.

In eamdem ſententiam ſcripſerunt Cicero, aliique. Scriptores vero veteres rei ruſticæ dolium definiunt, in quo vinum, vel oleum reconditur. *Doliaris vita*. Ambiguum eſt vetus adagium. Apud alios lautam vitam ſignificat; abundantius enim hauritur ex dolio: & effertur de iis, qui magna copia fruuntur optatis. Apud alios contra vita frugalis atque adeo ſordida eodem adagio deſignatur, cujuſmodi egiſſe legitur Diogenes Cynicus, dolii habitator, & cultu cætero magnopere parcus & deſpicabilis.

DOMUS. Ex Veterum præſcriptione duplex eſt domus villatica, altera patriſfamilias, quam urbanoruſticam vocant, altera ruſtica, quæ villici & operariorum eſt habitatio. Prior relaxationis & animi gratia, poſterior proventuum, & emolumenti cauſa eſt conſtruenda. Urbanoruſticam & herilem domum, pro fortunarum copia, & villæ amplitudine & merito, ædificari oportet. Non itaque ruditer erigenda, verum non molitione ſolum, ſed ornatu etiam & nitida ſupellectile ſit ſpectabilis. Commoda in æſtivas & hiemales manſiones diſtribuenda cubicula, quæ ampla & eleganter loricata purum aerem ſolemque ſuſcipiant. Romanorum olim domus heriles cœnationibus, diætis, tricliniis, balneis, ad omnimodam civi-

H carum

carum ædium formam instruebantur; easdemque balneatores, ostiarii, atrienses, ex usu prorsus Urbano curabant. Piscinis insuper, vivariis, leporariis, ad oblectamentum & magnificentiam, ac præcipue ad hospites cum dignitate excipiendos, detinendosque cum voluptate, illustrabantur. Quemadmodum vero curandum est, ut ejusmodi domorum prospectus ad longinqua viridantium agrorum, silvarum, & collium spatia, ad hilaritatem simul & salubritatem feratur, sic ab omni graveolentia, cœnique, & sordium fœtore quam remotissime est submovendus. Domus rustica cum adjectis stabulis, caprile, ovile, bubile, sic erit locanda, ut bubulcis & pastoribus ad suos greges promptus inde aptetur accessus. Cellam villicus juxta januam habeat, ut queat pernoscere qui noctu præsertim ingrediuntur, vel extra domum se efferunt. Neutiquam negligenda est ædificii rusticani curatio, sed consolidanda præcipuum in modum habitatio est, ne incendiis, & furum nocturnis maxime aggressionibus pateat. Ad confusionem & perturbationem vitandam discriminata sint cubicula colonorum, & operarum glebalium; tum etiam eorum, qui gallinario, corti, torculari, columbario, & similibus præsunt. Potissima omnium cura sit aquæ parandæ, ut propinquæ, quammaxime fieri poterit, habeantur piscinæ, fontes, aliaque aquarum receptacula, non solum ad pecoris & altilium potum, verum etiam ad detergenda a sordibus vasa, ad abluendas lanas, & universam domus munditiam afferendam. Villica demum cum sociis non solum ut munda & detersa sint omnia, studiose provideat; sed lanificio & textrinæ laborem impendat, farciendæ, innovandæque rei vestiariæ, & omnis generis supellectili.

DRACONES. Dicuntur a Plinio palmites tortuosi, ad similitudinem draconis: eosdem emeritos etiam vocat.

DRAMA. Quemadmodum genus humanum societate constat, institutione naturæ, sic mutuis allocutionibus animi sensa de-

depromere, & miscere sermones, eadem docuit. Hinc vetustissima Dialogorum origo, in quibus sermo duorum vel plurium, numeris metroque primum solutus, est usurpatus. Quod omnibus postea rerum initiis contingere solet, ut in progressu ornatum acquirant, contractus etiam metro conclususque dialogus, Cratete quodam Atheniensi, ut perhibetur, authore. Et quoniam antiquitus humanæ negotiationes intra cancellos rei rusticæ & pastoralis continebantur, de armentis, pascuis, & agrorum cultura vel proventu, a pastoribus & agricolis metrica alloquia agitari cepta, quibus Eclogarum appellationem Scriptores indiderunt. Addita demum metricis cantibus actio & gestus; effectumque ut Eclogæ migrarent in dramata, quorum ipsæ rudimenta quædam & prolusiones erant. Horum plurima sunt genera: pastorale haud dubie omnium antiquissimum, Comicum praeterea, Tragicum, & horum omnium tractationem complectens, Epicum Carmen. Quoniam vero antiqui Vates Bucolici intra Eclogarum fines constiterunt, Dramaticum pastorale carmen posteriorum temporum Scriptoribus reliquisse visi sunt. Magno ii numero tam Latina, quam vernacula dictione usi percrebuerunt. Et quandoquidem locus admonet ipse, ut saltem de Italorum præcipuis, quid sentiam, ingenue proferam, æquus mihi sis, Lector, ut mea de iisdem judicia hic adscribam, quemadmodum eadem edidi in meis Miscellaneis *l. 3. c. 4.* Augustinus Beccari, Sacrificii nomine fabula edita, primus omnium pastoritiis lusibus & amoribus scenam aperuit. Ea fabula præ reliquis ingenuos silvarum Genios, nec tamen incultos, & meracissimum Pana sapit, spiratque. Nihil in ea jactantiæ deprehendas, nihil tumoris & audaciæ. Candidam illam inprimis, verecundam, miraque suavitate conditam existimo; eoque magis elaboratam, quominus limæ vestigia notæque conspiciuntur. Torquati Tassi Amynthas paulo ornatior sic posterioribus fabulis nitidæ puræque simplicitatis pal-

 mam

mam præripuit, ut in eo genere laudis infra Beccari Sacrificium tamen subsistat. Guarini Pastor Fidelis ita comptus, perpolitus, delibutusque renidet, tantumque ubique exhibet venustatis & deliciarum, ut hoc solum delinquere videatur, quod explendescat, efferatque se supra pastorem. In Bonarelli Phyllide magni conatus, licet magna ex parte felices, apparent tamen. Argumenti novitas, & argute dictorum floribus distincta & quasi vernans locutio Lectorem vehementer alliceret, nisi nimius ornatus sibi oneri esset; & quædam gigneretur ex ipsa voluptate satietas.

DUMETUM. *Cic.* &

DUMICETUM. *Fest.* Locus spinis obsitus.

DURACINUS, a, um. *Plin.* Dicitur de fructibus, ac præsertim de uva, quæ durum habet corticem.

DURAMEN, vel DURAMENTUM. *Colum.* Brachium vitis.

E

CLOGA. Aliis Carmen Bucolicum. Genus carminis rustici & pastoralis. Nuncupatur a bobus vel bubalis, quæ prior omnibus est inter pastores honoris appellatio. Primordia licet Tibullus ad agricolas referat *l.2. eleg.1.*

Agricola, assiduo primum lassatus aratro,
Cantavit certo rustica verba pede;

Nihilominus pastoribus eam laudem cum Varrone plerique tribuunt. Commonstrata haud dubie antiquitus modulatio a cantu avium, & a sibilis arborum, frondes motantium afflatu ventorum. Harum imitatione pastores, cum solitarii, desides, otiosique agerent, cantillare primum, mox per æstatem ad saltuum æstivas umbras, per hiemem conglobatim reducti apricantes ad solem, meditatis

tatis cantiunculis, rudi ſcilicet craſſaque Muſa deprom-ptis, otium fallere ceperunt. Uſu poſtea edocti, & æmulatione laceſſiti, a languidis illis, ineptiſque modulis, ad paulo venuſtiores, majore ingenii curæque niſu adhibito, gradum facere; poſtremo excerptos ex iis atque ſelectos alternatim proferre inſtituerunt, in cœtu ad concertandum conſtituto. Hinc vero apud Græcos Eclogæ appellatio, quæ electionem ſonat. Hujus Carminis origo, quam vetuſtiſſimam eſſe fatentur omnes; authorem, ut in tanta caligine vetuſtatis, incertum habet. Patri Libero, Apollini, cum armenta paſceret Admeti Regis, Daphnidi Mercurii filio, Panos etiam Filio ſcriptores adſcribunt. Plerique tamen in Sicilia ortum carmen Bucolicum opinantur. Cum enim ea Inſula laboraret peſtilentia late graſſante, poſt eamdem Dianæ ope ſedatam, a ruſticis & paſtoribus grates Deæ perſolutæ memorantur, inconditis pro rudi gentis ſimplicitate, hymnis & canticis. Quemadmodum vero iis cantionibus perſonæ ſolum ruſticæ interſunt, opiliones nempe, caprarii, aratores, & agreſtium genus univerſum, ſic earum materia circa agros, paſcua, ſilvas, & armenta verſatur. Elocutionis contexendæ modus & forma ea eſt, quæ paſtoritiam ingenuitatem ſapiat prodatque. Simplex illa nimirum, puraque, nec ſolum tumoris expers, verum etiam ornatus anxie quæſiti, fucatique. Nec tamen idcirco illaboratum dixeris hoc genus canendi: quin potius anguſtiæ ipſæ, & ariditas materiæ, quæ agros intra, & paſtorum ſepta concluditur, ſuſtentanda eſt eleganti nitidaque dictione: habet enim ſuas veneres fundumque ornatè admodum concinnèque dictorum. Addo cantus ejuſmodi paſtoritios a miricis ad lauros interdum aſſurgere, non Bionis ſolum, Mopſi, Theocriti, & aliorum, ſed Virgilii in primis exemplo, qui avena ruſtica prænobile canit Genethliacon Pollionis Filio: Silenum vero inducit non ſolum excelſa & grandia quomodolibet referentem; ſed de rerum primordiis mirifice

phi-

philosophantem. Bellicas proinde expeditiones, certamina, victorias, Regum exortus & funera, utque omnia in pauca contraham, sublimia quælibet argumenta, silvicolarum fistulæ non detrectant, ea tamen cautione servata, ut externa isthæc & gravia nemorum genio aptent, & sua faciant. Materia hujus carminis multiplex: frequentissima omnium amatoria, ad quam præter innatam nostri generis affectionem, silvestre otium, consuetudo ludentium puellarum, & animi curarum vacui alliciunt. Personarunt olim suavissimo cantu pastoritio agri Græcorum compascui, & Arcadiæ umbrosa nemora, mellitissimos modulatus edentibus Stesichoro, Theocrito, Moscho, Bione. Virgilium Latini habent, qui non alios modo Græcos, sed ipsius Theocriti famam obscurare potuisset, nisi nimius extitisset ejus Poetæ imitator. A Virgilio post Nesianum, & Calphurnium, longe impares fistulas, decurrenda sunt latissima temporum spatia, donec devenias ad Sanazarum, Vidam, & Pontanum, scriptores cultissimos, & in quibus vix quidpiam beatissimæ illius aureæ ætatis desideres.

EDOR. Ab Antiquis, authore Festo, *ab edendo* far ita dictum, quod postea ador est appellatum. Vide *Ador*.

ELICES. *Colum.* Sulci aquarii, per quos aqua collecta ex agro elicitur, ex quo origo nominis.

ELUTRIO, as. Elutriare lintea dixit Laberius, e luto & sordibus purgare. Sed quoniam apud Plinium elutriare dolia legimus, video id explicatum pro transfundere ex uno in aliud vas, *Travasare*. Deducunt a Lura, idest utre, quoniam Veteres utribus vinum conderent. Sed a lura esset Elurio, non Elutrio: præterea cum ab eodem Plinio, & aliis habeamus vellus & lanas elutriare, plane videtur verbi originem esse ab eluendo, sive expurgando a luto & sordibus. Licet nihil obstet, quominus ad illam transfusionem trahi etiam possit; sic enim purgari vinum ipsum necesse est.

EMISSARIUS PALMES. A Plinio dicitur qui post putationem infer-

infertur imis ſcamnis, ut per ſingulos annos ad ſuperiora ſubeat, ſcandatque.

EMPLASTRATIO. A formando Græcis dicitur. In agricultura fertur idem eſſe ac inoculatio. Colum. *Tertium genus, cum gemma, cum exiguo cortice, in partem ſui delibratam recipit, quam vocant agricolæ implaſtrationem, vel, ut quidam, inoculationem.* Sed Beroaldus in Columellam diverſam putat emplaſtrationem ab inoculatione. Aſſentior Beroaldo, & emplaſtrationem dici cenſeo appoſitionem ceræ, vel ſimilis tenacis materiæ, quæ, cum terra adjecta, & præligata, firmat ſurculum inſitum.

ENTHECA, orum. Pandectæ. Latine repoſita. Sunt inſtrumenta, ferramenta, vaſa, & his ſimilia arma ruſtica, quæ cenſentur dotes prædiorum.

ENUCLEO. *Cic.* Proprie eſt nucleum e folliculo extrahere: baccæ, & duracina enucleantur. Translate eſt *declarare.*

EPISTATES. Villicus, &

EPISTATA, æ. Villica eſt apud Catonem, quæ præeſt familiæ ruſticanæ.

EQUA. *Horat.* &

EQUUS. *Cic.* Animal notum; forma, robore, celeritate præſtantiſſimum, belliqne & pacis artibus unice natum. De eodem, quod attinet ad militaria, prolixam tractationem dedimus *in Lexic. Milit.* Ad noſtrum inſtitutum pertinent, qui hominum rerumque variarum vecturis deſerviunt, ſarcinarii, clitellarii, plauſtrarii. Item admiſſarii, qui ad ſobolem procreandam equabus adjunguntur. Non impar ejus generis utilitas ex trituris, moliſque verſandis. Ab inceſſu, vario miniſterio, & coloribus varias appellationes habent, Gradarii, Veredi, Sagmarii, colatorii, funales, jugales, deſultorii, ſcutulati, palmati, phœnicei, gilvi.

EQUILE. Stabulum equorum. *Varro.*

EQUISONES. Equorum domitores. *Valer. Maxim.*

ERADICO. *Terent.* Una cum radice evello.

ERGASTULUM. *Colum.* Locus in agris, ab opere faciendo dictus:

ctus: carcer rusticus a Juvenale appellatur, ubi servi vincti detinebantur arando, fodiendo, terram excolendo: quemadmodum Syracusis, & postea Romæ, custodiebantur ad metalla & marmora eruenda in Latomiis lapidariis. In ergastula servos heri includebant authoritate privata, ideoque perperam ergastulum confunditur cum carcere, in quem Magistratus conjiciebant reos publica authoritate.

ERRATICUS, a, um. *Plin.* Vitis, brassica, cucurbita erratica: item erratici arborum rami, qui natura, vel artis adminiculo diffunduntur.

ERUCA. Vermiculus, oleri herbisque infestus, quas rependo abrodit; ex quo eidem nomen. *Colum.*

ERUDERO. *Varro.* Purgare campum cæmentis, confractis lapidibus, ruinis ædificiorum, quæ rudera appellantur.

ERUNCO. *Colum.* Herbas noxias spinasque runca evellere.

ERVUM. Genus leguminis. Jumentorum pabulum. *Colum.*

ESCULETUM. *Horat.* Locus esculis consitus.

EXAMURCO. *Apul.* Examurcatum dicitur oleum, quod sublata amurca est defæcatum.

EXCODICO. *Pallad.* Effodere circa arbores, caudicibus locum liberando, solumque expurgando. Receptiore verbo dicimus ablaqueare.

EXOSSATUS, a, um. Ager exossatus non est lapidibus plenus, ut refert Calepinus ex Cornuto, antiquo Persii interprete, sed lapidibus purgatus. *Persius.*

FABA.

F

ABA. Legumen notum, & omnium vilissimum. Ex Græco dicitur a vescendo, quoniam primus fuerit hominum cibus. Non contemnendus inde fabæ honos. Cæteroqui legumen inauspicatum est habitum; nam in ejus flore litteræ luctus emortualis apparent. Idcirco, ut Varro, Festus, aliique tradunt, vel nomen fabæ pronunciare vetitum erat Flamini Diali. Eamdem ob causam adhibitæ fabæ in re funebri, & sacrificiis parentalibus. Ad hæc hebetare sensus existimantur, turbare mentis tranquillitatem, & insomnia facere. Hinc exortum plerique existimant Pythagoræ monitum, *a fabis abstineto*; tametsi Plutarchus, aliique referunt illud ad Magistratus, quos, suffragiis olim per fabas latis creatos, vitandos esse Philosophus hortaretur. Terentii pronunciatum, *Isthæc in me cuditur faba*, in parœmiam abiit; idest, in me hoc malum recidit: a faba, cujus percussione laborat solum, cum tosta fustibus cæditur. Martinius, nullo Scriptorum testimonio prolato, adstruit hujus proverbii originem aliam ridiculariam. Ait autem quemdam, cum fabam ederet neutiquam coctam madidamque, ea causa iratum, eamdem supra coqui caput comminuisse, jocosæ adjectionis causa hoc dictum accipias.

FÆCARIÆ SPORTÆ. Apud Catonem sunt, quibus inclusa fæx prælo supponitur, ut vinum fæcatum exprimatur.

FÆX. *Plin.* Purgamentum, crassæque sordes, quæ ex vino, oleo, & similibus subsidunt. Translate effertur sæpius: fæx civitatis, quisquiliæ, homunciones: homines nihili, vel vitiis perditi.

FALX. Ferramentum aduncum, quo herbæ & segetes secari solent. A Catone numerantur fœnariæ, stramentariæ, arbo-

arborariæ, vineaticæ, ſilvaticæ, ruſcariæ. Prætereo militares, quæ non ſunt noſtræ indaginis. De falcibus bello exorto, in enſes mutatis Virgilius *lib.* 1. *Georg.*

Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.

De lanceis contra converſis in falces *Iſai. c.* 2. 4. *Conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces.* Quod a Martiali etiam ſic habemus, falce ad loquendum inducta.

Pax me certa ducis placidos mutavit in uſus:
Agricolæ nunc ſum, militis ante fui.

Falcis inventorem fabulatores Saturnum ferunt, qui primus agriculturam monſtravit; idcirco Falcifer perpetuo fere epitheto appellatus. *Falces poſtulabam, tu de Ligone reſpondes*; adagium eſt de iis, qui reſpondent quod ad rem nihil attinet. Ortum ab eventu agricolæ, qui cuipiam e vicinis falcem commodato petebat, cui ille negavit ligonem ſibi domi eſſe.

FALCARII. Occurrunt apud Ciceronem *Catil.* 1. Ubi tamen non ſunt ruſtici utentes falcibus; ſed neque ſunt milites armati falcibus, ut parum diligenter exponitur a Nizolio. Tullius enim armatos falcibus, non falcarios, ſed falcatos dixiſſet. Apud Scriptores quippe ſeverioris & purgati Latii ordines militares notantur adjectivis deſinentibus in *ati*, qui ſequiore ævo deſignantur deſinentibus in *arii*; ut apud primos ſcutati, haſtati, catafracti; apud alteros ſcutarii, haſtarii, catafractarii. Diligentius proinde Muretus, & Lambinus Ciceronis falcarios exponunt vicum, ubi conjunctim, ut aſſolet, inhabitantes agebant confectores falcium.

FALCICULA, & contracte FALCULA. *Palladius.* Parva falx.

FALISCA. *Cato.* Locus in ſtabulo, ubi ponitur pabulum gramineum, herbaceum, fœnum ſcilicet, farrago, & ſimilia.

FAR. *Plin.* Notum frumenti genus. A frangendo dictum fertur; quoniam Antiqui molis nondum inventis, illud in pila frangerent. Ut Græci hordeum, ſic Romani far cibum

cibum omnium antiquissimum existimabant. Idcirco, præ aliis frumentis, in sacrificiis adhibitum, & usurpatum in nuptiis; atque hinc confarreatio, modus connubii apud Romanos, quo Pontifex Maximus, & Flamen Dialis frugibus & mola salsa sponsos conciliabant. Ejusmodi matrimonii dissolutionem vocabant diffarreationem. Hinc etiam farrago, quæ proprie est pabulum pecoris ex recrementis farris, vicia & hordeo admisto. Translate sumitur pro rerum variarum commistione. Vide *Ador*.

FARRAGO. Vide *Far*.

FASCIS. *Cic.* Congeries lignorum, vel similium, quæ vinculo aliquo, vel brachiorum complicatione colligatur.

FAUNI. Vide *Silvanus*.

FERABITES, aliis FERAVITES. *Sisenna apud Nonium*. Vitis fera, silvestris, labrusca.

FEREOLA. *Colum.* Vitis ferax, a ferendo: vel potius aliquantulum silvestris & fera, ut ferabites, de qua superius.

FERACITAS. *Colum.* Fertilitas. A ferendo.

FERMENTUM. *Colum.* Farina subacta, nondum salita, acorem contrahens. Mista panificio massam gravidam, & panem efficit leviorem, aptioremque tam ad cocturam, quam ad digestionem. Fermentare terram, frequens est dictio apud Scriptores de re rustica. Id autem perficitur, cum terra pastinatione, & calidis stercoribus computrescens raresit, atque resolvitur; ex qua conspersione eamdem inflari, augeri, & quasi ebullire necesse est. Christus Dominus *Matth.* 16. cavendum esse præcipit a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. Ea scilicet nota nequissima vitiosi, inducto deforis religionis tectorio, ad pietatem compositi, & curvifrontes, se magnifice circumspiciunt, corrasaque popelli admiratione intumescunt; nec ut cæteri hominum se reputari contendunt & satagunt; intus autem, in cute, &, ut Persius loquitur, in jecore ægro, vitiorum omnium colluviem, & deterrimam nequitiam occulunt. Caveas ab Æsopicis

hiſce graculis, & ſimiis purpura palliatis. Dicas potius cum Dante Aligherio,

Non ragioniam di lor, ma guarda, e paſſa.

FERTILITAS. *Cic.* Fœcunditas. A ferendo.

FERRAMENTA. *Pallad.* omnis generis arma ruſtica ex ferro.

FICARIA. *Pallad.* &

FICETUM. *Varro.* Locus ficis conſitus.

FILICETUM. *Pallad.* Locus filicibus conſitus, vel impeditus.

FIMETUM. *Plin.* Sterquilinium, quo congeritur fimus mox diſpergendus.

FIMUS. Alimentum terræ ad ſata & olera vegetanda, quæ aqua & fimo uberius & citius adoleſcunt. Laudatur præ cæteris cinis, quoniam natura calidus, & admodum tenuis, vermes, noxiaſque ejuſmodi beſtiolas ſoboleſcere non ſinit. Proxime accedit fimus herbaceus, & ſtipularius. Ad uſum omnium frequentiſſimus eſt ſtercorarius, ex jumentorum, ovium, columborum & maxime hominum excrementis. Quod attinet ad ſtercorationem ſuillam, Columella omnium deterrimam eſſe reputat: Plinius contra, & Theophraſtus eamdem pluribus commendant. Turdorum, aliarumque avium, gallinarum item, & ſimilium cortis altilium fimo agros Romani antiquitus ſtercorabant; utpote quo lætæ admodum uberesque ſegetes redderentur. Eoque magis eodem utebantur, quod aviaria condere ſolerent ampliſſima, omnique volucrum & altilium genere, non ad uſum modo, verum etiam ad oſtentationem quamrefertiſſima. Sunt qui inter ferendum, fimum ſuperjaciunt, ut pinguior ſuccus proveniat. Cavendum in primis ne recens ſit fimus, nam beſtiolas gignit, quæ ſuccum & humorem præripiunt. Augias Helidis Tyrannus primus in Græcia, authore Plinio, ſtercorationem invenit. Bubile is fertur habuiſſe tria continens boum millia, quod cum a ſordibus emundare auderet nemo, expurgatum eſt ab Hercule, amne Alphæo in illud immiſſo. Originem inde habuit adagium, *Augiæ ſtabulum purgare*, quod effertur de iis, qui ad opus

opus immenſi laboris conficiendum operam collocant.

FISCUS. *Colum.* Ciſta ex ſparto vel vimine, multis apta uſibus, tam ruſticis, quam urbanis. Eſt etiam vas oleárium, appellatione propria qualus, qui ſupponitur torculari, ne fæces cum oleo defluant. Hinc fiſcina & fiſcella, vas vimineum, lacti coagulando idoneum. Apud Veteres, cum pecuniæ publicæ, vel regiæ deferendæ marſupia non ſufficerent, eamdem conjiciebant in fiſcos. Hinc majoris ſummæ pecunia, a Principe vel Republica aſſervata, Fiſcus nuncupatur: nam pecunia privata loculis, arca, vel ſacculis conditur.

FISTULA. Inſtrumentum muſicum paſtorale & ruſticanum. Septem calamis conficitur, ſuperiùs gradatim diſparibus, inferiùs complanatis. *Virg.*

Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula.

Theocritus novem calamis compactam habet. Ovidius fiſtulam ex centum calamis Polyphemo appingere auſus eſt:

Sumptaque arundinibus compacta eſt fiſtula centum.

Sunt qui fiſtulæ buxeæ, atque adeo æreæ meminerint. Ab aere in cannas immiſſo ex Græco fiſtula dicitur. Oris flatu per eaſdem cannas excurrente, ſonum ciet, quem ſinguli calami proprium, & ab aliis diſcrepantem reddunt, ita ut ſeptem vocum diſcrimina eadem prodat fiſtula. Plerique Pana ejus inſtrumenti authorem ferunt, qui illud Arcadiæ Paſtoribus primum monſtraverit: *Virgil.*

Pan primum cera calamos conjungere plures
Inſtituit.

Muſicum hoc organum paſtoritium in ſui Cœtus teſſeram & inſigne extulerunt Romani Academici, Paſtorum Arcadum appellatione inſigniti Anno reparatæ ſalutis 1691. Fatentur omnes, Lectiſſimorum Virorum ſtudio reſtitutum, in Italicæ præſertim Poeſeos lucubrationibus, nitorem priſtinum, & ingenuos illos ſilvarum Genios revocatos. Quamobrem non eſt demirandum, ſi, dedu-

ctis per universam Italiam Coloniis, Pastorum Arcadum nomen decusque quamlatissime percrebuerit; festinarentque ad danda Academiæ nomina non modo doctrina clari, verum etiam illustri loco nati, & primariæ dignitatis prærogativa viri spectabiles. Non inficiabor, me quoque in præclaræ institutionis partem vocatum, propterea quod plerosque e sociis necessitudine conjunctos, nec ita paucos in tradendis Rhetoricæ disciplinis in Collegio Romano auditores habuerim. Videsis quæ de eo Cœtu olim lusimus *Carm. tom. 2. eleg. l. 3. 4.*

FLAGELLUM. *Colum.* Pars extrema palmitis vitei: item virgæ arborum, ita dictæ a virgis, quibus servi olim cædebantur, quæ propria est flagelli appellatio.

FLOCES. Fæx vini expressa e vinaciis. *Neque florem, neque floces volo; vinum volo.* Cæcilii est dictum.

FLORA. Non puduit Romanos impudentissimam meretriculam divinis honoribus impertire, & venerari tamquam Deam florum, qui mundissimi sunt naturæ partus: & sacrilegis eam insuper festis, Floralium appellatione institutis, quotannis colere. In iis fœminæ meritoriæ omni pudore dirutæ, non solum verborum licentia, sed impudicis motibus denudatæ, spectatores detinebant. Puduit tamen, Valerio Maximo teste, populum postulare ut mammæ denudarentur, spectante Catone. Eumdem populum Romanum hæredem instituit Flora, cum vulgati corporis quæstu ingentes opes coegisset; præcepitque, ut natalis sui diem ludis editis populus celebraret. Quod cum dedecorosum Senatui videretur, jussit eadem festa peragi, ut fructus & arbores tempestive florescerent.

FLORALIA. Vide *Flora*.

FLOS. *Catull.* A nitore dicitur ex Græco; ut enim in Cælo Stellæ, sic flores in pratis hortisque, veluti flammulæ quædam intermicant. Flores plantarum sunt germina, ex quibus plerumque fructus proxime progignuntur. Sunt enim plantæ, quæ sine floribus fructus ferunt, ut ficus: sunt etiam quæ flores sine fructu emittunt, quod herbis

herbis eſt fere commune. Sed pars arborum maxima floris & fructus gemino lætatur partu. Duplici a natura dote flores donantur, colore & odore. Fragrantia nares, colore oculos, ſed & animos mira etiam varietate pelliciunt, oblectantque. Proinde non fructus ipſorum modo, ſed ipſi nobis mirifice ſerviunt & blandiuntur. Hinc anxie & naviter quæſiti, cultique; nec conſperſione ſolum adhibiti in feſtis ſolemnibus; verum etiam coronis geſtandis, aliiſque uſibus plexi, ſerti, ſoluti, ad convivia, aras, thalamos, tumulos exornandos avide accerſuntur. Ut flores intra domeſticam habitationem ſerantur, aut ſaltem propinquo in loco, Scriptores monent; propterea quod odorum ſuavitate imbutus aer ſalubritatem corporibus, ipſa vero eorum varietas aſpectum oculis lætum, gratumque conciliat. Apricis in locis ſtatuantur areolæ florales, marginatæ angularibus, quadrangulis, rotundiſque lineis, quæ ex herbis lectiſſimis, itemque odoratis concinnari ſolent. Non promiſcue confuſeque, ſed ſeparatim ad jucundiorem ſpeciem collocentur. Cultus florum ſingulari ſeduloque ſtudio curandus avulſione crebra internaſcentium herbarum inanium vel noxiarum: præcipue vero irrigatione, non effuſe, & immodice, jactu præcipiti projectis aquis, ſed per hydrias, quæ ſyphunculos crebris foraminibus pertuſos habeant diſpertitis.

FOCANEUS PALMES. *Colum.* Qui inter duo vitis brachia, quaſi inter fauces, germinat.

FŒCUNDITAS. *Plin.* Fertilitas. A fœtu fovendo. Proprie de pecore & animalibus dicitur.

FŒNILE, ubi fœnum aſſervatur. Vide *fænum*.

FŒNUM. Herba in boum pabulum refecta. *Hæſiodus*:

Fænum congerito paleamque, ut pabula bobus
Annua ſufficiant.

De fœno, bello exorto in haſtis ſublato. Vide *Manipulus*. Fœnilia, palearia, & horrea ſemoto in loco, ut ab incendiis tuta ſint, conſtrui monet Vitruvius. Ex

fœno

fœno coronamentum ſibi fœniſecæ adornabant. *Ovid.*

Da falcem, & torto frontem mihi comprime fœno.

Vulgatum eſt illud Horatii,

Fœnum habet in cornu longe fuge;

Quod in parœmiam abiit, adhibeturque adverſus homines feroces, & ad ultionem præcipites. Orta eſt a bobus cornupetis, in quorum cornibus fœnum antiquitus alligabatur, ut obvii quique, eo ſigno admoniti, ſibi caverent.

FOLIUM. *Virgil.* Dicitur a ſimili Græcorum voce. Arborum, herbarum, & florum germen. Provide a Natura comparatum eſt, ut flores fructuſque, præſertim novellos, folia protegant ab æſtu, imbre, & aeris inclementia. Si enim utilitatem ſpectes, eorum quoſdam quaſi clypeos dixeris; ſi ſpeciem & ornatum perpendas, plantarum comam vocabis. Varietas eorum maxima: aſpera, aculeata, tenuia, adſtricta, lata, conferta, diſperſa, turbinata, lunata, ſtellata, odorata &c. Plantæ hieme plerumque foliis ſpoliantur: paucis vigor perdurat ad perpetuam viriditatem. Vetuſtiſſimus ſcribendi uſus in arborum foliis; quod ex jactis a Sybilla atque diſperſis apud Virgilium diſcimus; idemque Hiſtorici teſtantur plurimi. Gradus deinde factus ad libros, qui ſunt interiores arborum tunicæ. Tabulis poſtea rerum memoriæ traditæ. Poſtremo chartæ ex lino & cannabe aqua maceratis ſucceſſerunt. Primos mortalium ex conſutis foliis ſibi præcinctoria quæſiviſſe Sacræ docent Litteræ *Geneſ.* 3. Ex iiſdem cubile Ulyſſem ſibi paraſſe, poſtquam e naufragio in Phæaciam appulit, legimus apud Homerum. Foliis coronati non ſolum Satyri, Paneſque, Deique Silveſtres, verum etiam victores in agonibus, quotquot olim Græcia celebravit.

FORI. *Colum.* In hortis & agris ſunt anguſtiores viæ, iter præbentes circa porcas, ideſt editiorem terram inter duos ſulcos.

FOSSIO. *Plin.* Exercitatio ruſtica, qua ligone, pala, vel ſimili

ſimili ferramento terra aperitur & eruitur eam vertendo. Una eſt ex præcipuis terræ culturis. Dicitur a fovea, vel potius a fovendo, quoniam foſſione glebæ foventur, & incaleſcunt. Prodeſt impendio foſſio; nam ea agitatione aufertur quod plantarum alimentum poteſt impedire vel tollere. Eadem inſuper inverſione terra perflatur, & inciditur; ſubitque proinde, inditurque novus aer, quo etiam madefacta, majores vires concipit attrahitque. Quam ob cauſam quæ aridæ ſunt ſtrigoſæque terræ crebrius & altius foſſione ſunt ſubigendæ. Duplex eſt foſſionis genus; alia adultis plantis, novellis alia impenditur. Fodiendi tempus pro ſoli varietate uſuque varium; excepta æſtate, quæ radicibus admodum eſt infenſa ob Solis ardorem.

FOVEA. *Colum.* Terræ proſciſſio ad modum canalis, vel ſulci majoris, cujuſmodi excavantur in pratis, ut aquæ effluant; & fines etiam eorum deſignant. Item terræ foſſiones diverſi generis. Vide *Foſſio*.

FRACES. *Plin.* Fœces olivarum, quæ ſubſidunt, cum oleum exprimitur. A frangendo eſt nomen: fiunt enim & recidunt ex olivis in torculari fractis.

FRONDATIO. *Colum.* Amputatio frondium, & ramuſculorum redundantium. Hinc Frondatores a Scriptoribus dicti, qui arborum ramos ſupervacuos amputant, manipuloſque e frondibus conficiunt, vel qui manibus vellunt folia vitium, ut ardor Solis ad uvam maturandam citius acriuſque pervadat.

FRONS, dis. A ferendo dicitur, quia florem gignit. Frondes de arboribus proprie dici, folia tam de arboribus, quam de herbis & floribus, quidam ſenſerunt. Virgilius tamen, aliique non pauci feſtas frondes nominarunt, quibus templa velantur, vel ſternuntur viæ, feſtivæ lætitiæ ſignificandi cauſa: ſunt autem hujuſmodi etiam herbarum florumque frondes. A colore, figura, craſſitie, magnitudine, aſperitate, & levore miram frondes varietatem capiunt. Ramos exornant, fructus protegunt;

fatigatos & quiescentes sub umbra recipiunt, recreantque. Vide *Folium*.

FRUCTUARIUS, a, um. Quod fructum fert, ut palmes fructuarius apud Columellam. Hinc apud Jurisconsultos servi fructuarii, quorum usumfructum alius habet, alius proprietatem.

FRUCTUS. *Cic.* Origo nominis a fruendo. Quamobrem proprie est quidquid delectabile in prædiis nascitur. Usu tamen fructus appellamus postremum arborum ex floribus germen, saporis diversi, plerumque grati. Fructus de arboribus dici, fruges de frumento, & leguminum genere universo, plerique statuunt: neque enim id semper est a Scriptoribus observatum. Glandibus olim primos mortalium vesci solitos colligitur ex Arcadiæ populis, quibus ea causa glandivoris cognomentum adhæsit. Sed apud Romanos etiam non aliam antiquitus escam fuisse docent memoriæ veteres. Cereris beneficio frumentum, ejus sationem Saturno, vel Triptolemo, Mytologi tribuunt. Athenienses ne primum, an Siculi potius, vel Ægyptii fruges habuerint, Scriptores varie destinant. Cum vero Ceres Siciliam impense coluerit, ut Siculos primum iisdem usos affirmem, inclinat animus. Primos certe Athenienses frugum primitiis libisque annuis, pro cujusvis modulo, Deos coluisse ex Draconis instituto, mandatum est literis. Ritus postea victimas mactandi percrebuit. Sed in hoc genere standum est documentis, quæ a Sacris Paginis, & ab assuetudine Hæbreorum accepimus. A caprarum morsu tuendas fruges Varro, Plinius, aliique præcipiunt. Earum salivam novellis satis, ac præcipue oleis, vehementer esse perniciosam experientia compertum est. Idcirco in Cereris, oleæ apud aliquos inventricis, sacrificiis capræ mactabantur. Occurrendum huic pesti est cultro; & sub ipso morsu detruncanda pars abrosa, ut novum germen sincerum & innoxium subeat. Cum constet ratio discriminis superius traditi inter fructus & fruges, proximum est, ut prius fru-

fruges, postea vero fructus fuisse decernamus. Fruges enim ad vitæ necessitatem, fructus ad delicias faciunt. Quoniam vero de iis, quæ ad vitam transigendam necessaria sunt, æquum est sedulam curam ducere, idcirco frugales, & frugi, vel bonæ frugis homines dicimus, non solum qui honestatem colunt, sed etiam qui parsimoniam consectantur, & sumptibus parcunt.

FRUGES. Vide *Fructus*, *&* *Frumentum*.

FRUGIPERDA. Planta, quæ fruges facile amittit. Vocabulum, teste Plinio, Latine cusum ad imitationem Homeri, apud quem Græce legitur.

FRUMENTUM. *Cic.* A fruendo, quasi fruimentum. Ut enim scribit Donatus, frui est vesci, a frumine, quod eminens est, & interior gulæ pars, per quam dentes cibum demittunt. Tria sunt vulgatissima frumenti genera, triticum, far, hordeum, de quibus hic separatim scribimus. Ea solum dici frumenta plerique reputant, quæ aristas emittunt; fruges reliquorum appellationem esse. Alii aliter distinguunt. Inventrix frumenti Ceres perhibetur. Veteres, molis nondum inventis, frumenta flammis tosta pinsebant in pilis, ex quo pistores dicti. Romanis olim publice frumentum traditum, quod a Principe accipiebat populus per tesseras frumentarias; quæ largitiones inde frumentariæ vocabantur. Erogari postea panes ceperunt. A frumento fiunt frumentatio, frumentator, frumentor, frumentarii; quæ voces licet a frumento colligendo manaverint, a re rustica in alium fundum migrarunt; adhiberique solent in re militari & castrensi, ubi sermo est de iis, quorum curationis est frumenti vim comparare ad usum militum.

FRUTETUM. *Plin.* &

FRUTICETUM. *Horat.* Locus fruticibus, & arbusculis crebris complicatisque impeditus.

FRUTEX. *Plin.* Genus plantæ, minus arbore, majus herba; a quibus discriminatur, quoniam ramosa est ab ipsa radice.

FUMARIUM. *Martial.* Locus ubi vina fumo condiuntur; sic enim facilius ad maturitatem perveniunt.

FUNDUS. Hic etiam Etymologici, tamquam pro aris & focis, acriter pugnantes dissentiunt. Omissis eorum altercationibus, sequor Donatum, apud quem fundus non est solum ager, sed quidquid in agro continetur. Fundum proinde appello vineam, hortum, silvam, olivetum, pascua, domum rusticam &c. ut plane nihil distet fundus a possessione, vel potius a re possessa. Sunt porro qui novum hinc discrimen statuunt; & fundum haberi docent de possessione solum agresti; prædium vero de urbana simul & agresti. Hos ego censeo ab optimis Scriptoribus, & præsertim a Cicerone posse redargui, qui *in Orat. pro Balb.* fundos vocat populos, apud quos Romanæ leges valescunt.

FUNETUM. *Plin.* Vitis arcuata; cum brevior palmes ad modum funis sarmentis adjugatur.

FURCA. A ferendo. Non unus hujus instrumenti usus. Cum enim palus sit bicornis, paleis, fœno, sarmentis emovendis & asportandis, vel eadem jumentis ministrandis deservit. Præstat etiam sustentaculum, & munimentum arborum ramis. *Ovid.*

Pomaque læsissent matrem, nisi subdita ramis
Longa laboranti furca tulisset opem.

FURCILLA. *Catul.* & *Furcula*. Liv. Parva furca.

FURFUR. *Plaut.* Purgamentum farinæ.

FURUNCULUS. *Plin.* In vitibus palmes, juxta alium palmitem natus, ut proximi succum adimere, & quasi furari videatur. Aliis est tuberculum in vitibus, quod enascitur ex cicatrice germinis educti.

GAR-

G

GALLINARIUM. *Colum.* Ubi gallinæ aluntur & aſſervantur. Vide *Cors*, & *Aviarium*.

GEMMA. *Virgil.* Fit ab antiquo verbo *geno*, quod eſt gigno. In arboribus, & præſertim in vite, illud eſt quod tumeſcit, cum parere incipiunt: oculus vitis. Scite Scaliger gemmas primum de vitibus, poſtea de lapillis pretioſis dici exiſtimat; quoniam orbiculati plerumque ſunt, & protuberantes memorati lapilli, ut oculi vitium. Hinc gemmaſcere arbor dicitur, cum eas gemmas emittit.

GERMEN. *Virgil.* Quod primum a ramo, vel a radice turgeſcit: Surculus prægnans. A generando.

GENICULUM. *Plin.* A genu dicitur internodium in caule herbaceo.

GLABRETA. *Colum.* Loca herbis & ſtirpibus nuda, ubi propter ariditatem, vel humorem noxium, nihil gignitur. A glabris, qui pilis carent.

GLANS. *Plin.* Antiquiſſimus hominum cibus, & aurea primum ætate in uſu & pretio habitus; cum ſtomachi melius, quam gula & luxuria valeſcebant. Eundem Pauſanias *in Arcadicis* refert Pelaſgum quemdam primum omnium monſtraſſe Arcadiæ populis, qui inde glandifagi appellati, cum prius herbis & ſtirpibus veſcerentur. Glandiferæ arbores a Plinio numerantur cerrus, æſculus, ilex, fagus, ſed omnium maxime quercus. Eam ob cauſam plurimis honorum teſtimoniis quercus nobilitatæ. Ea fronde coronati victores in agonibus; donatique milites, qui civem in bello ſervaſſent. Eandem arborem Jovi ſacram; populorumque primum altricem fuiſſe, memoriæ proditum eſt. Fatidicas poſtremo quercus juxta Dodonam dubiis in rebus reſponſa dediſſe, teſtatur Virgilius:

— *ha-*

——— *habitæ Grajorum oracula quercus.*
Non modo antiquiſſimis mortalium, verum aliis ſubinde populis, & ſua quidem ætate, glandes victum ſubminiſtrare, author eſt idem Plinius. Aliarum nempe frugum inopia, ex arefactis glandibus farina in panis uſum molitur, & ſpiſſatur. Quin vero glandibus, quarum dulciſſimæ quædam ſunt, veſci, neceſſitatis præſertim urgente telo, refugiamus, cum non ita raro contigerit ex vilioribus, atque adeo ex cadaverum oſſibus, non unos populos extremæ famis remedia quæſiviſſe? Addit Petrarcha glandium eſum fugientes, eaſdem hoc ipſo nobilitare.

E poi la menſa ingombra
Di povere vivande,
Simili a quelle ghiande,
Le quai fuggendo tutto il mondo onora.

GLEBA. *Virgil.* Terra, ſi ſoluta eſt, pulvis dicitur, ſi collecta velut in glomerem, gleba, quaſi globus, appellatur. Redundare his ſolent agri recens arati, vel effoſſi. Hinc Varro boves glebarios nominat, qui valentiores reliquis ſunt, & valide terram proſcindunt.

GLOMA. *Varro.* Tegumentum grani frumentarii.

GRANUM. *Varro.* Semen frugum extritum: de reliquis minus belle dicitur.

GREX. *Plin.* Multitudo minorum animalium, pecudum, porcorum &c., majorum ſunt armenta; translate tamen utraque greges nominantur. Feræ ſilveſtres, ut ſolitariæ ſolent degere, ſic ſolæ divagari & excurrere conſueſcunt. Natura quippe illis vires ferociæ pares indidit. Contra vero armenta & greges conglobatim & gregatim incedunt, tamquam numero vires ſupleant. *Dantes Purg. Cant. 3.*

Come le pecorelle eſcon dal chiuſo
Ad una, a due, a tre, e l'altre ſtanno
Timidette atterrando l'occhio, e'l muſo;
E ciò che fa la prima, e l'altre fanno,

Addoſ-

Addoſſandoſi a lei, s'ella s'arreſta
Semplici e quete, e lo 'mperche non ſanno.

Quos verſus ita Latine reddidimus in noſtra ejus Comœdiæ Epica converſione:

Ceu ſeptis cum paſtor oves dimittit apertis,
Una præit, ſequitur mox altera, cætera turba
Expectat pavitans demiſſa fronte vocantem:
Procedunt temere, qua callem prima capeſſit,
Olli nixæ humeris, ſiquid ſubſiſtere cogat:
Ire juvat tacitas, nec eundi noſcere cauſas.

GROMA. Apud agrimenſores machinula eſt, ex cujus uſu agri diriguntur ad lineam, & locus metandis caſtris capitur. Statuitur ea machinula cum addito ferramento in tetrantem, ut lineis ductis in quatuor partes dividant ſpatium, & quatuor faciant normales angulos. Schema gromæ habes apud Salmaſium *in Solin. c.* 37. Vide plura apud nos. *Lexic. Milit.* Tit. *Grom.*

GUMMI. Vide *Plantatio*.

GUMMITIO. *Colum.* Illinitio, quæ doliis fieri ſolet ex gummi ſoluto, quemadmodum picatio per picem.

H

HÆDILE. *Horat.* hædorum ſtabulum.

HÆDUS. *Cic.* Capræ fœtus minor, ut agnus minor eſt fœtus ovis. Perotto hædus dicitur quaſi fœdus, quia capræ filius. Si hirci filium dixiſſet, minus hoc etymon improbaverim. Mundus ille puruſque eſt, & eam ob cauſam gratiſſimus inter carnium edulia. Idcirco ab edendo potius dictum putaverim. Quemadmodum vero hædinæ carnes palato gratum ſaporem afferunt, ſic hædorum pelles piliquo minimum aſperi craſſique ſunt, cujuſmodi ſunt caprini, ex quibus ſacci, & ci-

& cilicina tentoria conficiuntur. Propterea ex mollibus illis pilis galericulos concinnari ſolitos ſcribit Martialis. Sed & hædorum pelliculis Jacobi collum manuſque contectas a Rebecca, ut haberetur pro fratre Eſau, habemus *Geneſ.* 27.

HÆREDIUM. *Plin.* Prædium acquiſitum ex hæreditate.

HARA. Porcorum ſtabulum, aliis anſerum; melius Donatus generatim, quo pecora clauduntur. *Cic.*

HELVELUS, a, um. *Colum.* Uvæ & vina helvela, vel helvenacea, dicuntur a colore helvo, qui medius eſt inter album & rufum. *Chiaretto*.

HEPSEMA, atis. *Plin.* Sapa muſtum decoctum ad tertiam partem.

HERBA. *Virgil.* Ab hærendo aliqui trahunt, quod terræ inhæreat. Plantæ genus arbore & frutice debilius, mollius, brevius. Sativæ aliæ ſunt, ſilveſtres aliæ. Item eſcariæ, noxiæ, medicamentariæ, conditariæ, odoratæ, olitoriæ, montanæ, agreſtes, aquaticæ &c. Non figura magis, quam dotis virtutumque varietate ſunt mire diſcrepantes. Herba ab radice foliata eſt, quo etiam differt ab arbore & frutice, quæ plantæ e ramis frondes emittunt, & caule ſemen afferunt. Advertit id explicatque Ovidius;

——— *adbuc tua meſſis in herba eſt.*

Primum ſcilicet herbeſcunt frumenta; in ſtipulam poſtea adoleſcunt. In ſatis cujuſvis generis antequam ſemina jaciantur, evellendæ ſunt herbæ, nec is labor per deſidiam omittendus; nam ſi prius herbæ proveniant, adempto occupatoque humore, ſegetes langueſcunt atque deficiunt. In Veterum ludis qui victi erant, herbam ex eodem loco decerptam, tamquam victoriæ ſymbolum, victori porrigebant in manus. Hinc adagium *Herbam dare vel porrigere*. Herbam dare etiam de iis dicimus, quæ nondum maturuerunt, ſed ſpem bonam de ſe præbent.

HILUM. Exiguum eſt illud nigrum, quod cernitur in grano fabæ.

fabæ. Sumitur pro re admodum tenui: hinc nihilum dicimus, quasi ne hilum quidem. *Hilum non proficit*, Ciceronis est dictum.

HIRCUS. Caper admissarius, vir gregis. *Plin.*

HORDEUM. Frumenti genus notum, consuetum plerisque in locis equorum pabulum. Idem militibus pro tritico ministratum pœnæ genus erat in Romanorum militia veteri, Liv. l. 27. *Cohortibus, quæ signa amiserant, hordeum dari jussit.*

HORREUM. *Virgil.* A nonnullis dicitur quasi horridum, ab aristis frumentaceis; quoniam antiquitus non grana solum, sed integræ in horreis spicæ condebantur. Alii trahunt ab hordeo, propterea quod horreum est proprie hordei conditorium, ut farreum farris. Usu tamen factum est, ut horreum notet cellam conditoriam omnis generis frumenti atque adeo leguminum. Separatim ab aliis ædificiis horrea ædificari præcipit Vitruvius, ne incendiis sint obnoxia. Excelsis alicubi in locis eadem leguntur disposita. Frequenter etiam in cellis subterraneis, solo paleis & stramentis substrato. Curatur quippe quam diligenter, ne humor aut aer inducatur, nisi cum depromi necesse est. Quo enim aer, præsertim humidus, non penetrat, tineæ, curguliones, & id genus bestiolæ non proveniunt; eaque cautione condita ætatem ferunt. Apud Varronem legimus frumenta ad annos quinquaginta, milium ad centenos, fabam vero a Pyrrho Rege usque ad bellum piraticum Magni Pompeji feliciter perdurasse. Eam porro ob causam ad Septentrionem, & exortivum solem horrea locari debent; nam flatus aquilonii fruges corrumpi non sinunt. Quæ supra terram construuntur, providebant Veteres ut pavimenta haberent amurca madefacta, & opere Signino, idest testa tunsa, probe inculcata. Hodie præjacto rudere, vel carbonum copia, arenato passim ac lateribus solidantur. Calcem parietibus horreorum loricandis infestam habebant Veteres: amurca & subacto luto illinebant. Palladius, Co-

L lumella,

lumella, omnesque rei rusticæ Scriptores negant frumenta ventilanda esse; neque enim sic aut refrigerari, aut a noxiis bestiolis exortis vindicari putant. Ventilatio quippe eas bestiolas non expellit, sed submotis acervis immiscet. Cum vero palmi mensuram ea animalia non pervadant, præstat subire damnum ex summa massa, quam vitiari totam atque corrumpi. Ex horreo dari dicimus, quod prolixe & affatim datur: plenius nempe & abundantius ex horreo, quam ex chœnice, vel alia mensura depromitur.

HORTUS. *Horat.* Triplicem notionem habet. Sunt enim olitorii, florei, & arborei. Olitorius est, ex quo olera, acetaria, herbæque aliæ ad usum cibarium comparantur. Sub adaperto & perflatili aere pingue solum olitorio quærendum. Si aridius vel infirmum occurrat, fimo, præsertim stipulario, est corroborandum; sed inspergi leviter debet, nam validiore succo indigent fruges, quam herbæ sativæ, quarum solis foliis horti inumbrantur. Irrigatione singularem in modum refici eos oportet. Aquæ proinde inducendæ sunt per canales & fistulas aquarias, scrobiculis & sulcis, quasi lactante ubere adapertis. Si desint aquæ profluæ e vivo fonte, tollenonibus, tympanis ductariis, aliisque pneumaticis organis accersendæ sunt atque supplendæ. Salsugine infectæ omni studio vitandæ, quoniam radices adurunt, succumque adimunt, vel deteriorem creant. Intra Urbium mœnia horti olitorii admitti non solent; udi nempe aquarum derivationibus, & stercorati, noxium aerem gignere existimantur. Epicurus tamen primus illos in Urbem invexit; eosque pro schola habuit, ut referunt Cicero, & Laertius in ejus vita. Adstrue Propertium:

Illic vel studiis animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis, docte Epicure, tuis.

Utrum decus aliquod ex ea per Epicurum inductione in urbes hortis accesserit, piget quærere. Nihil illis ad supremæ perennitatem gloriæ contingere clarius potuit, quam

quam quod in Sacris Paginis legimus, nimirum Christum Dominum salutari sudore sanguineo hortum Gethsemani consecrasse, postquam primus mortalium Parens, ramosa fatalique culpa, Paradisum, idest hortum voluptatis, & suam progeniem funestavit. Iterum horti a Divino humani generis Reparatore Sanctissimi Corporis Sepulcro nobilitati. Joann. 19. 41. *Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum*. Cum vero redivivus inter mortales ageret, ut Discipulos cęlestibus disciplinis imbueret, non alio, quam olitoris habitu S. Mariæ Magdalenæ conspiciendum se obtulit. Horti floribus consiti, ut ad speciem sunt longe venustiores, sic solertiorem culturam deposcunt. Ejus generis flores, coronarii apud Scriptores audiunt; quoniam ex iis coronæ nexiles & plicatiles, in nuptiis, conviviis, sacrificiis, & victoriis concinnantur. Flores odore, colore, varietate, spectatores mira jucunditate alliciunt detinentque. Nusquam vires suas suavius, pulcrius, & illecebrosius exercuisse naturam dixeris. Recepti interdum in vasa testacea, tumulisque & podiis elati, longo excursu lineatim producuntur; vel areolas ipsas æquo dimensu distinguunt atque præsepiunt. Orbicularibus, angularibus, quadrangularibus divisuris eleganter consepti atque dispositi. In iis excolendis præcipuus labor in irrigatione impenditur. Propterea e sectis canaliculis non temere & effusè aquæ profluant, sed certis intervallis quasi ad numerum distributæ. Quod si hydria superfunduntur, non inconsulto & præcipiti jactu, ejiciendæ sunt, ut inundent; sed syphunculo crebris foraminibus pertuso attemperate distribuendæ. Hujus generis hortos habitationi proximos construi æquum gratumque fuerit. Nam eorum olfactu visuque mirum in modum animi reficiuntur & hilarescunt. Hortorum etiam nomine postremo

 nuncu-

nuncupamus loca præcelſis arboribus ad voluptatem & delicias conſita; ſive in prolixas ambulationes arbores marginentur; ſive complicatis ramis concameratæ jucunda nos umbroſaque ſtatione detineant. Ex hoc genere ſummam celebritatem obtinuerunt apud Romanos horti Pompejani, & Lucullæi, ſtatuis etiam, nobiliſſimiſque ſtructuris ornati. Apud exteros vero cultiſſimi commemorantur horti Heſperidum, in quos aurea ferentes mala, & pervigili draconi in cuſtodiam traditos, Hercules mactato colubro penetravit. Amœniſſimi etiam feruntur Alcinoi, Pheaciæ Regis, horti, & Babylonii penſiles, ſuffulti ſcilicet ingentibus pilis, arcuatiſque ſubſtructionibus, quos alii Cyrum, alii Semiramidem condidiſſe ſcripſerunt. Famigeratiſſimi poſtremo ſunt apud Mythologos Elyſii, de quibus plura habes apud *Virgilium l. 6.*

I

IBEX. Genus capræ mirandæ pernicitatis, ut refert Plinius: in ſummis rupium faſtigiis habitat. Harum cornua a fronte ad nates producuntur; eaque ſunt magnitudine, ut ſingula excavata trium congiorum menſuram impleant. Ex iiſdem arcus & pocula prægrandia formari tradit Ælianus.

IMPORCO, as. *Colum.* Eſt arando terram redigere in porcas, ideſt in terram elatam inter duos ſulcos. Id autem fiebat tertia aratione.

INARO, as. Non eſt aro, ut ſolet exponi; ſed arando fimum, ſtercus, vel aliud quidpiam pro fimo adaggerare, & terræ miſcere. *Varro*: *Lupinum pro ſtercore inarare ſolent.*

INCERNICULUM. *Plin.* Idem ac cribrum; nempe inſtrumentum,

tum, quo a sordibus frumenta purgantur: ab incerno, vel cerno, quod est separare.

INFUNDIBULUM. *Cato*. Instrumentum, quo vinum, oleum, liquores alii in vasa infunduntur. Item canalis, per quem frumentum in molam devolvitur.

INOCCO, as. Apud Columellam est operire & obruere semina, glebis sarculo dissolutis. Vide *Occo*.

INOCULATIO. *Plin.* Genus insitionis, quæ fit in solo cortice; ideoque debilis & infirma, & levibus etiam auris obnoxia, quæ illam facile dejiciunt. Constat adaperto oculo, sive gemma, in cortice exciso unius plantæ, inclusoque ibi germine ex alia planta sublato. Virgilius illam nitide sic exponit.

Nam qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt; udoque docent inolescere libro.

Hoc genus non admittunt arbores, quæ minimum habent humoris: nam siccitas corticis aut non excipit, aut facile dissolvit inoculationem. Vide sequentem Titulum.

INSITIO. De insitionis invento præclarum habemus testimonium ex Cicerone *de Senect. Nec consitiones modo delectant, sed etiam insitiones, quibus nihil invenit agricultura solertius*. Ubi consitionem sationem ipsam vocat. Non caruit insitio apud Romanos suo Numine & præside. Is Insitor est appellatus; neque enim sationi præerat, ut parum diligenter affirmat Hofmannus, cum sationi Sator Deus præficeretur. Insitio est surculi unius plantæ in aliam unio & coagmentatio. Ea adoptione & quasi connubio consequitur admirabilis illa conversio, de qua *Virgilius*:

Miraturque novas frondes, & non sua poma.

Duplex est insitionis genus: alia in trunco agitur; eaque firmius & tenacius inolescit, propter caudicis duritiam, alia in cortice, quæ ob hujus levitatem laxius hæret, & facile dissolvitur. Vera insitio, ejusque maxime usita-

usitatum genus est inter lignum & corticem. Sumitur autem surculus praeacutus, ut Cato praecipit, inditurque in rimam praecisam; tum circumligatur, argilla vel creta concretus; fimoque bubulo & arena oblinitur. Hoc genus Itali vocamus *Incalmare*, a calamo; quoniam surculus ad modum calami cuspidatus immittitur. De vulgari hac insitione *Ovidius*:

—————— fac ramum ramus adoptet;
Stetque peregrinis arbor operta comis.

Vulgata etiam est insitio, cum truncus ipse per medium scinditur, in quem surculus cuspidatim decisus adigitur; tum luto oblinitur, foliisque & corticibus tegitur adversùm Solis ardorem, ventorum impetum, & imbrium copiam. Rubis etiam circumvestiri solent contra pecorum morsus. Monent porro Scriptores, ut postea circa plantam terra adaggeretur, ne eidem calores officiant. Hoc genus sic expressit *Virgilius*:

Aut rursum enodes trunci resecantur, & alte
Finditur in solidum cuneis via; deinde feraces
Plantae immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad Caelum ramis felicibus arbor.

Insitio per terebrationem in vitibus potissimum locum habet apud Scriptores. Ex vite adulta, & valide fructus ferente, palmes attrahitur, & per foramen terebra adapertum transmittitur; qui mox, vite per terebrationem inoffensa, oblitus, ut in aliis insitionibus, & praeligatus augescit. De inoculatione, & emplastratione, quae reliqua sunt insitionis genera, propriis in locis agimus. Jam vero si sationem & insitionem, quae duae sunt generationis plantarum species, studiose perpendas, continuo intelliges sationi multimodis insitionem praestare. Ut enim praeteream nobilius esse ex trunco, quam ex terra incrementa capere, quid mirabilius admistione illa & societate fructuum diversorum? Parumne prodigiosam dixeris arborem illam apud Tiburtes, quae, ut Plinius refert, innumeris pene nodis insita, tot pomorum

rum genera, quot ramis diffundebatur, ostentabat? Verum quos ego ramos expendo? quot sunt ramorum surculi, tot sæpe videas intermicare novella fructuum germina. Addo, quod fidem invenire vix posset, nisi exploratum experientia usuque redderet. Narro tibi fructus ipsos bifrontes & bigeneres conspici, ut dimidiati ex una parte pirum, ex alia malum, uvamque hinc nigram, albam illinc ostendant & proferant. Plane in fructuum partu æmulari artem dixeris permistionem illam, qua natura mirifice ludit in nonnullorum marmorum venis discolori temperatura miscendis. Modus vero educendi fructus ex duplici natura coalescentes sic digeritur. Duo diversi generis sarmenta accipiantur, quæ per medium scissa sic arcte jungantur, ut utriusque oculi in unum quasi oculum coeant: mox eadem papyro & glutinosa terra nexa & præligata inserantur. Quod si in plantis diversi generis tam valide sciteque procedit insitio, uniusque naturæ in aliam conversio, facili negotio percipies, futurum ut longe validius robur plantis accedat, cum iisdem senescentibus ejusdem generis surculi adiguntur; ut tamquam redivivæ alacrius adolescant. Ad hunc plane modum explicat Plato vim illam, & quasi necessitatem amoris, quæ inter amicos mutua benevolentia conjunctos exoritur, quod Tansillus sic eleganter exposuit:

Fece l'eterna man vostra sembianza,
E mia là suso di conformi tempre,
Perche l'idea nel Ciel, l'anima in Terra,
Con più vivace ardor s'amasser sempre,
Dando forza al desir la somiglianza.
Qual tronco, ove s'innesta, che s'afferra
Col ramo, e in un si serra;
Tal'io, nel cor tenendo il bel simile,
Per farmi più gentile,
Tutto col tempo in lui mi trasformai;
E se me stesso amai

Via

Via più che il bel Narciso, ed amo ogn'ora;
Il pensar che son voi, sol m'innamora.

Sed vim admirabilem & potestatem insitionis aliis insuper emolumentis licet metiri. Ut autem omittam ab arbore insita sapidos magis fructus & uberiores decerpi, proventu etiam celeriori iidem in lucem eduntur. Nam quæ primum nonnisi plurium annorum mora agricolæ expectationem fatigaverat, anni sæpe unius ambitu, fructu edito nitere conspicitur. Ad hæc quæ longa temporis diuturnitate silvescunt arbores, & quasi defatigatæ deficiunt, suomet surculo insito revivischunt, redeuntque in vires pristinas. Certare tunc omnino videntur officiis arbor & surculus: hic imbecillæ & deficienti vigorem impertit, illa fœtum insitum fovet, ut plane fungi nutricis bonæ munere videatur. Superest, ut quæ in insitionibus observanda præcipiuntur saltem indicem in transcursu. Ex tenera & feraci arbore sumantur surculi anniculi, crebris nodis prægnantes, bifurci, vel trifurci, quique digiti minimi crassitudinem non excedant. Negant plantæ scissuram in nodo esse aperiendam propter ejus duritiem, quæ surculum advenam repudiat, nec sinit coalescere. Quo proximius terræ inseritur ramulus, eo citius & validius sobolescit, ob humoris terrei propinquitatem, ex quo alimonia suppeditatur. Sunt qui arbores in silvis insitas transferant in pomaria; alii contra in ipsis pomariis silvestres inserunt. Quod attinet ad idoneum insitionis tempus, cum aliæ aliud expetant, earum naturæ, & regionum usui est inserviendum.

INTERORDINIUM. *Colum.* spatium inter ordines arborum.

INTERVALLUM. *Cic.* Non ignoro haberi ab Etymologicis vocem castrensem, a vallis, nempe palis, quibus castra sepiuntur. Fateor tamen id mihi mirum accidere. Cum enim antiquius sit ordinari vallos in re agresti, ac præsertim in vineis, quam in castris, satius etiam putaverim intervallum dici ab interstitiis, & mensura spatii servata in vitium, vel arborum dispositione, quam in diri-

dirigenda, vel claudenda metatione castrorum. Sed vide hic titulos *Dispalo*, & *Quincux*.

IRRIGATIO. *Cic.* Herbæ & arbores nihilo secius quam sensu prædita animalia cibo potuque indigent. Ut autem fimi & stercoris aspersio pro herbarum plantarumque cibo habetur, sic earum potus est irrigatio. Duplex autem est, ut aquarum, sic irrigationis genus. Alterum natura exhibet, arte alterum comparatur. Iterum aquarum, quæ ex natura proveniunt, duplex genus est. Nam & Cælum tempestivos imbres ministrat; & flumina, quasi riguæ totidem venæ, terram intersecant. His aquis beneficio naturæ agros, montes, silvas, terramque universam benigne irrigatam colimus. Ubi pluviæ desunt, & fluenta per Solis ardores minimum humoris impertiunt, ars adlaborans aquarum inopiam suplet. Nititur autem ars duplici etiam irrigatione; altera per canales deductis aquis, altera manuum ministerio aspersis. Cælestium aquarum irrigatio ad culturam maxime proficit, præsertim si ab Aquilone pluviæ demittantur; quoniam frigore valescunt agri, Austrinis flatibus debilitantur. Diurnis imbribus nocturni, propter prolixiorem humoris moram, & Solis absentiam, potiores habentur. Intempestivæ merito reputantur pluviæ, quæ plantis florescentibus, vel erumpentibus fructibus decidunt: nam immodico humore vitiati vel pereunt, vel inficiuntur. Cum vero non sit nostræ potestatis advocare, cum opus fuerit, pluviales imbres, culturæ necessitas sæpius cogit eorum inopiam arte supleri. E rivis proinde aquæ deducuntur, vel jactu idoneo asperguntur. Duo autem sunt sedulo providenda: alterum ut matutinis horis vel vespertinis fiat irrigatio, ne radiis solaribus aqua ferveat, humoremque adimat potius, quam augeat. Alterum, ut aquæ deductæ vel aspersæ vitio careant, præsertim salsugine, aliisque sordibus & inquinamentis. Sed nec liquore obruenda sunt germina; nam, ut monet Horatius,

——— *irriguo nihil est elutius horto*.

Meminerit demum agricola, quemadmodum temperato cibo potuque ipse ad bonam valetudinem proficit, sic agrum, vineam, hortum sobria commodaque irrigatione lætari, immodica infirmari atque deficere: ad morbosam enim sitim pertinet vulgatum illud

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

JUGERUM. *Varro*. Mensura agraria. Continet pedes ducentos & quadraginta in longitudinem, centum & viginti in latitudinem. Dicitur a jugo, quoniam, uno boum jugo acto, sic terra exarari potest in dies.

JUGUM. *Plin*. Dicitur de vite transversa, nixaque duplici pedamento, ad similitudinem jugi bovini apud aratores.

JUMENTUM. Dicitur de animalibus, quæ magna mole, & validis viribus prædita, operam suam arando & vectando agricolis præstant, cujusmodi sunt muli, equi, asini, boves &c. Plerique vocis originem a juvando trahunt, quoniam labores rusticos adjuvant. Alii a jungendo deducunt, quia aratro & vehiculis jumenta junguntur. Addit Gellius vehiculum ipsum appellari jumentum; sic enim scribit l. 2. c. 1. *Jumentum non solum significat quod nunc dicitur, sed vectabulum etiam, quod junctis pecoribus trahebatur*. Ob auxilia operibus rusticanis a jumentis præstita non solum condita est ars veterinaria, quæ vecturis præest, sed institutum etiam Romæ Collegium Jumentariorum, ut constat ex veteri inscriptione apud Fabrettum: LOCUM SEPULTURÆ DONAVIT COLLEGIO JUMENTARIORUM. Addo, ipsis jumentariis additum curatorem & præsidem, Superjumentarium appellatum, ut legitur apud Svetonium in *Claud. c.* 2., ubi vide notas Casauboni.

JUNCETUM. *Varro*. Locus juncis consitus.

JUVENCUS. Bos juvenis; nec proinde a juvenili ætate dicitur, sed a juvando, ut docet Varro. Idem Scriptor quatuor bubuli pecoris ætates distinguit. Sunt enim primum vituli, mox juvenci, postea novelli, postremo vetuli

vetuli boves. Juvenci interdum agro arando junguntur, ut assuescant. Cæterum ad eum laborem, ut segetes abunde proveniant, jungendi sunt boves majores.

L

ABOR. Exercitatio gravitate, vel assiduitate molestiam pariens. Dicitur a *labe*, quoniam vires dissipat & labare cogit. Durum labor asperumque nomen, sed post primi Hominis lapsum nostro generi necessarium; idemque, si rem ipsam ingenue fateri volumus, vitæ humanæ administer & pater. Quidni vero? cum nonnisi labore habitemus, vescamur, vestiamur, omniaque vitæ munera transigamus. Adde torpentem calorem, sopitosque spiritus labore excitari, discutique humores noxios, non secus ac ventilatione in areis frumenta expurgantur. Otio sane & desidia, ut situ stagnantes aquæ, putrescunt corpora, utque ferrum morsu rubiginis, corroduntur. Neque vero alimenta solum, & reliqua vitæ subsidia labori accepta referri æquum est, sed meminisse in primis oportet effati Euripidis, qui laborem patrem gloriæ nuncupavit. Quomodolibet enim quispiam sui nominis memoriam propagare contendat; sive bellicis, sive litterariis disciplinis, rerumque urbanarum administratione, ad id nonnisi labore auspice est connitendum. *Dantes Can.* 1. 24.

Omai convien che tu così ti spoltre,
Disse 'l Maestro, che seggendo in piuma,
In fama non si vien, nè sotto coltre:
Senza la qual, chi sua vita consuma,
Cotal vestigio in terra di se lascia,
Qual fumo in aere, od in acqua la schiuma.

Divinæ nimirum solummodo naturæ est, sine labore & las-

lassitudine bonorum omnium possessione lætari: mortalium vero nemini citra defatigationem quidquam egregium consequi licet. Mirari contigit mihi, inter confertissimam illam Deorum turbam, qui cultum, aras, & pulvinaria apud Romanos invenerunt, locum Labori nullum fuisse; cum cæteroqui in Via Labicana Fanum Quies habuerit: *Liv. l.* 4. *Cum hæc agerentur, jam Consul Labicana ad fanum Quietis erat*. Sed & Virgilio succensendi non semel impetum cepi, qui Laborem Fami, Morbis & Egestati associatum ad Orci vestibulum relegavit. Actum profecto non incuriose solum a Romanis, sed a Virgilio etiam injuriose cum labore, cujus tam ampla, tam copiosa in nostrum genus beneficia atque promerita recensentur. Ut enim missa faciam quæ apud innumeras artes alias a labore in Rempublicam commoda proficiscuntur, a solis agrestium ministeriis tot in nos adjumenta derivantur, ut eidem non laute solum largegeque vivendi, sed vitæ ipsius causas debeamus. Profecto si sationem, insitionem, pastinationem, terræque ad culturam exercitæ genera universa accurate numeres atque perpendas, continuo intelliges nullum agricolis quiescendi spatium relictum; nullam anni particulam a pervigili & laborioso opere vacuam superesse; ut plane labor in re agresti curanda imperium quoddam regnumque obtinere videatur. Nusquam certe aptius, quam isthuc referas catenatos illos, quos Martialis memorat, exantlandos labores, quorum alii ex aliis subinde nectuntur, seseque numquam intermissi sudoris dispendio excipiunt. At inquies, præter emolumenta proventuum, suo agrorum cultores compendio quæstuque non carent. Nam & vivitur parvo bene, ut refert Horatius; & a quæsita post laborem fame, sitique cibus potusque dulcior redditur. *Dantes Purg. Can.* 22.

Lo secol primo, quant'oro, fu bello:
Fè savorose per fame le ghiande,
E nettare per sete ogni ruscello.

Somni

Somni vero delinimenta nihil præſentius, quam laſſitudo ipſa parit atque commendat. Neque enim, ut idem Horatius teſtatur,

——— *leves ſomnos timor, aut cupido*
——— *ſordidus aufert*;

Sed potius; ut idem Vates alibi cecinit,

——— *ſomnus agreſtium*
Lenis virorum non humiles domos
Faſtidit, umbroſamque ripam,
Non zephyris agitata Tempe.

Nam quod attinet ad nobilium urbium magnificentiam, & marmoreas Patriciorum domos, earum aſpectu ægreſcunt potius & perturbantur agreſtes turbæ; nimirum aſſuetæ liberiore aere, patente circum cælo, & camporum amœnitate lætari. *Dant. Parad. Cant.* 26.

Non altrimenti ſtupido ſi turba
Lo montanaro, e rimirando ammuta,
Quando rozzo e ſelvatico s'inurba.

Vera quidem ſunt iſthæc, quibus aſſentior cum Horatio, qui procul negotiis agentes ruſticos prolixe dilaudat; & cum Virgilio, qui eoſdem

——— *fortunatos nimium, ſua ſi bona norint*;

pronunciavit. Neque enim illud ago, ut de eorum vita minus commode ſentiendum eſſe evincam, cum illam plurimis Scriptorum præconiis illuſtratam, & apud clariſſimas nationes nobilium virorum uſu fuiſſe nobilitatam, mihi ſit teſtatiſſimum. Sed neque inficiari quemquam poſſe contendo, unam omnium eſſe laborioſiſſimam, eamque ob cauſam de Reipublicæ felicitate quam præclariſſime meritam. Propterea quemadmodum Campania a Latinis Provinciæ Felicis appellatione inſignitur, eademque ab Italis nuncupatur, *Terra di Lavoro*; non abſimili modo de univerſa ruſticorum exercitatione, vitaque judicandum eſſe exiſtimo; ut eadem ſorte ſua quidem felix, cæterum laborum gravitate & aſſiduitate præ cæteris impendio exercita cenſeatur.

La-

LABRUM. *Cato*. Vas amplum; quo e lacu vinum transfertur; item quo e torculari fluit oleum expressum. Labrum a lavando dicitur. Est autem proprie margo, & extrema ora fluminis, fontis, rivi: atque hinc oris, aliarumque rerum extremitates, quæ aqua, vel alio humore perfluuntur, labra appellantur. Labrum idest vas æneum ad ingressum Tabernaculi testimonii legitur Exod. c. 30. 18. *Facies & labrum æneum, cum basi sua, ponesque illud inter Tabernaculum testimonii & Altare*: Quo vase adumbratur ablutio a peccatis, habita per Divinum Sanguinem Christi Domini.

LABRUSCA. *Colum*. Vitis agrestis & erratica: dicitur a labris, nempe extremitatibus, idest sepibus agrorum, ubi nascitur. Quidam a sapore acerbo deducunt.

LAC. *Virgil*. Succus maternorum uberum, quo primum animalia nutriuntur. Ex Græco dicitur a candore. Non ex agris solum prognatum, sed ex ipsis pastorum & rusticorum manibus expressum habemus vitale hoc & sincerum alimenti genus. A lactis copia indicatur terræ fertilitas. Hinc apud *Hierem. c.* 11. terram lacte & melle manantem, exponunt Interpretes fertilissimam. Lac muliebre omnium perfectissimum, tum caprinum, deinde ovillum, postremo vaccinum affirmant Scriptores. Caprini prærogativam extollunt Mythologi, qui Jovem eodem nutritum memorant. Nutriciam ejusdem Capram in Cælum Astronomi transtulerunt. Locum in Inferiis præcipuum lac olim habuit: *Virgil. Æneid.* 3.

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras, animamque sepulcro
Condimus.

LÆTAMEN. *Plin*. Fimus, qui agris jacitur; sic appellatus, quoniam segetes lætas facit. Vide *Fimus*.

LACHANUM. Idem ac olus: a fossione apud Græcos dictum; quoniam nascitur in solo, fossione ad id parato. *Horat.*

Ad porri & ciceris refero, lachanique catinum.

Sic enim legendum, non autem Laganum, ut in eum locum

locum Horatii habet Acron. Eſt autem Laganum paſtillus eſculentus vulgo *Laſagna*, qui butyro recenti, & caſeo raſo aſpergi ſolet. Ab eodem Acrone ſic deſcribitur: *Lagana ſunt quædam quaſi membranulæ ex farina & aqua, quæ jure pingui coctæ, & caſeo, pipere, croco, cynnamomoque conditæ in cibis dantur*. De iiſdem hæc habet Vet. Diction. *Fiunt lagana de paſta, quaſi quædam membranulæ, quæ quandoque in oleo friguntur, & poſtea melle condiuntur; quandoque prius in aqua coquuntur, poſtea in oleo friguntur*. Cæterum quemadmodum vox *Laganum* barbara eſt, ſic placenta eo nomine indicata poſterioribus ſolum, ut opinor, ſæculis eſt cognita. Ex eadem farina, parique conditura fiunt etiam paſtilli rotundi, quos Itali vocant *Maccaroni*: quod genus cibi non habet apud Latinos ſingularem appellationem. Vox Italica *Maccarone*, ſi a Græcis origo accerſatur, beatum quidpiam ſonat.

LACRYMA. Vide *Plantatio*.

LACTURSIA. Vide *Runcina*.

LAPPA. *Virg.* Herba ex genere tribulorum, cui ab apprehendendo ex Græco nomen; quoniam recurvis aculeis hamata veſtes apprehendit, eiſque ſe pertinaciter innectit. Eadem ſegeti infeſta: *Ovid.*

Miſta tenax ſegeti creſcere lappa ſolet.

LATIFUNDIUM. *Plin.* Magnus fundus.

LAURETUM. *Plin.* Locus lauris conſitus.

LEGARIUM. Apud Varronem idem eſt ac legumen. Vide *Legumen*.

LEGULUS. Qui mercede conductus, vel in rei collectæ partem vocatus olearum baccas, vel ſimile quidpiam colligit. Quam caute, & honeſte, bonaque fide ſe leguli gerere debeant, Cato præſcribit per hæc verba: *Oleam ne ſtringito, neve verberato injuſſu Domini, aut cuſtodis. Oleam qui legerint, omnes juranto ad Dominum vel cuſtodem, ſeſe oleam non ſurripuiſſe*. Curandum proinde legulis, ne ita arbores quatiant, ut ſurculi abſcindantur;

tur; posterique anni fructus pereant. Mores colligendi pro regionum usu calleant, & diligenter observent. Stipendio pacto augeri rem suam satis habeant: ditescere Dominorum damno, asportatis domum baccis, omnino caveant; lucrumque esse non modo consceleratum, sed vel turpissimum putent.

LEGUMEN. *Virgil.* Quod e terræ frugibus nascitur, siliquis involutum; cujusmodi sunt pisa, fabæ, lentes &c. Dicitur a legendo, quoniam non secatur, sed vellendo legitur. Cibus est admodum tenuis & frugalis, parum ad alimoniam & virium firmitatem, plusculum ad corpulentiam faciens. Idcirco præter leguminum naturam contigit, ut Daniel, & socii, cum iis vescerentur, adhuc formosiores conspicerentur pueris Regis Nabuchodonosoris, qui cibo regio utebantur. Daniel. cap. I. 8. & seq. *Tenta nos obsecro servos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua ad bibendum: & contemplare vultus nostros, & vultus puerorum, qui vescuntur cibo regio; & sicut videris, facies cum servis tuis. Qui audito sermone hujuscemodi, tentavit eos diebus decem. Post dies autem decem apparuerunt vultus eorum meliores, & corpulentiores præ omnibus pueris, qui vescebantur cibo regio.* Adhiberi olim moris erat legumina in cœnis feralibus, tempore lugubri, & ad evocationes vita functorum. Cum enim cibus sit qui probe implet, sed nutrimenti parum apportat, emortualibus illis epulis congruens aptusque censebatur. Eodem edulii genere utimur, cum solemne jejunium dierum quadraginta e ritu Catholico continuamus pœnas, & mortem sanctissimam Christi Domini, nostræ salutis pharmacum, in ejusdem fine commemorantes. Quinimo idem cibus ad vescendum alicubi dispensatur, quo die Defunctorum Orthodoxam Fidem profitentium, memoriam pie sancteque recolimus. Nec tamen omittam perpendere, vilia cæteroqui legumina plurimi apud Romanos fuisse habita. Rem testatissimam faciunt illustres Familiæ Pisonum, Fabiorum,

biorum, Lentulorum, & Ciceronis, quæ a piso, faba, lente, & cicere sibi cognomina asciverunt; nihil minus præstantes ea frugalitate, & moderationis exemplo, quam virtute militari Africani illi, Asiatici, Britannici, & Numantini, qui provincias ipsas domitas suo nomini indiderunt.

LENS. Legumen notum. Isidorus sic appellari putat, quod lentus sit cibus humidusque. Alii lentem, quasi lenem interpretantur. Favet iis Plinius, qui eo edulio æquanimitatem ingenerari scribit. Meo suffragio utrumque etymon recidit ad leguminum omnium naturam exprimendam, quæ sunt esca tenuis & moderati alimenti. Laudatur ab antiquis magnopere lens Ægyptia. *Virg. Georg.* I.

Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis.

Item Martial.

Accipe Niliacam, Pelusia munera, lentem.

Famigeratissimum præstitit hoc genus leguminis infelix Esau, qui primùmgeniti jure se abdicavit, ut ejus esu potiretur. *Genes. c.* 25. 30. *Et sic accepto pane, & lentis edulio, comedit & bibit, & abiit, parvipendens quod promigenita vendidisset.*

LEPORARIUM. Teste Varrone, olim locus erat conclusus, ubi soli Lepores alebantur. Transiit postea ea vox ad significationem consepti omnis generis animalium.

LIBER. *Plin.* Corticis arborei tunica interior, quæ carni, idest ligno adhæret. In arborum ac præcipue palmarum foliis scripsere primum Veteres. *Virg.* de Sibilla *l.* 6.

——— *quæ rupe sub ima*
Fata canit, foliisque notas & nomina mandat.

Foliis libri successerunt. *Plin. l.* 13. 11. *In palmarum foliis primum scriptitatum, deinde in quarundam arborum libris.* Arbores autem erant papyrus, quæ tamen magis proprie frutex est, in aquis Nili stagnantis proveniens; & tilia, cujus arboris libri philyræ appellantur. Libris arborum tabellæ ligneæ successerunt, in quibus cera illitis stylo scribebatur. Inventæ postmodum membranæ,

N idest

ideſt ovillæ pelles, pilis deterſis. *Perſius*.

——— *& poſitis bicolor membrana capillis*.

Quibuſdam præterea animalium inteſtinis ad ſcribendum uſi. Hinc Homeri Ilias, & Odyſſæa inteſtino draconis exarata legitur apud Zonaram. Poſtremo ad linteamina & carbaſa eſt deventum, quæ concerpta, & aquis macerata, atque contuſa, materiam ad ſcribendum admodum mundam & perpolitam ab aliquot ſæculis ad vertentem ætatem magna copia ſubminiſtrant.

LILIETUM. *Pallad.* Locus liliis conſitus.

LIMES. Vide *Terminus*.

LIRA. Apud Columellam idem eſt ac porca, ideſt terra editior inter duos ſulcos. Lirare autem, ſeu liras facere, eſt aperire ſulcos, in quos ex porcis aqua defluat, quod fiebat tertia aratione, jacto ſemine; quæ aratio liratio dicebatur. Vide *Deliro*.

LOLIUM. Frumenti abortus. Naſcitur ex tritico & hordeo, corruptis ſeminibus ob uliginem, vel immodicos per hiemem imbres. A Virgilio infelix dicitur, ideſt infœcundum. Sed & vitioſum morboſumque eſt; capiti præſertim propter inductam gravedinem; ac interdum ſtuporem, maligne noxium.

LORA. Vide *Vindemia*.

LUCUBRATIO. Opus laborioſum, & proprie ruſticum, quod fit ante lucis exortum, vel deficiente luce. Columella lucubrationes ruſticas ſic diſtinguit in antelucanas & veſpertinas: *Item ad lucubrationem veſpertinam palos decem conficere, totidemque per antelucanam lucubrationem*. Per uſurpationem poſtea factum, ut ſtudioſorum ſcriptiones lucubrationes dicerentur; opera nimirum nocturnis vigiliis elaborata.

LUCUS. Per antiphraſin a nonnullis dicitur, quoniam propter arborum opacitatem non lucet. Trahunt alii contra a crebris luminibus, propterea quod iis illuſtraretur: nam religionis ergo lumina & faces ibidem accendebantur ex ritu veteri Ethnicorum. Profecto incæduus habebatur

lucus,

lucus, & manu confitus, idemque religiofus & facer, Numini cuipiam dicatus, vel confecratus cineribus vita functorum; ac proinde prope delubra & fepulcra paffim locabatur. Hinc Servius in notis ad Virgilium obfervat, ubicumque legitur lucus, apponi continuo confecrationem:

——— *Luco tum forte parentis*
Pilumni Turnus facrata valle fedebat.

Idem indicatur Deuteron. 16. 22. *Non plantabis lucum, & omnem arborem juxta altare Domini Dei tui.* Adde Ciceronis teftimonium *pro Milon.* — *Vos enim, Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro atque obteftor.* Licet autem luci non effent cædui, licebat tamen amputare ramos fuperfluos, & fuccidere fulguritos. Hoc enim ipfum ad cultum religiofum pertinere opinabantur, ut perennes effent arbores, fub quarum umbra moris erat convenire populum, ibique largiter perpotare, choreifque & cantibus indulgere.

LUPERCALIA. Solemnia erant apud Romanos fefta, a Romulo inftituta in honorem Lupæ nutricis olim fuæ, & Panos, paftorum Dei. Celebrabantur a paftoribus, capra immolata, variifque ludis exercitis. Alii advecta reputant hæc facra in Latium ab Evandro ex Arcadia; Romulum vero addidiffe mactationem canis, quod animal effet Lupis infeftum. Vide *Ovid. Faft.* 1. 2.

LUPINUS. Legumen notum, infigniter amarulentum. Zeno, ut Athenæus narrat, interrogatus, cum admodum feverus effet, cur in convivio hilarefceret, refpondit, lupinos etiam natura amaros, aqua perfufos dulcefcere. Plinius author eft, Lupinos ita circumagi, ut die nubilo iis utantur agricolæ ad horas dignofcendas. *Diftant æra Lupinis*, adagium eft ex verfu Horatii: docet ficta a veris diftare plurimum. Oritur ab ufu Veterum, qui in Comœdiis, ut indicat Plautus, lupinis maceratis pro nummis utebantur. Cæterum Lupini viliffimum funt edulium, aufterique faporis acrimonia merito a Virgilio triftes appellati.

——— *tristisque lupini*
Sustuleris fragiles calamos.

LUPUS. Animal notum: nota ejus voracitas & crudelitas, in oves præsertim exercita. Neque enim satis habet jugulare ad famem explendam, sed totum gregem, nisi a pastoribus & canibus absterreatur, interimit, servata in dies alios prædæ parte, quam absumere pridem non potuit. De ejus rapacitate & ingluvie in Sacris & profanis Litteris abunde suppetunt testimonia. Et quoniam acutissimo visu est præditus, ut nocte etiam illuni eodem utatur, eo potissimum tempore divagari solet atque grassari. Excurrunt sæpe associati. *Statius*;

——— *procedunt gemini, ceu fœdere juncti,*
Haberna sub nocte lupi.

Interdum etiam turmatim, quo modo, teste Plinio, repulerunt Æthiopes, incursantes agros Ægyptiorum, qui ibidem civitatem ea causa construxerunt, quam a Lupis Lycopolim appellarunt. Valent Lupi mirum in modum animo & robore. Idcirco Marti olim dicati; ipsique passim a Scriptoribus Martiales dicti. Feruntur iis, quos ipsi primum vidissent, vocis usum adimere. Hinc ortum adagium; *Lupus est in fabula*; quo utimur, cum superveniens is, de quo erat sermo, loquendi facultatem amputat. *Lupo ovem commisisti*; alia est paroemia: usurpatur cum custodi nequam aliquid servandum committitur.

M

ACERRA. Vide *Conseptum*.

MAGALIA. Idem ac mapalia Ædificia, casæque rusticæ Afrorum & Numidarum. Incurvis lateribus, ad formam carinarum ædificatæ, plaustris circumferebantur. *Virgilius*.

Miratur molem Æneas, magalia quondam.

MAJALIS. *Varro*. Sus castratus.

MALLEOLUS. Diminutivum a malleo, fabrili instrumento. Translate palmes viteus, qui sic describitur a Columella. *Malleolus novus est palmes, innatus prioris anni flagello, cognominatusque a similitudine rei, quod in ea parte, quæ deciditur, ex veteri sarmento prominens utrinque, malleoli speciem præbet*.

MAMMA. *Plin*. In arborum corticibus illud est, ex quo primum germina nascuntur.

MANDRA. *Martialis*. Quodvis ovium, boum, & hujusmodi receptaculum.

MANIPULUS. Ab implenda manu dicitur. Proprie est fasciculus, vel quantum fœni vel herbæ quis manu potest metendo apprehendere. Translate certus est ordo militaris, sic appellatus, quoniam Romulus collecta rusticorum manu, iisque in centurias divisis, eisdem perticas cum fœni fasciculis alligatis insigne bellicum tradidit. *Ovid*.

Pertica suspensos portabat longa maniplos;
Inde maniplaris nomina miles habet.

MANNUS, & diminutivè MANNULUS. *Horat*. Pullus equinus; equus pumilus, gradator: aliis burdo, vel buricus.

MAPALIA. Vide *Magalia*.

MARRA. Instrumentum herbis excindendis comparatum. *Colum*.

MA-

MASCULETUM. *Plin.* Locus ubi arbores & vites, præſertim maſculæ, conſeruntur. Sunt autem vites maſculæ, quæ, tamquam ſui juris, ſinuntur in altum creſcere; nec ſubiguntur, ut alios emittant palmites.

MATURA. Dea præſes frugibus maturandis. *S. Auguſt. de Civ. Dei.*

MATURITAS. *Cic.* De fructibus dicitur; & eſt eorum vi caloris perfecta coctio: cum neque marcidi, neque caduci, neque auſteri ſunt, ſed decerpi aut colligi ad uſum poſſint. Primum enim fructus guſtatu acerbi, poſtea maturitate dulceſcunt. Translate maturum dicimus quod eſt opportunum, tempeſtivum, & commodum. Morum item gravitatem appellamus maturitatem, quæ in ſenibus potiſſimum commendatur. Vide *Fructus.*

MEL. *Plin.* Libum omnium facile dulciſſimum: non apum ſolummodo, ſed agricolarum etiam ſtudio elaboratum. Ex agris naſcitur, herbarum fragantium floribus, & humore roſcido conflatum. Succus eſt calidus ſiccuſque, quem apes in ventriculo fermentatum, ore reddunt. Initio dilutior, poſt aliquot dies fervet, ut muſtum, & expurgatur. Coaleſcit poſtea obductus membrana tenui, qua fervens ſpuma concreſcit. Quamvis Virgilius mel cæleſte donum appellet, & ex rore ſolum matutino gigni Celſus exiſtimet, non eſt tamen aliqua ſaltem ex mellificii parte ſolum herbidum defraudandum. Nam præcipui ſaporis eſt, quod ex thymo conficitur. *Virg.*

——— *redolentque thymo fragrantia mella.*

Hinc apiarii pro augurio proventus uberis habent eam herbam large florentem. Palladius & Varro jubent agricolas ſerpillum copioſe ſerere, ut pabulum apes habeant, quod, thymo excepto, præſtantius herbis reliquis a ſerpillo comparatur. Idem Palladius hyacinthum, Columella vero origanum apibus gratiſſimum, in hortis abundanter haberi præcipiunt. Sunt, ut Plinius refert, qui affirmant apibus non conficiendi mellis ſcientiam eſſe, ſed colligendi. Verum ſive naturæ ſit, ſive potius artis

artis magisterium illud, inficiari nemo ullus potest, apes humanis usibus solertissimas esse administras: utque nimis fortasse audacter scripsit Quintilianus particulam divinitatis aliquam iis esse ingeneratam, sic non sine ipsarum merito Aristodemus Philosophus in earum natura investiganda, ut refert S. Augustinus, plures annos, Aristomachus vero Solinensis annos duodesexaginta, Cicerone authore, insudarunt. Equidem si mellis, suavissimi earum partus, prærogativas commemorandas susciperem, in referendis Veterum documentis, quæ in profanis extant Sacrisque Litteris, nullum dicendi exitum invenirem. Satis fuerit meminisse, mellis dulcedini sapientiæ gustum æquiparari: *Proverb.* 23.13. *Comede, fili mi, mel, quia bonum est, & favum dulcissimum gutturi tuo; sic & doctrina sapientiæ animæ tuæ.* Ut autem prætercam esu, potuque, & condimentis mel juncundissimum esse, satis constat in pharmacis etiam adhiberi, quod Sacræ item indicant Paginæ, ubi legitur medelam fuisse mel adversus Jonathæ cæcitatem: *Reg. c.* 14. 29. *Illuminati sunt oculi mei, eo quod gustaverim paululum de melle isto.* Sed & pollinctores olim cadavera melle inungebant, ne computrescerent: quod in Alexandri Magni cadavere observatum memorat Statius:

Duc & ad Æmathios manes, ubi belliger urbis
Conditor Hyblæo perfusus nectare durat.

Ob eam laudem a putredine corpora vindicandi, in omnibus fere sacrificiis mel usurpatum; eodemque libatum Diis omnibus Æthnicorum. In Hebræorum tamen Sacris mel adoleri vetitum *Levit. c.* 2. Haud equidem quoniam apes impurum animal haberetur, utpote ex putribus natum boum visceribus; sed propterea quod mel adinstar frumenti acore quodam cibos vitiat, & bilem exsuscitat. Idcirco etiam saporem vini admisto melle corrumpi author est Plutarchus. Ab Aristæo mellificium repertum esse plerique opinantur. Ejus fabulam, & ex boum visceribus prognatas apes Diodorus historice, Virgilius poe-

poetice late memorant. Ovidius mellis inventorem Bacchum pronunciat. *Fast. l.* 1.

Liba Deo fiant, succis quia dulcibus ille
Gaudet, & a Baccho mella reperta ferunt.

Commendatur admodum mel Africanum, Cretense, Cyprium. In pretio est etiam Hyblæum, ab Hybla dictum, Siciliæ oppido, nunc diruto, ubi ingens thymi copia. *Martial.*

Et careat dulci Trinacris Hybla thymo.

Nec tamen Hyblæum comparandum est Attico, aliis Cecropio, & Hymettio, ab Hymetto, qui mons est prope Athenas. *Martial.*

Cum dederis Siculos mediis e collibus Hyblæ,
Cecropios dicas tu licet esse favos.

Idem alibi:

Hoc tibi Thesei populatrix misit Himetti.

Plinius l. 21. author est, Heracleæ in Ponto mella progigni perniciosissima; ut discas dulcissimis etiam voluptatibus parum esse fidendum: sæpe enim illæ, Herculis more cum Anteo pugnantis, ideo nos amplectuntur, ut mactent.

MESSIS. *Virgil.* Segetum omnis generis, sed præcipue frumenti collectio ex area. Nihil agunt, imo operam perdunt agricolæ satione aliisque rusticis laboribus, nisi ex jactis seminibus, & plantis consitis, fructus percipiant. Hinc messis & vindemiæ tempora, frugum copia, pensant sudores annuos, & multiplici labore agros exercitos. Hinc præ lætitia gestientes & exultantes agrestium animi, cum largo proventu comprobatur divina sponsio. *Levit.* 26. 5. *Apprehendet messium tritura vindemiam, & vindemia occupabit sementem, & comedetis panem vestrum in saturitate.* Cum messis matura est, metendum propere; antequam Solis æstu agri torreantur. Sæpe enim ex majoris lucri cupiditate orta cunctatio messem vehementer extenuat. Detrimento quippe sunt aves, aliaque animalia, quæ prædæ inhiant: sed & grana ipsa culmis

culmis ardentibus decidunt, non levi dispendio. Præterea ex præscriptione Columellæ utilius est, ut tempestivo decisæ segetes in ipsa area, vel in acervo, quam in agro incrementa capiant. Non unus pro regionum varietate, metendi usus. Alicubi in aream spicæ corbibus comportantur, stramentis juxta terram falce succisis, quæ postea in acervum tolluntur. Utuntur alii batillo, idest ferrula ferrea, adunca, quæ manipulos, fasciculos nempe spicarum, manu apprensos, in medio discat, relictis stramentis, quæ postea subsecantur. Grana a paleis secernuntur variis item apud gentes varias instrumentis. Perficiunt id aliqui tribulo, idest tabula ferro vel lapidibus exasperata, qua junctis jumentis pertracta, grana a spicis discutiuntur. Apud alios jumenta perticis agitata, unguium percussione grana exterunt, quæ postea vannis vel ventilabris in altum evibrantur, cum perflat ventus commodior. Ea agitatione recrementa, utpote levissima, extra aream jaciuntur; quod est ponderosum, nempe grana, in corbes conjicitur. Lenes Favonii flatus aptissimi habentur ad secernenda a paleis frumenta. Nec proinde æquo cunctantius eos flatus opperiri par est. Contigit nempe ut diuturnior mora, superveniente turbine, grandine, & tempestate, frumenta disperdat. Itaque si ad plures dies silebit favonius, vel maturanda ventilatio est, quacumque spirante aura, vel grana baculis excutienda sunt, & vannis expurganda, ne irriti totius anni labores recidant.

META. Congeries lignorum, fœni, paleæ, & similium. *Columella. Quidquid ad eam modum siccatum erit, in metam construi conveniet.*

METATOR. *Cic.* Qui agrum in partes dividit. Frequentius in re castrensi usurpatur.

METRETA. Amphora Attica, congios decem capiens. Vas plerumque olearium. *Cato. Oleum si in metretam novam inditurus es, amurca, ita ut est cruda, prius colluito, agitatoque diu, ut bene combibat.*

MODIUS, & MODIUM. *Plin.* Actus quadratus continens centum & viginti pedes in longitudinem, & totidem in latitudinem.

MOLA. *Cic.* Machina, qua frumenta & fruges teruntur. Manu primum actæ, dictæque manuales. Successerunt versatiles, trusatiles, aquariæ, pneumaticæ: nempe a jumentis, aquis, vel vento versatæ.

MULCTRA. *Virgil.* Vas, in quo mulgentur capræ, vaccæ &c. *Mulgere hircum*, adagium est de labore irrito, vel de re absurda.

MULUS. *Cic.* Animal notum, ex asino & equa genitum. Oneribus vectandis operam præstat.

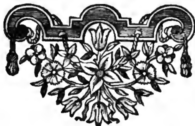
MURCIA. Dea desidiæ, ut habet *S. Augustin. de Civit. Dei*. Opponitur Deabus Agenoræ & Stimulæ. Monet Murcia inertiam, otium, torporem ab agricolis vitandum esse. Agenora & Stimula ad opus & laborem hortantur, quo ars terræ excolendæ unice proficit.

MUSCUS. *Ovid.* Lanugo viridis & villosa, arborum corticibus innascens.

MYRTETUM. Locus myrtis consitus. *Virg.*

Littora myrtetis lætissima.

Usus myrtorum tonsilium frequens est in topiariis; nam odoratum est herbæ genus, & perenni viriditate perdurat.

NA-

N

Apina. *Colum.* Locus napis consitus: Napus autem genus est rapæ obtusæ & brevioris.

Naucum. *Plaut.* Putamen omnium rerum, sed præcipue nucis, olivæ, & similium. Homo nauci est homo nihili.

Nebris. Mira est Scriptorum dissensio super hac pelle. Decipi eos suspicor, qui hinnuli pellem interpretantur, cum omnia fere Poetarum testimonia silvestrium animalium pellem agnoscant. Iis tectæ Bacchantes patrem Liberum, iisdem indutum, sequebantur. Dianæ venatricis sociis, ipsique Dianæ tribuitur. Cervinam pellem alii, alii damarum, lyncis, vel caprearum exponunt. Constat maculis fuisse consperfam. *Stat.*

——— *hic flavam maculoso nebrida tergo*:

Cujus authoritate nixus Barthius in *Statii Animad.* tigridis corium extitisse censet. Auro etiam ornata legitur. Idem *Statius*:

——— *varioque asperfas nebridas auro*.

Postremo etiam gemmis. *Claudian.*

Talis Erythræis incinctus nebrida gemmis
Liber agit currus.

Nemus. *Virg.* A pascuis dicitur ex Græco. Est enim nemus arboribus ad voluptatem consitum, comparatumque ad greges & armenta pascenda. Valla docet differre nemus a silva, quoniam hæc cædua est, a luco, quoniam religiosus, a saltu, quoniam jumentis pascendis consitus. Verum isthæc indiscriminatim usurpari constat. Nemora intra urbem etiam olim leguntur condita; utque per hiemem in xystis, apertisque ambulationibus, sic per æstatem ad umbras nemorum negocia expediebantur,

tur, & exerceri mos erat litterarias disputationes. Numa nocturnos cum Egeria congressus habuit in nemore Aricino. *Ovid.*

——— nemori, stagnoque operata Dianæ
Nympha, Numæ conjux, ad tua templa veni.

Templum ibidem Dianæ Aricinæ positum, quod columnis in pronao fuisse ornatum refert Vitruvius *l.* 4. *c.* 7. Idem templum nemus etiam dicebatur, ex quo Diana nemorensis appellata est. Exiguus ibidem lacus, Speculum Dianæ, & Lacus Triviæ nuncupatus. Additum in colle oppidum ad speciem castri, Nemus itidem dictum.

NOVALIS, & NOVALE. *Virg.* Ager, qui priore anno cessavit, postea primum aratur: a novando. Plinio est ager, qui alternis annis seritur: Festo, novæ sementi relictus; Varroni, qui intermissus renovatur; aliis, qui prius silva fuerat, aut certe non cultus. Rei rusticæ Scriptoribus concinit Virgilii monitum:

Alternis idem tonsas cessare novales,
Et segnem patiere situ durescere campum.

Quemadmodum enim corpora animalium diuturnis laboribus defatigata, minus apta obeundis ministeriis postea experimur; sic etiamsi terram quotannis aratro, ligone, bidentibus, proscindas atque dilaceres; utque segetum proventu ditior fias, agitatione perpetua sic invertas, ut quod fuerat porca, sit sulcus, quod sulcus, erigatur in porcam, brevi continget, ut evanescant deinceps exuberantes agri; & ipsa segetum copia inopiam pariat. Scite Ovidius:

Quæ numquam vacuo solita est cessare novali,
Fructibus assiduis lassa senescit humus.

Apposite Petrarcha a simili:

E per troppo spronar la fuga è tarda.

Nihil efficacius ad novos labores animos præparat, quam remissio & quies ab exantlatis. Validissimi etiam arcus assidua jaculatione laxantur: *Ovidius*:

Si

Si numquam cesses tendere, mollis erit.
Optime id novisse visi sunt Romani, qui, cum Deos alios intra Urbem recepissent, Quieti fanum erexere in via Lavicana, optimo consilio demonstrantes campestre solum, plusquam Curiæ forique negotiationes, cessatione indigere.

NOVELLETUM. *Pandectæ*. Vinea novellis vitibus consita. Hinc novellare, pastinum facere, vites novellas serere. *Sveton. in Domit.*
Edixit, ne quis in Italia novellaret.

NUBILARIUM. Ædificium prope aream, ubi condi possunt fruges demessæ cælo nubilo. Sic describitur a Varrone: *Ædificium facere oportet, sub quod tectum totam fundi subjicere possis messem, quod vocant quidam nubilarium. Id secundum aream faciendum, ubi triturus sis frumentum, magnitudine pro modo fundi, ex una parte apertum.* Addit Columella id in Italia præsertim comparandum esse propter Cæli inconstantiam in ea regione; nam ubi æstates pluvia carent, supervacaneum est.

NYMPHÆ. Vide *Silvanus*.

O

OBBA. *Persius*. Vas vinarium, amplum, ex ligneis asserculis, vinculis item ligneis vel ferreis colligatum. Confici etiam solet ex spartho. Mihi illud est, quod circumferre solent viri religiosi, vicatim stipem petentes.

OCCA. Instrumentum rusticum. Vide *Occatio*.

OCCATIO. Exercitatio rustica, inter præcipuas habita. Occare est glebas confringere, & quasi cædere. Et quidem a cædendo dicitur apud Festum. Post arationem per transversum iteratum sequitur occatio; cum aratores, bobus dimissis, glebas comminuunt, & jacta semina condunt, iisdem

iisdem dissolutis. Hinc occationem Cicero *de Senect.* quasi obcæcationem exponit: *Primum id obcæcatum cohibet; ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est*; videntur enim obcæcari semina, cum superjectis glebis operiuntur. Id autem fit rustico instrumento, quod ligneo manubrio nexum, transversumque in fine habet dentatum assercu-lum, quod rustici occam appellant; idemque vel ipsum est rastrum, seu pecten, vel ab iis minimum discrepat. Ducta proinde occa, agri superficies complanatur, æquatis porcis, & quasi consepulto iisdem glebis jacto semine. Eam exercitationem Columella pulverationem nuncupat a glebis extritis: *Pulverationem faciunt, quam vocant rustici occationem, cum omnis gleba in vineis refringitur, & dissolvitur in pulverem.*

OCULUS. In re rustica est id, ex quo arbor germinat, quod etiam gemma appellatur. *Virg.*

Nec modus inserere, atque oculos imponere simplex.

OLEA. Arbor nobilissima, & humanis usibus omnium, quotquot natura prodidit, aptissima: utpote quæ, cum plantarum principatu gaudeat, longe minore sumptu & labore exculta, liquorem nulli secundum ministrat. Agnoverunt ejus excellentiam Mythologi, quia a sapientiæ Dea procreatam commenti sunt. *Virg.*

——— *oleæque Minerva*
Inventrix.

Ejusdem pulchritudinem designant Sacræ Litteræ. *Ecclesiastic.* 24. *Quasi oliva speciosa in campis.* De fructuum præstantia testimonium habemus *Psalm.* 51. 10. *Quasi oliva fructifera in domo Dei.* Sed & gloriæ immortalitas a perenni hujus plantæ viriditate demonstratur *Oseæ* 14.7. *Erit quasi oliva gloria ejus.* Propterea rite factum a Varrone, qui initio sui operis de re rustica, Minervam, cujus est Oleæ patrocinium, deprecatur. Præcipuum in modum honorifice olim habita apud Athenienses, qui eamdem, ut patriam arborem, omnibus officiis prosequebantur: *Senec. Hercul. Fur.*

Te

Te ramus oleæ fronde gentili tegat.

Lege autem cautum erat, mulctæque pecuniariæ in eos additæ, qui eas evellerent, nisi forte, idque admodum raro, ad usum templorum & sacrificii. Ideo in arce oleam religiose detentam Cicero *de Legib.* testatum reliquit. Solemnitates vero apud Athenienses nullæ, nulla festa celebrabantur, in quibus coronæ oleaginæ non gestarentur. Iis frondibus e publico donati qui e præliis, vel ex agonibus victores rediissent. Trasibulus autem, cum, sublatis triginta Tyrannis, ad libertatem pristinam Urbem restituisset, in laborum & victoriæ præmium, ejusdem frondis coronamento insigniri satis habuit. Cum Atheniensibus in oleis condecorandis Romani certarunt. *Plinius: Oleæ honorem Romana majestas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Julii coronando, item minoribus triumphis ovantes.* Serto ex oleis plexo Æneas donavit victores in ludis Curulibus: *Virg.*

——— tres præmia primi
Accipient; flavaque caput nectentur oliva.

Decus olearum omnium pulcherrimum ab omni ævo fuit, ut pro pacis symbolo haberentur. Præferebant eas manibus supplices, cum victorum iram deprecabantur. *Virg. lib.* 7.

Paciferæque manu ramum prætendit olivæ.

Item Statius *Theb. l.* 2.

——— ramumque precantis olivæ
Abjicit.

Et *l.* 12.

Ipse manu ramosque oleæ, vittasque precantes
Tradit.

Ubi vero Misericordiæ templum describit, oleas singularem in modum commemorat:

Mite nemus circa, cultuque insigne verendo,
Vittatæ laurus, & supplicis arbor olivæ.

Cum enim dulcissimus sit oleæ liquor, mollique tactu blande se & leniter insinuet, apposite admodum ad eum nexum

nexum significandum assumitur, quo dissidentes animi pace & concordia conciliantur. Exemplo id memorabili commonstrare voluit summus rerum Conditor, cum post terras a cælestibus pluviis latissime inundatas & obrutas, columbam ad Noe, olivæ ramum rostro gestantem, remisit, qua generi humano pacatum se benigne significavit. Apud Ethnicos vero Scriptores vix ulla occurrit conglutinandæ pacis tractatio, quin olearum ramos quasi pararios & sequestres habuerit. Evandrum Æneas sic alloquitur apud *Virgilium l. 7.*

Optime Grajugenum, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos.

Idem ibidem:

Centum Oratores augusta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes,
Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris.

Quingenti ex primaria Græcorum nobilitate, teste Diodoro Siculo, ad Artaxersem Sidonem obsidentem, ramos oleæ manu deferentes, pacem deprecantur. Carthaginienses velata ramis oleaginis nave, Annibalis jussu ad Scipionem missi, ut concordiam implorarent. Eam vero prærogativam ad commiserationem flectendi animos nomine ipso olea indicat, quod a misericordia origine Græca deducitur. In sacrificiis etiam olearum coronæ plicatiles adhibebantur. *Virg. l. 5.*

Ipse caput tonsæ foliis evinctus olivæ
Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, & vina liquentia fundit.

Lignum oleaginum, utpote æquali levore contextum, non dehiscit in rimas, nec tinea aut teredine corrumpitur. Idcirco sigilla & toreumata ex iis elaborata perennitatem quamdam habent. Cum vero innumeri pene usus & commoda ab olea percipiantur, illud est in ea præcipuum, quod, ut ait Columella, facile colitur, & neglecta non deperit. Genus oleæ duplex distinguitur: silvestre aliud, aliud urbanum sive domesticum. Silve-

ftre oleaftrum vocamus. Nafci folet ex fativæ nucleo, vel ex ejufdem incuria: fæpe enim ex olea defpecta & inculta fit oleafter. Fœcundior tamen eft olea domeftica; ut fere omnes filveftres arbores. Afpectu horridior & impexus: cæterum perenni vigore in longa temporum fpatia perdurat. Domefticæ & fativæ oleæ duplex iterum genus eft: nam aliæ ad efcam, aliæ ad liquorem excoluntur. Priores illæ, vel virides, ut ait Cato, muria; vel contufæ lentifco condiuntur. Pofteriores, non folum ad efcarios, fed ad alios variofque etiam ufus affervantur. In univerfum quæ majores funt oleæ ad efcam, quæ minores ad oleum aptantur. Ex edulibus conditaneæ quædam nucis juglandis magnitudinem æquant. Ejufmodi fapidiffimæ ex Hifpania, in Italia vero ex Afculi Piceni olivetis proveniunt. De iis *Martialis*:

Si mihi Picena turdus palleret oliva.

De Hifpanis ex Bætica præfertim provincia idem:

Bætis olivifera crinem redimite corona.

Solum albicante argilla glareofum, folidum, ficcumque, idemque collinum fere & montanum filiceum, oliva defiderat. *Virg.*

Difficiles primum terræ, collefque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumofis calculus arvis,
Palladia gaudent filva vivacis olivæ.

Campeftre folum uvidum, & uliginofum, in frondes quidem luxuriat, minimum vero aptum fructui ferendo cenfetur. Sunt tamen, qui conditivis paulo craffiorem agrum affignant. Cæterum quemadmodum oleta arduis plerumque & acclivibus locis lætantur, quoniam Solis ardores attemperantur flatu ventorum, fic commode admonet Columella, in æftuofis & præfervidis locis ad boreales auras, in frigidis autem gelidifque, ad profpectum Auftrinum effe obvertenda. Habenda tamen in primis ratio naturæ plantarum, quæ, ut non exiguam varietatem habent fub eodem genere, fic non eamdem omnes culturam depofcunt. A proximo certe mari oleta

P funt

ſunt removenda propter invectam a ventis ſalſuginem, quæ corroſos flores exurit. Neque enim commotus undis aer Favonios, oleis propitios, ſemper expirat; ſed meridianis ſæpe ardoribus prægnantes auras, vel Aquilonias, prægelidaſque, & urentes apportat. Non levi naturæ beneficio contigit, ut, cum olea nobiliſſima ſit arbor, & humanis uſibus maxime neceſſaria, multiplici tamen modo naſcatur. Satio per ſemen ſola probari non ſolet, tum propter longævam temporis diuturnitatem, qua indiget, tum ob deteriores fructus, qui, delaſſatis cunctatione ſæculis, progignuntur. Sunt qui craſſiores ramos, trunco proximos adimunt, eoſque in rectum ſtantes obruunt præfoſſis ſcrobibus; tum terra ſenis vel ſeptenis pedibus cooperiunt; nodoſa magis parte ſuperextante, ut uberius germinent. Uſitatus conſerendi modus eſt, ut plantæ cum radicibus, capite & brachiis deciſis, terræ defigantur, deſignato prius loco per infixum palum, glebiſque circum adaggeratis. Diſſecant alii, ut Columella & Palladius referunt, radices ſilveſtrium arborum, eaſque in ſeminariis vel olivetis probe ſtercoratas infodiunt. Conſitio per taleas omnium eſt probatiſſima. Deciduntur taleæ, novelli nempe ramuli, ex feraciſſimis plantis adempti, craſſitudine, quantam manus comprehendit, & terræ mandantur. Solius inter arbores oleæ, ut docet Theophraſtus, peculiare & prodigioſum ſationis genus eſt per ſtipitem a ſumma ad imam partem diſciſſum, & terræ depactum. *Virg.*

Quin & caudicibus ſectis, mirabile dictu,
Truditur e ſicco radix oleagina ligno.

Ut omnia demum in pauca contraham, nego in univerſa arborum nomenclatura ullam eſſe plantam tot modis prolificam, tamque amplo fœnore cultorum laboribus reſpondentem. Nec tamen proinde inficiandum eſt, fructus alternis ſolum annis oleam ferre; licet quandoque continuo eos biennio contigerit etiam emittere. Fructus quoque & plantæ incrementa ſero proveniunt; idcirco

circo oleam tarde crescentem Virgilius vocat. Quod attinet ad ejus arboris culturam, ablaqueationem, insitionem, aliaque rustica ministeria, in propriis ea titulis digeruntur. De præstantia fructus oleagini, vide inferius in *Tit. Oleum*. Mihi vero veniam, Lector, indulgere, obsecro, ne graveris, si de hac arbore paulo prolixiorem commentationem attexui. Noveris me isthæc scribere in secessu Urbis Tiburtinæ, ubi me ex Romano, quo utor, domicilio, amœnioribus hisce studiis operam navandi gratia, benigne detinent Moderatores mei. Hujus autem Urbis ager lætissimis olivetis tam ample ex omni parte est convestitus, ut perpetuo earum arborum perenne viridantium, quamlatissime agi potest, prospectu animus mirifice capiatur & hilarescat.

OLETUM. *Cato*. Locus oleis consitus.

OLEUM. Liquor ex olivis expressus. Ut hujus liquoris claritudo & sublimitas elucescat, nihil necesse est a priscis sæculis repetere consuetudinem eodem Pontifices, Reges, Sacerdotes inungendi; nedum commemorare ritus varios consecrandi, quæ sancta & maxime religiosa esse volumus. Satis superque fuerit meminisse verborum, quæ habemus Psalm. 44. 8. *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis*: quibus cumulus & amplitudo indicatur cœlestium donorum, quorum copia Deus humanam naturam Christi Domini locupletavit. Oleo apud Judæos, Romanos, & Græcos vita functi illinebantur. Palæstritæ ante luctationem eodem corpora madefaciebant, & inspergebant pulvere, ut firmius membris apprehensis hærerent manus, & ictus non frustrarentur in lubrico. *Stat. l. 6.*

Postquam oleo gavisa cutis, petit æquor uterque
Procursu medium, atque hausta vestitur arena;
Tum madidos artus alterno pulvere siccant.

Eodem liquore adversus Romanos aggressores in obsidione Hierosolymorum feliciter usos Judæos sic enarrat Josephus in Excid. *Cum Romani se invicem adhortati jam*

 latera

latera junxissent, ac desuper protecti longioribus scutis inexpugnabilem globum fecissent, muroque succederent, tunc ille ferventi oleo eos perfundi jubet. Quod Judaei prompte & cupide fecerunt, ipsis etiam ahenis bullientibus in eos missis. Quae res Romanorum connexionem solvit; & cum magno dolore e muris abibant praecipites. Celerrime enim oleum a capite ad pedes per omnia sese arma insinuabat, & carnem instar ignis depascebatur. Genus olei ex bitumine, vel ex occultis terrae venis, teste Strabone, nascitur in Parthia, & Susiana, quod potentissimum pyrothechniae genus merito reputatur; ex quo creditur imbutus Hercules periisse concrematus in Monte Oeta. Olei vivi nomine is liquor circumfertur, aliter naptha appellatus. Non solum in lucis alimentum, & in cibis condiendis oleum adhibemus. Vim habet medicamentariam praesentissimam ad fovenda vulnera, ut demonstrant Sacrae Litterae *Luc.* 10., ubi Samaritanus oleo infuso semivivi hominis vulnera curasse legitur. Corporum vero salubritas & firmitas mirum in modum eo liquore comparatur. Hinc Democriti effatum; *Intus mel, deforis oleum*, pro certissimo valetudinis tuendae munimento. *Oleum & operam perdere*: formula a Plauto, & Cicerone usurpata, abiit in sermonem popularem, cum laborem irritum indicamus. *Oleo tranquillior*: item ex Plauto: dicitur de sedatis & pacatis ingeniis, ab oleo, quo nullus lenior succus. *Oleum addere camino*; Horatii est dictum, sermone vulgari etiam tritum. Effertur in eos, qui ad iram incitatos novo fomento & suscitabulo extimulant: ut siquis camino prunis ardenti oleum superfunderet.

OLIVETUM. Locus oleis consitus. *Cic.*

OLIVITAS. Tempus olivis legendis idoneum. *Colum. Largissimis olivitatibus, liberisque vindemiis exuberant.*

OLUS. *Horat.* Complectitur hoc nomen genus omne herbarum edulium sativarum. Cibi genus est a Pythagora & sociis commendatus; qui ab esca, quae animalium morte comparatur, abhorrebant. *Juvenal.*

Vive

Vive virentis amans, & culti villicus horti,
Unde epulum possis centum dare Pythagoræis.

Ab alendo olus nonnulli trahunt, quoniam iis homines alerentur, frugibus nondum inventis. Varro ab olla deducit. Oleribus ab antiquis præses & custos Priapus additus, propterea quod horti olitorii cultum, qui ubertimus est in re agresti universa, ejus Dei fœcunda salacitas adumbraret. Temperatum cœlum olera exposcunt: nam humidis in locis valescunt quidem æstate, sed hieme flaccescunt; contra in siccis vigent hieme, sed æstivis caloribus aduruntur. Vide *Hortus*.

OLITOR. *Cic.* Qui curam habet horti olitorii, vel olerum venditor.

OMPHACIUM. *Plin.* Immaturæ & acerbioris uvæ succus.

OPILIO. *Colum.* Pastor ovium, quasi ovilio.

ORYZA. *Horat.* Alii inter legumina, inter frumenta alii orizam, tamquam genus hordei, reponunt. Culmo cubitali, vel sesquicubitali, & hordaceo simili, nascitur. spicata sub flavo folliculo grana claudit, pellucida, duriuscula, & candoris eximii. Magna ex parte in aquis residet: gaudet enim uliginoso & palustri loco. In Oriente, ac præcipue apud Sinenses, magna copia provenit, & frequentissimo est in usu. Neque enim ad pultes, ut apud Italos, sed in tritici suplementum utuntur. Validum esse, & valetudini firmandæ aptum edulium Theophrastus, Scriptoresque omnes affirmant. Sunt populi, teste Strabone, qui excussum, & in areis tostum sacramento messores adigunt ne alio asportent; veriti ne ea mercis permutatione regiones aliæ ditescant, ciboque facile parabili ipsi careant. Apud Columellam oryza hordeum distichum & galaticum appellatur, quoniam binis versibus ordinatur, & candidum est hordei genus. A voce *Oryza*, amputata priore syllaba, fit vox Italica *Riso*.

OVILE. Vide *Ovis*.

OVIS. *Cic.* Pecus balans, lanigera. Animal impense simplex,

plex, timidum & imbecillum. Idem damnis & periculis præ cæteris obnoxium; ideoque perpetuo regimine indiget, quod tamen non detrectat, pastoribus mire morigerum. Morbis facile vitiatur, potissimum vero scabie: *Colum. Oves frequentius quam ullum aliud animal scabie infestantur*. Cæterum homini plurimum conferunt; nihil enim deperit ex iis quibus constant: omnia nobis ministrant utilia, lanam, carnem, pellem, fimum, lac. Multo proinde eorum merito scripsit Columella: *Ovilli prima pecoris ratio sit, si ad utilitatis magnitudinem referas*. Hostiarum maxima propter ingenitam placiditatem ovis habebatur: *Servius: Maximam hostiam ovilli pecoris appellabant, non ob amplitudinem corporis, sed ab animo placidiore*. Eadem in lustrationibus vivo sulphure imbuta cremabatur. *Ovid.*

Cærulei fiant puro de sulphure fumi;
Tectaque fumanti sulphure balet ovis.

Divinos honores ovibus impertitos memorat Clemens Alexandrinus. Ægyptiis vero vetitum ovillis carnibus vesci, quod sacrum illud animal reputarent. Cum vero Cambises Pelusium, teste Herodoto, obsideret, ante aciem oves collocavit, quo consilio inhibuit tela Ægyptiorum. Romani vero quemadmodum triumphum agentes honorabant bove mactato, sic ove immolata excipiebant ovantes; atque hinc, authore Plutarcho, ovantibus appellatio. Singularem in modum a pastoribus curanda & custodienda sunt ovilia propter luporum nocturnas insidias & rapacitatem. *Ovid.*

Incustoditum captat ovile pecus.

Pervigili præsertim canum custodia, & pastore ipso insopito, septisque, quammaxime fieri potest, validis continendæ sunt oves campestribus in locis. *Lupo ovem committere*, parœmia est ab effato Terentii, qua monemur, ne rei cujuspiam curam iis tradamus, a quibus magis metuimus.

PA-

P

PALA. Instrumentum rusticum, quo terra vertitur. *Plin. Juncosus ager pala verti debet, saxosus bidentibus.*

PALEA. Calamus cujuslibet frumenti, quo spica continetur. Varro trahit a *palam*; alii a Pale Dea. *S. Augustin. de Civit. Dei. Quis paleæ dedit vel tam frigidam vim, ut obrutas nives fervet, vel tam fervidam, ut poma immatura maturet?* Ex palea concinnant eleganter artifices vascula, thecas, & id genus opuscula. De flabello ex iisdem contexto sic olim Poeta cecinit:

Felici ariste, che in bel giro ordite
Spirate un dolce e lusinghiero fiato;
E a disfidar l'istesso Sole uscite,
Forse perche v'inaridì nel prato.
Quasi picciole frezze il Sol ferite,
Che prima ei ferì voi di raggi armato;
E mentre ferve più Etra infuocato,
I Zefiri e Favonj partorite.
Dall'acceso Leon fulmini invano
Estivo Sole; oggi si prende a gioco
I suoi dardi focosi ingegno umano.
Tant'egli s'adoprò, che a poco a poco,
Qualor si trattan da leggiadra mano,
Forzò le paglie a sminuire il foco.

PALES. Pastorum Dea, pascuis & pecori præses. A pabulo dicta, aliis a pariendo, quod pecorum partui præsit. In hujus honorem instituta Palilia, festa celebrata a pastoribus ad armentorum morbos depellendos, arcendosque a pascuis lupos. Eo die conditam Urbem Romam scribit Cicero *de Divin. Urbis etiam nostræ natalem diem repetebat*

bat ab iis Palilibus, *quibus eam a Romulo conditam accepimus*.

Palilia. Vide *Pales*.

Pallas. Dea oleæ inventrix. Rationem etiam ex olivis oleum exprimendi prima monſtravit Athenienſibus, apud quos ſolummodo procreatas oleas ſcribit Herodotus.

Palmes. *Colum.* Flagellum, ſeu ſarmentum, quod ex trunco vitis emergit, ex quo enati oculi ſeu gemmæ in virgulas abeunt, quæ palmæ, ideſt manus digitos imitantur, ex quo palmitis eſt appellatio. Singulari benignitate dignatus eſt Chriſtus Dominus nos, ejuſdem ſervulos, ſuos palmites, ſe vero vitem appellare. *Joann.* 15. 5. *Ego ſum vitis*, *vos palmites*.

Palmetum. Locus palmis conſitus. *Plin.*

Palus. Lignum acutum, quod terræ defigitur, & vites præcipue ſuſtentat. *Tibull.*

Hic docuit teneram palis adjungere vitem.

Pampinatio. Pampinare vites eſt, ex coliculis, a flagello ſeu ſarmento vitis eductis, unum vel alterum relinquere, alios decerpere, ne relictis ſuccum præripiant; & ex immodica exuberantia fructus inopia naſcatur. *Colum.* *Identidem pampinent*, *ne plura ſarmenta*, *quam debent*, *excreſcant*. De pampinationis utilitate & neceſſitate idem Scriptor: *Magis pampinatio quam putatio vitibus conſulit*. Ea exercitatio Stolonis eſt inventum, teſte *Plinio lib.* 17. 1. Eſt autem pampinus capreolus, clavicula, Varroni coliculus, frondoſum nempe illud, quod fructum fovet, & ab æſtu, aeriſque injuria protegit: Græci helices vocant. Non hederaceo ſolum, ſed pampineo etiam coronamento Bacchum Mythologi inſigniverunt. *Horat.*

Ornatus viridi tempora pampino,
Bacchus vina bonos ducit ad exitus.

De lance pampinata fit mentio apud *Trebell. Poll. in Claud. Miſi ad eum pateras gemmatas trilibres duas*, *ſcyphos*

phos aureos gemmatos trilibres duos, *discum corymbiatum argenteum librarum viginti*, *lancem argenteam pampinatam librarum triginta*. Pampinatam dicit lancem, in qua pampinorum excursus flexuosi, lususque ex opere anaglypho cernebantur. Quemadmodum corymbiata vasa nuncupantur, quæ corymbis, hederarum racemis exculpi solent. Non in vasis solum, & toreumatum ornatu, sed in ædificiis etiam, quæsitis ab agriculturæ fructu vario argumentis exercetur industria artificum. Neque vero pampinos dumtaxat, sed racemos, & pomorum genus omne, complicatis eleganter sertis, fasciis tæniisque ad vivum exprimit. Ejusmodi texturæ exerrantes apud Architectos locum habent in epistyliis, zophoris, & antepagmentis, Græcoque vocabulo appellantur encarpi.

PAMPINUS. Vide *Pampinatio*.

PAN. Pecoris Deus: Præses montium, educatus in Mænalo, Arcadiæ monte ab iisdem populis divinos honores est consecutus. *Ovid. Fast.* 2.

Pana Deum pecoris veteres coluisse feruntur
Arcades.

Iisdem populis primus fistulam, inventum musicum pastoritium commonstravit. Venationi vehementer addictus, Venatorumque Deus est habitus. Imo tamquam totius naturæ parentem prisci mortales Pana coluerunt. Pan siquidem apud Græcos universum notat. Caprino capite, hircinis cruribus, & enudatus exprimitur in simulacris, ut omnes fere silvestres & agrestes Dii. E silvis Pan progressus in arenam Martiam tortilem & turbinatam concham, tubæ nempe venatoriæ genus invenit. Quo instrumento, clangorem ignotum reddente, fertur in fugam vertisse Titanes, adversus Jovem Deosque cæteros dimicantes, qui vehementer perterriti, perturbatique eo sonitu in perniciosissimam fugam abrepti sunt, minimum sui compotes, & de statu mentis dejecti. Atque hinc Scriptores accersunt originem terrorum, quos

 a Pane

a Pane panicos vocant. Vide Theonem interpretem Arati poetæ, & consule sequentem titulum.

PANDURA, vel PANDURIO. Vide *Pandurizo*.

PANDURIZO. Occurrit apud Lampridium in *Heliog*. Instrumentum musicum, quod alii trichordum, alii plures calamos ordine decrescentes, & cera junctos, fistulam nempe ipsam, interpretantur. Panos, a quo dicitur, est inventum. Meminerunt Martianus, Isidorus, & nonnulli Scriptores Græci. Erit proinde pandurizare, pandura, vel pandurio canere. Lampridii verba sunt: *Ipse ad tibias dixit, tuba cecinit, pandurizavit, organo modulatus est*. Vide ibi notas Casauboni.

PANICULA. *Plin*. Capillamentum lanuginosum, quod in arboribus picei generis, herbisque nonnullis solet enasci. Dicitur a panico fruge, quod ea lanugine prætendi solet.

PANICUM. Vide *Panicula*.

PARTIARIUS. Qui cum Domino lucrum ex agro & damnum dividit. *Cajus*. *Partiarius colonus, quasi societatis jure, & damnum, & lucrum cum Domino fundi partitur*. Partiaria pecora dicuntur, quarum fœtus, lanæ, pelles &c. cum pastore dividuntur & Domino. In re civica particulones appellati, qui cohæredes sunt, & patrimonii parte potiuntur. *Pandectæ*.

PASCUUM. Vide *Pastio*.

PASTIO. *Varro*. Actus pascendi, cum greges & armenta herbosa in loca ad pasturam ducuntur. *Ovid*.

Mille greges illi, totidemque armenta per herbas
Pascebant.

Pascua sunt campestria, collina, & montana loca herbida, pascendo pecori idonea. Hinc ager pascuus, qui ejusmodi lætis herbis abundat. Sicuti pascua proventus uberes fundorum dominis largiuntur, cum minimum tam culturæ, quam sumptus indigeant, sic bubulcis & pastoribus est solicite providendum, ut aptis ad pasturam stationibus pecora detineantur; ne fiat illud Dantis, *Sic-*

Sicchè le pecorelle, che non sanno,
Tornan dal pasco pasciute di vento,
E non le scusa non veder lor danno.

Quemadmodum vero per hiemem apricis pascuis, & explicata vallium planitie greges lætantur, sic æstivos calores in umbrosis montium saltibus jucundius transigunt temperantque. Ab agris uliginosis, & palustri illuvie fœdis sunt cohibendi. A solaribus radiis, appetente meridie, ad opacarum arborum umbram ut seponantur, monet Pastor Montanus apud *Sanazar.*

Itene all'ombra degl'ameni faggi,
Pasciute pecorelle, omai ch'il Sole
Sul mezzo giorno indrizza i caldi raggi.

Nocturnas vero horas, adversus rapacium luporum insidias ita partiantur pastores, ut præter canum excubias, vicissim ipsi pervigilent: &, mane primum exorto, custoditi pecoris numerum ineant. Idem *Sanaz.*

Più non dormii, per fin ch'io vidi il giorno,
E 'l grege numerai di torno in torno.

Vide *Pastor*, & *Pecus*.

PASTINATIO. *Colum.* Opus rusticum, quo vinea pastino excolitur. Pastinum instituere est agrum vitibus ferendis destinatum, submotis plantis & fruticibus, in latum adaperta fossa, alte fodere, seminaria constituere, certoque ordine, & debitis intervallis vites disponere. Ut verbo dicam, pastinum est vinea novella. Tribus modis feruntur vites, ut Columella, & Palladius observant; optime in pastinato, proxime in sulcis, novissime in scrobibus. Ductis proinde ex omni latere lineis, resectisque plantis aliis, & æquato solo, perpetua sarculis educitur fossa, rejecta identidem humo post tergum, & æqualiter suspensa. Ad tres vel quatuor pedes terra eruitur, ex Veterum præscripto, depressis in vallibus, locisque campestribus: clivosa regio profundius est subigenda. Usque ad quatuor pedes terram plantarum nutricem esse, inferiorem sterilescere, Scriptores ferunt.

Postquam vero consitæ ordinatim vites fuerint, caute pastinum ac prope religiose est habendum, ne a bestiis proculcetur, ne humanis etiam proteratur vestigiis, ut novellæ radices libero excursu serpant, molliter suspenso solo, cælestesque imbres ad procreandam sobolem æqualiter excipiant.

PASTINUM. Vide *Pastinatio*.

PASTOR. Qui gregem & armenta pascendi curam habet. Sunt qui pastorem de ovibus curandis, bubulcum vero de bobus proprie dici putant; quo trahunt illud *Juvenalis*.

Pastoris duri est hic filius, ille bubulci.

Sed hoc discrimen non observatur. A rerum exordio repetenda est origo vitæ pastoritiæ, quam Abelem primum mortalium exercuisse docemur a Sacris Paginis. Minimum laboriosa, imo desidiæ & otio proxima, cæterum ingenua, priscaque quadam simplicitate spectabilis est vita pastorum. Statione in dies singulos permutata, nihilo minus ipsi, quam eorum greges erratici sunt. Cum vero per pascua saliunt pecora, ipsi sub frondosarum arborum umbra cubantes, aut viridantium camporum prospectu lætantur, aut cantu, fistula, avena, vel tibia resonante diem transigunt: *Virg.*

Tytire tu patulæ recubans sub tegmine fagi
Silvestrem tenui musam meditaris avena.

Non illos indumenti & alimoniæ cura exedit, quæ scilicet penes se habent; pecudumque illis ubera, lanæ, & pelles, ad vitam, si minus laute, certe felicius producendam large suppeditant. Licet autem amictu pelliceo, pera, & baculo finiatur supellex universa pastorum, adhuc tamen artem pastoritiam ad reliquarum invidiam nobilitatam omnes agnoscunt. Neque vero immorabor recensendis Astrologorum commentis, qui splendidissimis cælestium orbium signis Arietis, Tauri, Capræ, Hœdique nomina indiderunt. Neque Fabulatorum inventa sollicitabo, qui Apollinem, & Mercurium eam artem exercuisse memorant: ut insuper constet poeticam & oratoriam

riam facultatem ad nos a paſtoribus perveniſſe; quemadmodum & Aſtronomica ſtudia ab Endymione, item opilione, ſunt commonſtrata. Pana vero, naturæ univerſæ parentem habitum, paſtorum Deum iidem Mythologi conſtituerunt. Iis, inquam, præteritis, ex oraculis Sacrorum Voluminum tam ampla, atque frequentia recenſentur documenta paſtoritiæ nobilitatis, ut de eximia ejuſdem dignitate dubitari non ſinant. Neminem præterit primarios rerum ſacrarum præſides, & Hæbrei populi principes, rem pecuariam ſtudioſe coluiſſe. Ex eorum numero præcipuum in modum David id genus nobilitavit. Quanto enim Tarpeja rupe, & Capitolino apice altius extulit ſeſe Terebinti vallis! quàm feſtivis clamoribus circumfuſa late nemora perſonarunt, cum adoleſcens interritus funda ſolum, pera, & baculo armatus, præferocem & jactabundum Gigantem primo ſaxi jactu proſtravit! Petrarcha.

Ne giacque sì ſmarrito nella valle
Di Terebinto quel gran Filiſteo,
A cui tutto Iſrael dava le ſpalle,
Al primo ſaſſo del Garzon Hebreo.

Non commemorabo, poſt tot victorias reportatas, ſumma cum gloria exercitum regiæ poteſtatis imperium; cum cæteris ejus laudibus cumulus ille, humana omnia honeſtamenta ſupergreſſus, acceſſerit, ut ex ipſius ſtirpe, cilicio ſe noſtræ mortalitatis induerit Verbum Divinum, noſtrarum & ipſe animarum Paſtor, ut benigne teſtatus eſt *Joan.* 10. *Ego ſum Paſtor bonus*. Poſt tam inſigne paſtoritiæ dignitatis exemplum, in medium proferre a caulis & paſcuis ad regium faſtigium evocatos Romulum Romani Imperii conditorem, Gygem Lydiæ Regem, alioſque non ita paucos, piget pudetque. Reliqua ad rem paſtoralem ſpectantia vide in Tit. *Paſcua*, & *Pecus*.

PAVICULA. *Cato*. Inſtrumentum, quo area pavitur, ideſt cæditur & complanatur.

PA-

PAXILLUS. *Cic.* Parvus palus.

PECTEN. *Virg.* Instrumentum rusticum; exponi solet dentatum, ut rastrum. Plinius pectinari segetes scribit, idest tracto pectine metere rariores. Origo a pectine textorio, vel a pectine capillos explicante.

PECUARIA.
PECUARIUS.
PECULIUM.
PECUNIA. } Vide *Pecus*, *oris*.

PECUS, oris. Pecora de omni dicuntur animalium genere. *Virg.*

——— *pecori est idem delectus equino.*

Idem.

Caprigenumque pecus nullo custode per herbas.

Pecudes vero proprie dicuntur de ovibus; translate apud Varronem, & alios etiam de bestiis majoribus, Lucretius ad pisces etiam transtulit;

——— *mutæque natantes*

Squamigeræ pecudes.

Apud Veteres quidquid quæstuosum est, aut ad commercium & negotiationem facit, pecunia dicebatur, quoniam mulctæ, reditus, vectigalia, opes quæcumque pecore & pascuis censebantur. *Plin. In tabulis Censoris pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat.* A Servio Tullio conflati primum nummi signatique nota pecorum, ovis scilicet, bovis, vel suis figura; sive, ut est etiam traditum, ex pecorum corio primum confecti vulgatique. Inductum postea æs publica forma signatum, quo utimur in mercimoniis comparandis, rerumque venalium emptione. A pecore fit etiam peculium, quod servorum est proprium, authore Festo; & est pecuniæ summa, quam servi, præter stipendium, ex industria sibi comparant. Usurpatur etiam de filiis-familias, qui patrum permissu idem faciunt. Sed & castrense peculium insuper appellatur, quod sibi milites servant, & ad signa deponunt, quo-

quominus de iis deferendis cogitent. Ex commemorato ab Antiquis pecoris quæstu propagata est, teste Varrone, Pecuaria, nempe ars parandi pascendique pecoris, ut ex eo fundo fructus capiantur. Hinc demum Pecuarii, qui antiquitus non pastores solum, sed prædivites erant patresfamilias, armentis & gregibus affluentes. Jam vero super iis, quæ ad rem pecuariam pertinent, licet plurima in aliis titulis observata superius dederim, quædam tamen hic adjicere operæpretium fuerit. Receptissimi moris fuit, ut armentorum custodes signa quædam candente ferro iis imprimerent, ut unusquisque propria ab aliis internosceret. *Virg. Georg.* 1.

Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

Idem Georg. 3.

Continuoque notas & nomina gentis inurunt.

Item Anacreon:

Equi solent inustum
Coxis habere signum.

Ex veteri porro consuetudine bestiarum collo tintinnabula adaptantur. Inventum id aliqui putant, ut feræ noxiæ eo sonitu perterritæ ab armentis arceantur. Verum Sidonius Apollinaris Epist. l. 2. 2. author est iisdem alligatas bestias a feris sæpius impeti & mactari. Proinde alii iis crepitaculis incinctas censent, ut si forte procul oberrent, pastores, sonitu admoniti, possint accurrere ad locum certum, & compendifacere laborem irritum devagandi ad multas horas, ut eas inquirant. In eos qui ejusmodi tintinnabula suffurabantur, Justinianus Imperator hanc legem tulit: *Siqui crepitaculum, vel tintinnabulum bovis, aut ovis, aut alterius cujusvis animalis sustulerit, flagellator, ut fur. Et si animal deperditum fuerit, id damnum sarcito, quod ejus crepitaculum sustulit.* Addo plures existimare tinnitu illo edito oblectari pecora, atque adeo pinguescere, non secus ac delphines in mari tibiæ, vel fidium sonitu mirifice capiuntur. Profuerit in primis mane & vespere armenti & gregis nume-

numerum ſubducere, ſingulis ſub virga tactis. *Virg. Eclog.* 3.

Biſque die numerant, ambo pecus, alter & hœdos.

Idem *Eclog.* 6.

Cogere donec oves ſtabulis, numerumque referre
Juſſit.

Idem *Georg.* 4. Ubi Protheus, more paſtorum, phocas recenſet:

Ipſe (velut ſtabuli cuſtos e montibus olim;
Veſper ubi e paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni)
Conſedit ſcopulo medius, numerumque recenſet.

Adde ex Sacris Litteris illud *Hierem.* 33. 13. *Tranſibant oves per manum numerantis.* Vide *Paſtor*, & *Paſtio*.

PEDAMENTUM. *Varro*. Adminiculum, ſuſtentaculum. Ad vites fere referri ſolet.

PEDUM. *Virg.* Paſtorum baculus incurvus.

PERA. Sacculus, plerumque viatorius, ex pelle vel cannabe, quo, ex collo ad renes pendente, geſtari ſolet panis, obſonium &c. In uſu eſt paſſim apud ruſticos, cum viaticum migrantes ferunt. *Plin.*

PERGULA. *Colum.* Exporrectus extra ædificium locus, ſive tectus ſit, ſive ſubdialis. In vineis ſimilis eſt ordo vitium, ſed fere de tectis dicitur. Hinc apud eumdem Columellam vites pergulanæ, ad eam figuram conſitæ. Pergula fit a *pergo*, ut a *rego* fit regula, a *tego* tegula.

PERO. *Virg.* Calceamentum ruſticum ex corio crudo, adverſus imbres, nives, & loca cœno fœda, & uligine.

PERTICA. In foro ruſtico eſt longior baculus, quo fructus arborum decutiuntur. *Ovid.*

Pertica dat plenis immitia vulnera ramis.

PHALANGEUM. *Plin.* Genus aranei, frumentum, præcipue ervum, arrodens.

PHASEOLUS, & PHASELUS, aliis FASELUS. Legumen notum. Sunt qui dictum putant a ſimilitudine phaſeli navis; aliis tamen contra opinantibus. Apud Martinium Platina de vale-

valetud. tuenda, & Pomponius Fortunatus in Columellam sic appellatum censent a Phaselo Insula, non procul a Monte Olympo. Legumen vile vocat Virgilius, & serendum præcipit ad occasum Bootes:

Si vero viciamque seres, vilemque phaselum,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.

PISUM. Legumen notum. Ferunt vocatum, allatumque primum a Pisa, urbe Peloponnesi, ubi magna erat ejus copia. Nisi fulcris & adminiculis sustentetur, cauliculos super terra repentes spargit. Dissectis proinde aridisque ramusculis erigitur, quibus scandendo accubat, capreolis diffusis eosdem alligans atque revinciens. Loca tepida expetit, cum sit frigorum, ut ait Plinius, impatientissimum. Gelicidiis est maxime obnoxium propter imbecillas radices: & quoniam vagum est, & terræ adhærere contendit, æruginem facile contrahit, & vermibus computrescit. Illustri apud Romanos Pisonum Familiæ cognomentum pisa indiderunt, quoniam iis serendis & excolendis excelleret.

PLANTA. Vide *Plantatio*.

PLANTARIUM. Vide *Plantatio*. Et observa ex Plinio seminarium plantarum, quod, arte excogitatum, vulgatissimum est, a natura fuisse demonstratum in plantis prolificis, circa quarum radices silvula stolonum suppullulat, qui avulsi translatique germinant.

PLANTATIO. *Plin.* Si vocabula ad uniuscujusque proprietatem & censuram revocemus, aliud est satio, aliud plantatio. Satio enim, ut vox ipsa clamat, fit jacto semine, plantatio vero ex germine, sive arboreo, sive herbaceo, terræ mandato. Verum post Theophrastum Scriptores alii sationem & plantationem, quæ duplex est generatio vegetabilium, promiscuas habent. Plantatio a planta dicitur. Rejectis originationibus minus commodis; planta dicitur a plano. Utque pedis plantam vocamus, quod corpus superpositum sustinet, sic planta vegetabilis est, ex qua terræ defixa herba vel arbor exoritur, sive

fit ſtirps, ſive ramus avulſus, ſurculus, malleolus, truncus, tradux, viviradix, propago &c. Plantæ partes ſunt radix, ſtipes, ſive truncus, liber, medulla, cortex, ramus, ſurculus, flos, fructus, ſuccus. Adnaſci ſolent plantis reſina & gummi. Earum excrementa habentur muſcus, viſcus, fungi. Aliæ ſunt pocul advectæ & exoticæ, aliæ indigenæ. Prætereo diviſiones alias a magnitudine, figura, colore, & ſimilibus. Aliæ ſponte naſcentes naturæ debentur, aliæ artis magiſterio proveniunt. Tria recenſeo ſeminum genera. Aperta ſunt quædam & patentia, grana ſcilicet frugum, & ſeminia herbarum, quæ terræ tradimus, ut germinent, & fructus ferant. Fugiunt alia latentque noſtrum ſenſum; verum, ut Anaxagoras dixit, ab aere, imbribus, & ventis deferuntur. Hoc pacto herbas & arbuſculas exoriri cernimus in ruderibus antiquitate corroſis, muriſque ædificiorum dirutis. Sunt demum furtiva quædam, quæ invehuntur ab amnium illuvionibus, & aquarum exundante irruptione. Ea terreo humore concreta, & ſupervenientе Solis æſtu fervefacta, germina emittunt. Sponte naſcentia dicimus, quorum nobis occulta ſunt ſemina. De his Virgilius:

Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt.

Eadem idem Poeta minus fœcunda, ſed magis valida affirmat:

Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt;
Quippe ſolo natura ſubeſt.

Furtivam item generationem dixerim, quæ fit per gummi, nempe, ut Scriptores loquuntur, per lacrimam, quæ in arboribus gutta eſt viſcoſa & glutinoſa, a plantarum cortice diffluens. Neceſſe eſt enim ſeminii quidpiam ibi permiſtum coaleſcere. Arte & cultura gignuntur plantæ per inoculationem, inſitionem, avulſionem, propagationem, modoſque alios, quos propriis titulis digeſtos

gestos tradimus. Satio plantarum certam temporis rationem non habet. Hinc dissensio inter Scriptores maxima, dum suarum quisque regionum usui adaptat præcepta temporis statuendi. In universum vernam, vel autumnalem consitionem præstare cæteris plerique opinantur. Licet enim proximitas & reliquiæ hiemalis rigoris suspectam faciant sationem vernam, nihilominus, cum terra tunc imbre & sole tempestivo excitetur ad motum, & humore roscido temperata turgescat, germinationi docilis redditur, & commissa semina læto sinu atque benevolo, ut bona nutrix, amplectitur. Ad eamdem formam licet satio autumnalis non omnimodam securitatem habeat propter accessionem proximam hiberni frigoris & gelicidii, attamen ipsi etiam veri Autumnus a nonnullis præfertur propter caloris æstivi, quæ adhuc supersunt, vestigia, quæ scilicet sunt in plantis radix & principia generationis & vitæ. Utriusque temporis opportunitatam, in vitibus maxime conferendis, dilaudat Virgilius.

Optima vinetis satio, cum vere rubenti
Candida venit avis, longis invisa colubris;
Prima vel Autumni sub frigora, cum rapidus Sol
Nondum hiemem contigit equis, jam præterit æstas.

Quomodolibet plantas terræ committere vix quidquam profuerit, nisi erga illas postea, adinstar optimæ parentis se gerat agricola. Accidunt non ita levia & pauca plantarum damna, quæ industria & ope humana prohiberi non possunt: hujusmodi sunt grandines, turbines, aliæque infecti morbosique aeris injuriæ, quæ integros non raro anni labores disperdunt. Sic invectam plantis perniciem carmine, & certis formulis averti posse Cato existimavit. Nugamenta. Nullus Hercules averruncus, nulli characteres magici, sigilla, brevia, icunculæque nullæ gestatæ depellere isthæc umquam possunt. Vera præsidia & munimenta petenda sunt a precibus supremo Numini, & Cælitibus rite nuncupatis. His ita-

que ſepoſitis, quorum cauſas indagare humanarum virium eſt labor irritus, ad ea, quæ poſt ſationem curanda ſunt, calamum refero. Sunt qui plantas terræ traditas cæſpite & molli luto conveſtiunt; eoque tutamento a ventorum gelidis vel fervidis flatibus, omnique aeris intemperie vindicant. Provide alii rubis circumligant, ut beſtiarum morſus & incurſus inhibeant. Scriptores ſcite præcipiunt, ut cum ſcrobes parantur, glebæ minus validæ ſuperius; quæ vigore præſtant, circa radices calcatæ ſpiſſatæque adigantur, ne illuc, ubi ſunt vitæ principia, maligni humores ex aere, aliæque peſtes pervadant. Occurrendum in primis eſt diligenter & propere plantarum morbis, quorum, non ſecus ac animalium, prolixa eſt ſeries. Præcipui recenſentur ſideratio & vermiculatio. Sideratio eſt novellarum maxime arborum morbus, cum, ſiccitate vaporum ab exortu caniculæ, humor in radicibus deficit, ipſæque exareſcunt & emoriuntur. Quæ vetulæ ſunt plantæ obſiſtunt magis propter inſitum robur atque duritiam. Vermiculatio omnibus fere plantis commune eſt vitium, cum vermes innati, vel extra advenientes, præcipue vero cantharis & curgulio, frumenta, ſegetes, omniſque generis fructus infeſtant. Huic morbo ſcillæ bulbo, ſtercore ſuillo, cinere amurca permiſto, calce decocta, aliiſque medicamentis agricolæ ſolent occurrere. Quoniam vero ejuſmodi morbis & corruptionibus deficere quotannis, plantarum partem aliquam neceſſe eſt, conſtituendum eſt plantarium, ſepoſitus nempe novellarum arbuſcularum locus & ſeminarium, ex quo anniculæ transferri poſſint, & deficientium damna numerumque ſarcire.

POMARIUM. Locus eſt arboribus pomiferis conſitus; apud Plinium vero etiam pomorum conditorium, quod ſicco frigidoque in loco contabulandum eſſe idem præcipit. Fallitur Chariſius, qui ſcribit pometa loca eſſe, ubi poma naſcuntur, ut oliveta, ubi olivæ; pomaria vero eſſe, ubi

ubi ſervantur, ut penuaria. Apertiſſime contra eſt Cicero *de Senect. Nec vero ſegetibus ſolum, & pratis, & vineis, & arbuſtis res ruſticæ lætæ ſunt, ſed etiam hortis, & pomariis*. Ut poma glandibus & ſilveſtribus baccis, ſic pomaria ſilvis opponuntur. Silvaticæ arbores feris & avibus eſcam, pomiferæ hominibus præſtant. Illæ impexæ nexæque inhorreſcunt, hæ non gulæ magis, quam oculis blandiuntur: illæ ſecuribus ceſæ, vel igni pabulum præſtant, vel ſuſtentacula ædificiis, hortis, & vineis; hæ variis inſitionum connubiis lætantur partu mirifico, pulcherrimaque colorum ſaporumque varietate ſpectabiles ſunt. Sic enim decora & laudes ſuas ars & natura dividunt, ut hæc inventis utcumque rudibus grandeſcere ſatis habeat, illa, ornatu, addito & politura, largiores inſuper proventus apportet. Columellæ præſcriptio eſt, ut pomaria ſi minus muro ductili, maceria ſaltem & foſſa circummuniantur, ut aditus in ea non pecori ſolum, ſed hominibus etiam, niſi per oſtium, prohibeatur. Idque magis obſervandum, cum primum novellæ arbores adoleſcunt. Situs pomario conſtituendo eligendus, ubi maligni ventorum flatus oblique ſolum excipiuntur. Montium cacumina ſativis plantis atque pomiferis infeſta ſunt, utpote obnoxia turbinibus, ventiſque protervo impetu ſævientibus. Valles uvidæ & lacunoſæ etiam deteriores habentur. Laudatur maxime ſitus ad montium radices, in planitie ad meridionales flatus obverſa. Et quoniam Italia ad radices Apennini & Alpium extenditur, idcirco pomarium quoddam eam eſſe Varro ſcriptum reliquit. Poſitura pomarii omnium præſtantiſſima eſt intra habitationem urbanam, vel proximum eidem vel urbi locum; ubi acceſſu facili non ſolum arborum amœnitate & deliciis ſuis Domini perfruantur, ſed culturæ etiam inſtare commodius poſſint. Prognoſtica de futura fructuum ubertate vel caritate, quæ circumferri ſolent, plerumque fallacia, ſæpe etiam futilia merito reputantur. Minime omnium mendacem divi-

divinationem experientia usuſque demonſtrat ex floribus. Licet enim Theophraſtus affirmet, Naturam parem non eſſe ad feliciter æque obſecundandum germinationi & florum copiæ, propterea quod detrahit in altero, quod in altero copioſe largitur & ſpondet; nihilominus in pleriſque ſaltem plantis obſervare licet a florum affluentia non imparem promitti fructuum ubertatem. *Ovidius*:

Si bene floruerint ſegetes, erit area dives;
Si bene floruerit vinea, Bacchus erit.
Si bene floruerint oleæ, nitidiſſimus annus,
Poma quoque eventum temporis hujus habent.

Deam pomis præſidem Pomonam Fabulatores prodidere. De ea Ovidius, ubi de Vertumno loquitur:

Rege ſub hoc Pomona fuit, qua nulla Latinas
Inter Hamadryadas coluit ſolertior hortos,
Nec fuit arborei ſtudioſior altera fœtus;
Unde tenet nomen: non ſilvas illa nec amnes,
Rus amat, & ramos felicia poma ferentes.

POMETUM. Vide *Pomarium*.

POMONA. Vide *Pomarium*.

PORCA. Dicitur a porrigendo: Eſt enim quod eminet in aratione, ideſt terra elatior inter duos ſulcos: alio nomine lira appellatur. *Varro: Qua aratrum vomere lacunam facit, ſulcus vocatur: quod eſt inter duos ſulcos elata terra, dicitur porca, quod ea ſeges frumentum porrigit*. Ex quo falſi deprehenduntur Feſtus & Nonius, quibus porca eſt ſulcus. Alii trahunt a porcendo, quod verbum Antiquis erat *prohibeo*, quoniam porcæ prohibent aquam ſeminibus jactis & frumentis nocere. Eſt etiam porca apud Columellam menſura agri, continens in latitudinem pedes triginta, in longitudinem centum & octoginta.

PORCULATOR. *Columella: Porculatoris, & ſubulci diverſa profeſſio, diverſæ paſtiones*. Vides dilucide & perſpicue hic diſtingui porculatorem a ſubulco. Lexicarii hoc diſcrimen non modo non explicant, ſed nec advertunt. A nu-

nutriendis porcis utrumque exponunt. Mihi vox ipsa discrimen indicat. Existimo porculatorem dici, qui nutrit porculos, porcos minores; subulcum vero, qui omnis ætatis & magnitudinis porcos nutrit. Non magnifacio, non vendito hanc conjecturam; indicasse satis habeo.

PORCULETUM. A Lexicariis exponitur porca, vel area in hortis. Mihi neutrum probatur, & ex ipso quidem, qui affertur, Plinii loco, ubi porculetum mihi est ager aratus, nempe elatus in porcas, vel proxime arandus. Adscribo Plinii verba: *Umbri, & Marsi ad vicenos pedes intermittunt arationis gratia, in his quæ vocant porculeta*. Ad hanc enim formam dicimus Lauretum, pometum, olivetum &c.

PORCUS. *Plin.* Sus domesticus & cicur; nam ferus & silvester aper potius dicitur. Quoniam immundum est animal, cœnique volutabro assidue sordidum, vetitum erat Lege Divina, ne Judæi iis vescerentur. Levit. 11. 7. *Horum carnibus non vescemini, quia immunda sunt vobis*. Hinc cum in ejus gentis censum & opes referantur asini, boves, oves, cameli, aliique greges & armenta, nusquam tamen porcini pecoris mentio invenitur. Præterea cum animal sit satis, & vitibus infestum, odiosum universis Ethnicorum populis & detestabile est merito reputatum. Eam ob causam Cereri & Baccho mactabatur in sacrificiis. *Ovid.*

Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ,
Ulta suas meritæ cæde nocentis opes:
Nam sata, vere novo teneris lactentia succis,
Eruta setigeræ comperit ore suis.

Quo magis demirandum est solos Ægyptios porcis usos ad agrorum culturam: sic enim de iis Ælianus: *Eorum inducunt greges, qui frumenti semen proculcant, & in humidam terram propellunt, ut vivum maneat, nec ab avibus absumatur*. Apud Romanos porcina caro erat populi donativum ex instituto Aureliani, ut refert Vopiscus.

ſcus. Inter ſigna militaria eorumdem porcus referebatur, quoniam porca cæſa pax & fœdera firmari ſolebant. Non leve porcini pecoris honeſtamentum cenſeri poteſt aſcitum ſibi Porcii cognomentum a M. Catone Cenſorio, ſummæ cùm dignitatis, tum integritatis viro.

PRÆCOX. *Colum.* Fructus præcoces ſunt propere, vel ante tempus excocti. Opponuntur ſerotinis, qui poſt tempus legitimum, vel tardius reliquis matureſcunt.

PRÆDIUM. *Cic.* Dicitur a præde, nempe ſponſore, qui fidem ſuam alligat ad ſolvendum pro alio, ſiquid incommodi vel detrimenti capiat pro re, vel pretio pacto. Poſſeſſio eſt tam ruſtica, quam urbana; licet diſtinguant aliqui, & prædium quidem de immobilibus, poſſeſſionem etiam de mobilibus dictam cenſeant. Differt etiam a fundo, qui de re ruſtica ſolum dicitur; prædium de ruſtica & urbana. Hinc prædiatores Cicero *ad Attic.* vocat, Manutio interprete, peritos Juris & Legum ad prædia pertinentium. Item Jus prædiatorium, quod ſpectat ad prædia, de quo idem Cicero *pro Balb.*

PRÆLUM. Trabs in torculari, qua uvæ, olivæ, & ſimilia premuntur. Dicitur a præluendo, quoniam liquore fluente proluitur. Alii prælum a premendo, quaſi premulum, appellatum contendunt. Sed tunc ſine diphthongo ſcribitur.

PRÆSEPE. *Virg.* Locus præſeptus. A ſepe appellatur. Sumitur pro ſtabulo non ſolum pecudum, ut exponitur, ſed pecorum omnis generis.

PRÆSIDIARII PALMITES. Vide *Cuſtos*.

PRATUM. *Virg.* Locus ubi fœnum provenit. Dicitur quaſi paratum ad fructum capiendum. Non magnum laborem deſiderat; cum tamen ex eo percipiatur largiter fructus, & plerumque non fallax. Humectari magnopere indiget, & foſſa circummuniri, ut aquæ pluviales defluant. Modico ſumptu pratum colitur, labori ruſtico profuſe reſpondet.

PRIAPUS. Vide *Olus*.

PRO-

PROPAGATIO. *Cic.* Dicitur a pangendo, quod porro, ideſt procul a radice pangitur palmes. Locum habet in vitibus, cum vitis adultæ vel vetulæ depreſſus palmes per inflexos arcus in ſcrobe ſupprimitur, & poſt certum tempus, cum germinat, amputatur; qua cultura ex una vite plures fiunt. Sunt qui vites propagant, in qualos, vel vaſa fictilia, ad imum pertuſa, deductis ramis, iiſque terra probe calcatis, quos circumpactos, cum radices egerunt, præcidunt. Hoc opere vaſa teſtacea, racemis onuſta, & flexuris viteis ornata circumferri ſolent ad pompam, & menſarum cupedias. Vites tam novellæ, quam nimis vetulæ & effœtæ propagationem non admittunt. Cum enim humore ipſæ modico gaudeant, ſi per propagationem eum dividant, neutra ad votum germinabit, utraque vitæ alimento deſtituta flacceſcet.

PTISANA. Hordeum decorticatum, quod officinæ mundum appellant. Aliqui ſic vocant pultem ipſam, quæ ex eo hordeo tunſo, & in farinam redacto conficitur. Sunt qui prius aqua illud madefaciunt, mox ad Solem exſiccant, & glumis explicitum molunt. Vim prævalidam nutrimenti habere creditur. Licet autem proprie de hordeo decorticato, vel de farina hordeacea dicatur Ptiſana; nihilominus ejus nomen ad triticum, alicam, lentem, & ſimilia extenditur. Plinius Ptiſanæ ex oryza meminit.

PULLUS. Iſidorus pullos quaſi pollutos enunciari ſcribit, quoniam novelli fœtus madefacti & polluti naſcuntur. Martinius pullos quaſi puellos exponit. Sua utrumque opinio falſum habet. Dicitur a ſimili ejuſdem ſignificationis voce Græcanica. Proprie pullus equinus eſt partus. *Virg.*

Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur.

Hinc Itali eos fœtus appellant *Polledri*. Latiſſime tamen hoc nomen extenditur & divagatur. Ad altilia tranſtulit Juvenalis:

Nos viles pulli, nati infelicibus ovis.

Cato ad avulſa germina ſive ſtolones deflexit: *Abs terra pullos qui naſcuntur, eos in terram defodito.* Lucretius audacia poetica uſurpavit etiam de baccis arborum ſilveſtrium:

Arboribus quoniam baccæ glandeſque caducæ
Tempeſtiva dabant pullorum examina ſubter.

Ubi tamen baccæ & glandes pro iiſdem ſtolonibus accipi poſſunt. Pullorum apud Antiquos præcipuus erat uſus in auguriis & extiſpiciis. Neque ſolum a volatu & paſtu, verum etiam ex iiſdem eviſceratis auguria petebantur. Idem uſurpabant urbium & caſtrorum metatores. Neque enim prius urbes excitabant, vel caſtra defigebant, quam ab extis fibriſque pullini pecoris exenterati ſciſcitarentur Cæli temperiem, & ſoli ſalubritatem. Si enim viſcera marcida offendiſſent, regionem incommodam, ſi vero vegeta, optimique humoris & ſanguinis, opportunam utilemque interpretabantur.

PULVERATIO. Vide *Occatio*.

PUTATIO. *Cic.* Ramorum, vel cauliculorum inutilium & noxiorum reſectio, qua fit ut liberius & validius plantæ germinent & repubeſcant. Iis nempe ſucciſis lætatur arbor, quaſi levata onere, reſpiratque emundata & ſoluta laqueis, & permeante largius aere reviviſcit. Proinde ne ſupervacuis ſarmentis ſilveſcant, & in irritam frondium pompam luxurient; utque ardor vigorque immodice prægnans coerceatur, admovendæ ſunt illis falces, & exuberans germinandi impetus caſtigandus. *Virg.*

——— curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.

Vites luxurioſas, & multis palmitibus oneratas merito ſuſpectas habent ſolertes agricolæ. Nam quo ſe copioſius cooperiunt frondibus, hoc citius defloreſcunt. Præterquamquod diutius detinent nebulas, alioſque ex aeris intemperie humores noxios. Quin & ſingulis annis diſſolvi vites Scriptores præcipiunt; melius enim permutato

tato loco alligatæ ſe habent. Quotannis demum culturæ ratio poſcit, ut veteres palmites recidantur, duobus in vite vel tribus gemmis tantum relictis. Novelli vero capreoli ſinantur ut ſerpant libere, vel ſcandentes uſque ad extrema plantarum, vel late excepti & ſpatiantes pergulis.

Q

QUALUS. Vas vinarium & olearium; contextum ex vimine, per quod liquor purgatus guttatim defluit, ſordes & reliqua ſubſidunt. *Virg.*

—— tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.

QUERCETUM. *Varro*. Locus ubi quercus ſunt conſitæ.

QUINCUX. *Cic.* Ordo arbores locandi, certis intervallis diſpoſitas. Dicitur a litera V quæ pars eſt dimidiata a litera X, utque hæc numerum denarium, ſic illa quinarium notat. Hoc ordine diſtributæ arbores non minus pulcritudine, quam utilitate commendantur. Cum enim pulcritudo in commoda partium diſtributione conſtituatur, neceſſe eſt omnium pulcherrimam locandarum arborum ſeriem eſſe quincuncialem, utpote quæ ab omni parte in lineam rectam protenditur. *Quintilianus*: *Quid illo quincunce ſpecioſius, qui, in quamcumque partem ſpectaveris, rectus eſt?* Liſander apud Ciceronem *de Senect.* impenſe dilaudat, mirarique non deſinit tum commonſtratas ſibi a Cyro ad eam formam directas dimenſaſque plantas, tum agricolarum in iis diſtribuendis diligentiam atque ſolertiam. Quod ſi utilitatis & commodi ratio ſubducatur, procul dubio uberiori proventu fructus promittunt æquatis ſpatiis perflatæ, & excoctæ ſolari-

bus radiis. Neque enim aliæ ex aliis sic humorem præripiunt, sed pari dimensu perfruuntur vitali calore, & imbribus tempestivis. *Virg.*

Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
Non animum modo uti pascat prospectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra.

In universum disponendarum arborum ordinem, & intervalla servanda, indicat commonstratque ipsa natura. Sic enim in plantis rami, surculi, frondes, flores, & fructus collocantur, ut alii alios invidi non supprimant conterantque, nec propinquis debitos humores exhauriant; sed a fluido aere, terraque & imbribus alimenta in commune participent.

R

RACEMUS. Pro conglobata acinorum massa sumi solet. *Ovid.*

—— ut variis solet uva racemis
Ducere purpureum nondum matura colorem.

Non desunt tamen, qui racemum exponunt ramulum, ex quo uva pendet, quemadmodum & alii uvam parvam putant, cujusmodi a vindemiatore relinqui solet sub foliis latens, cum carpentis diligentiam fugit. Hinc racemari est racemos a vindemiatore præteritos colligere, quo more post trituram & messem publice permittitur spicilegium.

RADIX. *Plin.* Pars ima plantæ, sub terra abscondita, ex qua alimentum trahitur, & succus fluit in corticem, atque hinc in ramos, & subinde in frondes, flores, & fructus. Horridiuscula est radix, visu despicabilis & invenusta: ex illa tamen plantæ pulcritudo omnis exoritur. Latet ipsa deorsum mersa; sed sursum expansa ramis,

mis, conveſtita frondibus, ornata floribus, fructibus onuſta luxuriat. Plato inverſo homini plantam comparat: eſt enim radix ceu caput plantæ; rami brachiis & pedibus, ſurculi digitis reſpondent. Plantarum generatio per radicem fit, cum viviradix ipſa ſeritur. Vocamus autem viviradicem radicem vivam vegetamque, cum terræ etiam parte convulſam; cujuſmodi non ſunt rami & paxilli, qui cæteroqui ipſi etiam ſeruntur & germinant. Ipſa viviradix ſive cum ſtipite, ſive eo abſciſſo, utrolibet modo apte depangitur. Eadem vel integra, vel diſſecta terræ mandatur. In herbis tamen radices integræ adhiberi ſolent.

RAMUS. *Virgil.* Quod a trunco arboris naſcitur, & diſpergitur ſurſum tendens. Ut truncus a radice, ſic rami ex trunco proſiliunt. Non per radices ſolum, verum etiam ex ramis habetur generatio plantarum. Ea ſatio ab agricolis multimodis uſurpata, a caſu, teſte Plinio, indicata eſt. Cum enim palos terræ defixos advertiſſent agricolæ radices agere, iiſdem ad ſationem uti didicerunt. Conſeruntur autem vel integri, vel in duas partes ſciſſi, vel etiam in plures, nempe in taleas. Sunt autem taleæ lignorum præſegmina, de quibus Varro: *Etiam nunc ruſtica voce intertaliare dicitur dividere, vel excidere ramum ex utraque parte æquabiliter præciſum, quas alii clavulas, alii taleas appellant.* Obſerva obiter a talea habere nos non ſolum verbum Italicum *Tagliare*, ſed inſuper aliud *Tartagliare*, quod eſt balbutire, & quaſi verba præcidere. Cæterum ſive integrum, ſive quomodolibet ſciſſum ramum conſeras, perpoliri eumdem primo, abnodari, & lævigari oportebit.

RASTRUM. Inſtrumentum ruſticum dentatum, quod etiam occam & pectinem vocant. Adhibetur glebis confringendis, quod fieri ſolet poſt tertiam arationem, cum jacta ſemina ab eo inſtrumento revolutis glebis cooperiuntur. Virgilius pro ſarculo, vel ligone accepit:

Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris &c.

RE-

RESINA. *Plin.* Humor tenax ex arboribus defluens, & in corticibus adhærens.

RESTIBILIS AGER. Qui quotannis feritur. Opponitur novali, qui annis alternis. *Varro: Ager restibilis, qui restituitur, & reseritur quotannis; contra qui intermittitur, a novando novalis.*

RIDICA. *Colum.* Palus fissilis.

ROBIGUS, & ROBIGALIA. Vide *Rubigo.*

ROBORARIUM. *Gell.* Septum, quo inclusa animalia detinentur; dictum a robore, idest quercu; quoniam tabulis roboreis cingebatur, ante usum muri cæmentitii.

RORATIO. *Plin.* Vitium, & morbus in vitibus, cum intempestiva pluvia, vel rore post florem editum incidente, acini decidunt, vel exsiccantur.

ROSETUM. *Virg.* Locus rosis consitus.

RUBETUM. Locus rubis consitus vel impeditus. *Ovid.*

——— *in duris hærentia mora rubetis.*

RUBIGO. Vitium & morbus in segete, omnique frumenti genere, quo humor exceptus in spica, æstivi caloris superventu, putrescit, spicæque maligno afflatu marcescunt. Pestis est in fruges, præcipue frumentaceas, omnium perniciosissima. *Virg.*

Mox & frumentis labor additus, ut mala culmos
Esset rubigo.

Sentiunt magnopere rubiginem valles depressæ, ubi nullis ventorum flatibus aer agitatur: excelsa loca, tractusque perflatiles vix hujus morbi morsibus sunt obnoxii. Plinius adversus rubiginem lauri ramos in arvis defigi monet: sic enim in ea folia pestis omnis transgreditur. Ad eamdem averruncandam Romani Robigum Deum excolebant. *Gellius: In illis autem Diis, quos placari oportet, ut mala a nobis, vel a frugibus natis amoveantur, Averruncus quoque habetur, & Robigus.* In hujus porro honorem instituta festa Robigalia a Numa Pompilio, quæ mactati canis ovisque extis celebrabantur. *Columella:*

Hinc

Hinc mala rubigo, virides ne torreat herbas,
Sanguine lactentis catuli placatus & extis.

Varro initio sui operis Robigum, & Floram invocat; hanc ut faveat, illum ne noceat.

RUNCATIO. Rusticum ministerium, quo avulsis herbis noxiis & inutilibus segetes expurgantur. *Plinius*: *Cum seges in articulo est, avulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat.*

RUNCINA. Dea apud Romanos, quæ runcationi præerat. *S. August. de Civit. Dei*: *Florentibus frumentis Deam Floram, lactescentibus Deam Lacturtiam, maturescentibus Maturam, cum runcantur, Deam Runcinam &c.*

RUS. Vide *Rusticus*.

RUSTICUS. Qui ruri degit, & ruris culturam curat. Rus autem locum ad campestres delicias simul & ad proventus positum appellamus. Propterea ruris nomine comprehenditur Patrisfamilias domus rusticourbana, item rustica cum apothecis & stabulis; ad hæc arbustum, vinea, olivetum, silvula, & siqua sunt alia, quæ sibi vindicat villa, a qua rus minimum differre credimus. Exercitationem rusticam omnium esse nobilissimam, utpote a Divino Numine procreatam, primum est statuendum. Ecclesiastic. 7. 15. *Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab Altissimo*. De eadem luculentissimum prodidit testimonium Cicero *pro Rosc. Amer. Vita hæc rustica parsimoniæ, diligentiæ, justitiæ magistra est*. Honestissima vero ut eadem censeatur nationum omnium jura consentiunt. Plebeji certe ordinis, qui rusticanus erat, spectabile in primis erat nomen apud Romanos, cum, vigente disciplina masculæ illius prolis a Romulo conditæ, primariæ dignitatis viri in agris morabantur, inde per Viatores evocati ad publica consilia, & ad Reipublicæ munia obeunda. Quamobrem sapienter Varro conqueritur, in deterius lapsis moribus, aratro & falcibus relictis, intra muros se recepisse a priscis vitæ institutis prosapiam degenerem. Subit animus exclamare

mare cum Vate paſtoritii Italici carminis facile principe:

Ov'è il valore, ov'è l'antica gloria,
V' ſon' or quelle genti, oimè ſon cenere,
De le quai grida ogni famoſa iſtoria?

Ea certa eſt ruſticorum dignitas & præſtantia, ut a Scriptoribus boni viri, fraudum expertes, candoris ingenui, juſtitiæ & officiorum cultores eximii prædicentur. Quid quod agri colendi ſcientia (ſic enim facultatem illam Cicero appellat) primi ſubſellii Deos Deaſque inventores habuit. Piget enim Reges, & Imperatorio principatu Duces præſtantiſſimos recenſere, qui a terra excolenda, ab arborum ſatione, ab aratro, & ſarculis manus non abſtinuerunt. Vide *Agricola*, & *Colonus*.

RUTRUM. Inſtrumentum, quo terra eruitur. Dicitur a diruendo: & prius fuit rutum, poſtea rutrum, ut prius aratum, poſtea aratrum. *Cato*: *Oportet habere villam palos ſex, rutra quatuor, raſtros quadridentes duos*. Ager primum aratro vertitur, deinde ſeritur, occatur, ſarritur, runcatur.

S

SALICTUM. *Virg.* Locus ſalicibus conſitus. Secundum aquas feliciter proveniunt ſalices, quarum uſus frequentiſſimus in herbis præſertim ſurculiſque alligandis, & rerum variarum firmandis faſcibus.

SAPA. Muſtum decoctum, redactum ad tertiam partem. *Palladius*: *Inter ſapam, defrutum, & caræenum hoc intereſt, quod defrutum dicitur muſtum a defervendo, ubi ad ſpiſſitudinem fortiter deſpumaverit; caræenum, cum, tertia perdita, duæ partes remanſerint; ſapa, ubi ad tertias redacta deſcenderit.*

SAR-

SARRITIO. Opus rusticum, quod fit, cum sarculo evelluntur herbæ inutiles, quæ in segetes solent succrescere. Sarritione terra aperitur, solvitur, & quasi mundata scopis, superfluis rejectis laxatur, ut ab angustiis exilire, lætarique videatur. *Varro: Parata sementi, sequens cura est sarritionis*. Negant aliqui sarritionem quidquam proficere, quoniam sic radices sarculo deteguntur, & sæpenumero etiam succiduntur. Proficuam contra alii, nec tam segetibus, quam vineis utilem sarritionem putant. Habenda est tamen ratio temporis, pro regionum diversarum usu. Advertenda insuper agri serendi conditio; neque enim parem sarrituram sicci & humidiores agri deposcunt. Plinius sarritionis præcepta sic colligit: *Sarculatio induratam hiberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, novosque soles admittit. Qui sarriet, caveat ne frumenti radices suffodiat. Triticum bis sarrire melius. Sarritur diebus viginti. Ab æquinoctio nocere segeti sarritura existimatur*. Post sarritionem terra runcatur; quæ exercitatio persimilis est sarritioni; utraque enim ab herbis inutilibus solum expurgat. Discriminantur tempore & instrumento; nam altera sarculo, altera falcicula vineatica, vel adunco simili ferramento peragitur.

SATIO. Vide *Plantatio*.

SATUM, & frequentius

SATA, orum. *Virg*. Terra consita quocumque frugum semine. Vide *Seges*.

SATIVÆ HERBÆ, vel ARBORES. *Plin*. Quæ satione crescunt. Opponuntur silvestribus. Sativa tempora dicuntur, quæ sationi sunt apta.

SATOR. Deus sationi præses apud Romanos.

SATURNUS. Cœli filius, Jovis genitor. Falcis inventor, agros excolendi artem primus in Italia monstravit, ut scribit Dionysius. Educationem arborum, plantationem, insitionem, stercorationem, culturamque omnem frugiferam docuit. Nihil præterea mirum, si apud Italos

divinos honores invenerit; ipsique Italiæ nomen Saturniæ fecerit. Latium vero ab eodem in ea Provincia recepto, ibique, cum Jovis arma fugeret, latitante, est nominatum. *Virg. l.* 8.

Primus ab æthereo veniens Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, & dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.

SATYRA. Utrum a Comœdia veteri Satyram habeamus, an veteris potius Comœdiæ Satyra parens fuerit, nondum in vado est, etiam apud primi subsellii Criticos. Utrolibet modo res accipiatur, cum a silvicolis illa dicatur Satyris, qui Nymphas sibi parum morigeras conviciis incessebant, silvestrem & rusticanam originem satis prodit. Liberum & mordax est dicendi genus, & Comœdiæ priscæ plusculum redolens. Utraque nimirum jocis & cavillis utitur; licet altera, ut populum ad spem bonam erigat, altera ut vitia corrigat. Emendatrix itaque vitiorum, morata ipsa, & sobrie probeque constituta Satyra esse debet. Quod si ad parum pudica desciscat, nego ullum esse deterius, & æque perniciosum scribendi genus, quod nos in Satyris nostris monere non prætermisimus *Satyr.* 12.

Cum prima rigidum simulasti pelle Catonem,
Et Satyram ingressus præclaro carmine dixti
Credo pudicitiam: *quid tum? tutissima mores*
Obliquat Satyra ingenuos; tuto unica mentes
Decipit incautas pulcra sub imagine recti;
Dumque vetat peccare, docet.

Satyram in Græcia ortam, atque adeo perfectam Scaliger censet: alii contra in Latio, Romæ, & in mediis Carinis prognatam existimant, senariis Jambicis primum, mox, authore Lucilio, dactylicis versibus exaratam. Latinorum Satyræ Scriptorum character stylusque varius. Horatius, a sermone vix aliter quam metro differens,

ferens, gravia jocosis apposite miscuit. Juvenalis concitatior, & forensis pene declamator. Persius asper & caliginosus; cæterum gemmis dives, quasi in fodina reconditis, ideoque asperitate, ut dixi, quadam & caligine obductis. Scaliger Lucianum sugillat, quoniam in suis Dialogis dictionem satyricam ad mimicam levitatem detorserit. Magni Critici judicium laudare & amplecti non possum. Imò, ut quod sentio, ingenue fatear, nemo unus Satyræ typum formamque Luciano expressius est assequutus. Eloquio numeris quidem soluto, sed festivo & plausibili, imperitiam ipse simulans, Deos Ethnicæ superstitionis deridet, & Philosophorum inscitiam denudat; se vero in omni doctrina apprime versatum ostendit. Gravibus sententiis miscet occultos sales, & miram adhibet simplicitatis obtentu dicacitatem; ut mihi ipsius Dialogi graves simul & jocosi, libertate quadam comica, & cavillatione satyrica temperati videantur. Neque enim cynica mordacitate, & declamatoriis conviciis debacchatur; sed, quod impendio difficile tractatu est, ironia utitur & ridiculo; quod genus Horatius etiam interdum scite pertractat, Juvenalis non attigit, Persius ne cognovisse quidem est visus.

SATYRI. Vide *Silvanus*.

SCAMNUM. *Varro*. A scandendo dicitur. Plura indicat in re agresti. Mensura est in agris dividundis; notatque spatium largius, quam longius; cum striga notet potius longius, quam latius. Sic autem agri vel eorum limites disponebantur scamno, ut ab Occidente in Orientem respicerent per latitudinem; striga vero a Septemtrione ad Meridiem per longitudinem. De hac mensura agunt Gromatici Scriptores, & Agrimensores: Vide *Frontin. de Limit. Salmasium in Solin.* Scamnum præterea dicitur porca, nempe terra, quæ inter duos sulcos assurgit. Item pro terra cruda immotaque usurpatur: *Colum. Necubi crudum solum & immotum relinquat, quod agricolæ scamnum vocant*. Postremo rei rusticæ Scripto-

res ſcamnum appellant in vitibus & truncis arborum ſpatia identidem ſuccreſcentia, certiſque intervallis vel internodiis diſtincta, per quæ humor commeat, & palmites extenduntur.

SCAPUS. Proprie eſt caulis herbaceus. *Plin. Inventus eſt jam & ſcapus unus, centum fabis onuſtus*. Quoniam vero ejuſmodi caulis rotundus eſt, & fructus ſuſtentat, idcirco translate de columnæ parte media dicitur, quæ rotunda plerumqne eſt, & capitulum ſuſtinet.

SCIRPICULA. Proprie dicitur de caniſtro juncis contexto. Varro adhibet hanc vocem, tamquam genus falciculæ putatoriæ. Non video affinitatem, quæ intercedere poſſit inter caniſtrum & falcem. Adde ſcirpum juncum eſſe rectum, falcem autem aduncam eſſe nemo ignorat.

SCOPUS. *Varro*. Uvæ pediculus.

SCROFA. *Varro*. Porca, quæ alitur ad prolem propagandam.

SCROBS. Vide *Sulcus*.

SECALE, is. Genus frumenti. Cum primum prodit, rubeſcit, viret poſtea. Ex eo qui fit panis, gravis eſt, & concoctu difficilis. De eodem Plinius: *Deterrimum, & tantum ad arcendam famem utile, fœcunda ſed gravi ſtipula, nigritia triſte, ſed pondere præcipuum. Admiſcetur ei far, ut mitiget amaritudinem ejus, & tamen ſic quoque ingratiſſimum ventri eſt*. Columella ſcribit ex eo fieri panem ſecundarium.

SECURIS. Vide *Bipennis*.

SEGES. Aliqui Scriptores a ferendo, alii a ſcando hanc vocem deducunt. Multimodis exponitur. Sunt qui terram ipſam ſegetem dicant. Huc trahi poteſt illud Virgilii.

Quid faciat lætas ſegetes, quo ſidere terram
Vertere, Mæcenas &c.

Sed apertiſſime Poeta antiquus apud *Cicer. in Tuſcul.*

Etſi in ſegetem ſunt deteriorem datæ
Fruges, tamen ſuapte natura enitent.

Aliis

Aliis ſeges eſt terra arata & ſata, ut differat a novali, quæ ceſſat. Quod diſcrimen oſtendit idem Virgilius:

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes?

Sunt poſtremo qui ſegetes dicunt fruges, ex quibus conficitur panis. Addo etiam lini ſegetem efferri ab eodem Poeta:

Urit enim lini campum ſeges.

A ſpiſſitudine frugum in campis, nempe ſegetum nondum demeſſarum, ſegetem vocat Poeta commemoratus telorum copiam, vel enſium nudatorum:

——— *hic confixum ferrea texit*
Telorum ſeges:

Et alibi:

Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus.

Duas excolendæ ſegeti Deas Romani præpoſuerunt, Sejam, a ſerendo dictam, quæ frumentis præerat adhuc ſub terra latentibus; & Segeſtam, a ſegete appellatam, quam frumentis exortis favere exiſtimabant. Utriuſque ſimulacra in Circo conſpici ſcribit Plinius. Prognoſticum fertilitatis in ſegete minime omnium fallax Ovidianum illud eſt:

Si bene floruerint ſegetes, erit area dives.

SEGESTA. Vide *Seges*.

SEJA. Vide *Seges*.

SELENUSCUM. Genus tritici optimæ notæ apud Plinium.

SEMEN. *Virg.* Vitale illud puſillumque eſt, quod ex plantis defloreſcentibus collectum, & terræ mandatum, in novam plantam adoleſcit. A tantilli ſeminis in terram jactu generationis perpetua ſeries originem ducit; quo nihil in natura clarius Sapientiæ Divinæ rerum procreatricis excellentia eluceſcit. Perexiguæ molis granum glebis involutum computreſcere primum cernitur; mox, humore roſcido nutritum, ſenſim virens excreſcit. Stipula tamquam clypeo tegitur adverſus aeris injurias; ariſtis tamquam ſpiculis armatur contra alitum morſus. Mox quaſi

quasi in pedes flavescens erigitur; auctumque numerosæ prolis comitatu, demisso capite invitat messorum manus; tritumque in area prolixo cum fœnore horrea complet ditatque. Cum enim semina ad perpetuandam propagatione speciem deserviant, ita natura comparatum est, ut pars nulla plantarum diligentius custodiatur. In intima frugum viscera abstrusa conduntur, membranis, siliquis, folliculis, putaminibus, ossibus, corticibus, crustisque variis, pro cujusque indigentia valide communita; ut, quod necessarium magis est, firmiore tutamine tegeretur. Semen, si fieri poterit, eligatur semper anniculum; bimum aut trimum infirmius est: quod ultra tendit, sterilescit, aut naturam permutat, ut brassicæ semen, quod vetustate vitiatum in rapam, ut docet Theophrastus, vel in raphanum vertitur. *Virg.*

Vidi ego lecta diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen.

Quamobrem optime præcipit Columella, ab ipsa area futuro semini esse consulendum; legendamque optimam quamque spicam, & ex eadem semen separatim reponendum. Qui frugum seminibus sepositis officiunt morbi, plurimi recensentur. Præcipui occurrunt ex corrosione bestiolarum, cujusmodi sunt cantharides, curguliones, phalangia, erucæ &c. Vindicanda in primis idoneis repagulis ab improbitate esuque alitum, ne in ipsis granariis absumantur. *Serere ne dubita*, vulgatum esse effatum refert Columella, quod indicasse crediderim Virgilium, ubi scripsit:

Et dubitant homines serere, atque impendere curam?

Cum enim ampli sint proventus a jacto semine, non leviter improbandi videntur ii, quos tædet serendi excolendique laborem capessere. A semine seminium dicitur, quod est ipsum semen, seu quidquid suapte natura ad progignendum est aptum. Fit etiam a semine seminarium, ubi plantæ novellæ, alio transferendæ, simul panguntur.

SE-

SEMINARIUM. Vide *Semen*.

SEMINIUM. Vide *Semen*.

SEPES. *Virg.* Munimentum, quo agri, vineæ, horti, pomaria &c. congeftis rubis, virgultis, ramifque proteguntur. Prodeft non folum arcendis furibus, acceffuque inhibendo, verum etiam finibus dividundis. Alia viva eft, alia ftructilis. Præferenda eft viva, utpote firmior & diuturnior.

SEPTUNX. Menfura continens agri femjugerum, & jugeri partem duodecimam. Hinc fatio feptuncialis apud Columellam: *Media fementis pars feri, & pars ultima debet, quæ feptuncialis fatio dicitur*.

SEROTINUS. Vide *Præcox*.

SERVILIA LEX. Agraria. Lata a Servilio Rullo Tribuno plebis, de vendendis agris Italiæ & Provinciarum, quas Pompejus M. fubegerat. Sed rejecta illa fuit, Cicerone in adverfum acriter perorante.

SEXCUNCIA. *Colum.*, &

SEXCUNX. *Plin.* Menfura agri unciam cum dimidio continens.

SEXQUIJUGERUM. Jugerum cum dimidio. *Plin.*

SEXQUIMODIUS. *Varro*. Modius cum dimidio.

SEXTARIUS. Sexta pars congii. *Colum. Sextariis fere quatuor jugerum implent*.

SICILIMENTUM. *Cato*. Herba in prato relicta fectione prima, fed iterata fectione demeffa. Vocabulum eft pratorum & fœnifecarum peculiare. Dicitur a fecando.

SIDERATIO. Vide *Plantatio*.

SILENUS. Vide *Silvanus*.

SILIGO. Frumenti genus, ex quo panis conficitur omnium laudatiffimus. *Juvenal.*

Sed tener & niveus, mollique filigine factus,
Servatur Domino.

Plinius delicias tritici filiginem vocat. Alii farinam exponunt ex tritico generofo, exactiffime a furfure repurgatam, candoris eximii, efuque fuaviffimam; ideoque ap-

apponi solitam in panificio ad usum mensæ patriciæ. Dicitur a seligendo, quod lectissimum sit frumenti genus. Humidis & uliginosis in locis a Columella serenda præcipitur. Matthiolus invehitur in vecordiam sæculi, quod siliginis non modo culturam negligit, sed vel usum ignorat. Verum palam est plurimis in Italiæ locis eam excoli diligenter, & siliginei panis usum frequentem esse.

SILIQUA. *Virg.* Folliculus, & involucrum, quo legumina & frumenta teguntur & muniuntur. Est porro eadem leguminis genus, & quidem faseoli.

SILVA. Locus arboribus cæduis consitus. Figurate dicitur de herbis. *Virg.*

——— *intereunt segetes, subit aspera silva,*
Lappæque tribulique.

Usurpatur etiam, cum describuntur loca virgultis & sentibus implicata. Sed parum diligenter a Lexicariis etiam nuperis ad eam acceptionem confirmandam adducitur locus Virgilii,

Pullulat ab radice aliis densissima silva,

Ubi sentes locum non habent; sed indicantur a Poeta stolones, qui subnasci solent circa radices arborum prolificarum. Salmasius *in Solin.* de montanis, & quidem minusculis plantis silvam dici opinatur. Sed hæc nomina non poetæ solum, sed scriptores omnes confundunt. Discrimen aliud inter silvam, nemus, lucum, & saltum attuli in *Tit. Nemus.* Silvæ antiquitus non cibos solum hominibus, sed etiam habitacula præbuerunt. Sub umbra arborum tuti imbres & æstus vitabant. *Ovid.*

Pro domibus frondes norant.

Hinc e silvis nati credebantur. *Virg.*

Gensque virum truncis & duro robore nata.

Adde Vitruvium lib. 2. c. 1. *Homines veteri more, ut feræ in silvis & speluncis, & nemoribus nascebantur, ciboque agresti vescendo vitam exigebant.* Longe felicius tunc homines degisse creditum, quam cum, prægrandis urbibus conditis, curiæ suffragiis, fora jurgiis personarent.

rent. Nimirum pro ambitiosæ magnificentiæ strepitu & phaleris ingenua simplicitas, vitæ securitas, tranquillitas animi valescebant. *Guarin.*

Care selve beate,
E voi solinghi, e taciturni orrori,
Di riposo, e di pace alberghi veri.

Jam vero, ut ad rusticum forum accedam, nemini video dubium esse, silvestres arbores sativis priores fuisse. Neque enim aliter sativas habemus, quam ex silvestribus domitas, cultuque ac labore molliores, tenerasque in hortis & pomariis redditas. Plantæ silvestres in cæduas & glandiferas dividuntur. Silva cædua nominatur, in qua arbores, cum ad justam magnitudinem pervenerint ad usum ædificiorum, vel ad sustentacula varii generis, in hortis & vineis reciduntur. Resinaceæ plerumque illæ sunt, atque coniferæ: aspectu incultæ & horridiores, speciem quidem, qua oculis blandiantur, non habent; sed, ut Quintilianus loquitur, religionem quamdam præseferunt, & incutiunt. Glandariæ dicitur a ferenda glande, qua decussa feruntur victitasse primi mortalium. Gaudent silvestres arbores montano solo, ubi, defixis altè radicibus, ventorum flatibus obluctantur. Neque enim validæ fortesque sunt plantæ, teste Seneca, nisi quas venti flantes, dum incursant, adstringunt, atque corroborant. Apricæ valles humoris copia sativas alunt, silvestres enervant atque debilitant. Neque enim frustra natura nodosum iis truncum, succumque piceum & resinaceum, radices vero firmas, perque ipsas rupium silicearum venas serpentes attribuit. Verum sic eas obarmavit, ut immotæ indejectæque sustinerent impulsus depræliantium turbinum & procellarum. Longæva est silvestrium plantarum vita, ultraque ambitus sæculorum perennat. Eam diuturnitatem indicant radices late procurrentes, earumque succus tenax & glutinosus; item ligni firmitas & duritia, qua longe præstant campestribus & sativis. Quandoquidem harum arborum fructus & utilitas in ea-

V rum

rum cæsura vertitur, curandum solicite est, ut tempestive amputentur. Verna temperies prægnantium plantarum humorem in frondes, florumque & fructuum alimentum effundit: hinc earum medullam remitti & hebescere necesse est; quocirca iisdem cædendis minus opportunum id tempus merito reputatur. Cum vero per hyemem detractus succus in medullam redeat, & frigore constipatus consolidetur, vigorem suum, viresque omnes plantæ obtinent & expromunt. Quapropter hibernum tempus cædendis sylvis aptissimum plerique reputant. *Ligna ferre in sylvam* popularis est locutio, ab Horatio usurpata. Congruit iis, qui afferunt, quibus alii abundant. Italico adagio redditur:

Portare a Samo vasi,
Nottole a Atene, *e Coccodrilli a Egitto*.

SILVANUS. Deus Silvarum. Incertæ est originis. Nec aliud memoratu dignum, quod ad rusticam tractationem pertineat, de eo est memoriæ traditum. Hanc gestarum ab ipso rerum inopiam, recensione silvestrium aliorum Numinum, ut conglobatim hic supleam, studium brevitatis hortatur. *Satyri*. Silvestres Dii: quatuor pedibus, teste Plinio, nituntur, cornuta fronte, extrema corporis parte in caprarum similitudinem desinente. De iis mira addunt Pausanias, & commemoratus Plinius. *Sileni*: Pausanias *in Atticis* hos ex genere Satyrorum esse existimat; verum digniores aliis, & natu maximos. Præcipuus quidam ex iis singularem celebritatem obtinuit. Bacchi nutritor & pædagogus, comessator viniqne potator strenuus. Ingenio, doctrinæque comparatione clarus vaticinandi facultatem excoluit, fistulamque, pastorale musicum instrumentum, primus, ut aliqui testantur, invenit. Cæterum corporis deridiculo magnopere despiciendus. Senex, ut a Luciano describitur, simus calvusque, staturæ brevis, ventricosus. Auribus demum arrectis & grandioribus, vinoque hausto tremulus & lapsabundus, asello vehebatur, Satyriscis associatus, ab iisque

que contemptim habitus. Ad hujus imitationem expressi celebrantur, qui parœmiæ locum fecerunt *Sileni Alcibiadis*; simulacra nimirum quædam & sigilla, deformia quidem deforis, & visu rudia, sed quæ intus mira & præclara condebant. Exprimebantur iis viri, doctrina quidem præstantes, sed forma cultuque corporis turpiusculi; cujusmodi fertur fuisse Socrates, Alcibiadis præceptor, singulari cæteroqui doctrina sapientiaque philosophus. Tassus filius Geruf. 18.

Già nell'aprir d'un rustico Sileno
Meraviglie vedea l'antica etade.

Dryades, *Hamadryades*. Silvarum præsides; ab arboribus ex Græco nuncupantur; sed Dryades silvis, Hamadryades singulis arboribus præerant. *Napeæ*. Deæ vallium, saltuum, & nemorum, a quibus appellationem sortiuntur. *Oreades* & *Orestiades*. A montibus dictæ, vel quod inibi natæ essent, vel quod in iis perpetuo versarentur. Dianæ erant comites; ipsæque etiam venatrices feras insectabantur. *Fauni*. Colebantur inter agrestes Deos. *Virg. Georg.*

Et vos agrestum præsentia Numina Fauni.

Cornua illis attributa; hinc bicornes dicti: pedes etiam ad equorum similitudinem; hinc appellati cornipedes. Faunos, Satyros, Silenos, Silvanos ex Antiquis alii animalia, alii dæmones existimabant.

SOLIPUNGA, aliis SOLIPUGA. Bestiola, quæ leguminibus innascitur. Plinius non solum noxiam, sed etiam venenatam pronunciat. Genus muscæ, formicæ, vel aranei; nam varie exponitur. A Sole dicitur, cujus calore incitatur.

SPARUS. Telum rusticum, nec in re militari adhibitum, nisi cum suprema necessitas alia arma non suggerit. In aggressione tumultuaria usurpatur a Virgilio:

Agrestisque manus armat sparus.

SPICA. *Cicero*. Quod exsurgit a culmo frumenti, grana continens, glumæ folliculo munita adversus aerem, aristis adversus morsus avium. *Ex culmo spicam conjicere.*

 Pa-

Parœmiæ loco dicitur. Usurpatur, cum a præclara & nobili indole, mores optimos & egregie facta conjicimus: contra vero deteriores ex improba.

SPICILEGIUM. *Varro*. Collectio spicarum, quas messores prætereunt. Vide *Legulus*, & *Sicilimentum*.

STABULUM. A stando dicitur. Proprie est mansio, quò se recipiunt fessi ab itinere. Frequentissime sumitur pro loco, ubi animalia simul consistunt, ad vescendum & quiescendum. Non tectam solum mansionem, sed etiam subdialem significat. *Virg.*

Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum.

STERCORATIO. Vide *Fimus*.

STERCULIUS, aliis STERCUTIUS. Hoc nomine insignitus fuit Picumnus Fauni filius, qui stercorandi agros artem Romanis primus ostendit, ea causa apud eosdem divinos honores consecutus. *Plin. Italia Regi suo Stercutio ob hoc inventum immortalitatem tribuit.*

STERQUILINIUM. Fimetum; stercoris repositorium, ad pinguiores reddendos agros; de quo sic præcipit Columella: *Sterquilinia duo sint; unum quod nova purgamenta recipiat; alterum ex quo vetera vehantur.*

STIMULA. Vide *Murcia*.

STIPES. *Cæsar*. Truncus. Pro rudi & stulto figurate sumitur.

STIPULA. *Virg.* Palea. Servio stipulæ sunt folia, quæ ambiunt culmum: aliis sunt ipse calamus, sive cum foliis, sive iis carens.

STIRPS. *Cic.* Proprie radix. Sumitur sæpenumero pro ipsa planta.

STOLONES. Vide *Avulsio*.

STRAGES. A sternendo. Proprie usurpatur de plantis, vento, vel aliter stratis. *Virg.*

——— *dabit illa ruinas*
Arboribus, stragemque satis.

Translate dicitur de multitudine cæsorum cadaverum.

STRAMEN. *Virg.* &

STRA-

STRAMENTUM. *Varro*. Proprie eſt quidquid ſolo ſternitur, præſertim ad quieſcendum. Accipi ſolet pro ſtrato herbaceo, ex calamis aridis, ſtipula, palea, &c.

STRIGA. *Colum.* Sulcus in arando, qui uno ductu porrigitur in longitudinem; ut ſcamnum in latitudinem. Item menſura agri. Vide *Scamnum*.

SUBULCUS. *Colum.* Qui porcos cuſtodit & nutrit. Herodotus *l.* 2. ſcribit hujus generis paſtores uſque adeo apud Ægyptios inviſos haberi, ut nec reciperentur in templa; nec ad matrimonia, aut affinitates ullas admitterentur.

SUCULA. *Plaut.* Parva porca, quaſi ſuicula, ut bucula, quaſi bovicula; item ſuculus minor ſus. Aliud ſucula machina in mechanicis, quam expoſui in *Lexic.Milit.*, & *Vocabul. Architect.*

SUILE. *Colum. Diligens porculator frequenter ſuile converrat, & ſæpius haras*. Lexicarii ſic haram a ſuile diſtinguunt, ut ſuile ſit porcorum omnis generis ſtabulum; hara locus ubi ſcrophæ ſeparatim cum ſuis ſuculis ſtabulantur. Mihi ſuile eſt ſtabulum porcorum ſolummodo, hara pecoris omnis generis.

SULCUS. *Virg.* Veſtigium ex ductu aratri; foſſa in longum porrecta, tracto vomere. Differt a ſcrobe, quæ profundior eſt foſſa, non producta in longitudinem, ſed in figuram rotundam, quadratam, vel ſimilem.

SURCULUS. *Cic.* Rami germen frondoſum, quod detractum diſſecatur, ut inſitione, vel modis aliis novam plantam producat.

SUS. *Virg.* Porca, vel porcus, tam ferus & ſilveſtris, quam domeſticus. Apud Ægyptios ſi contingeret quempiam ſuem tangere, continuo feſtinabat ad Nili aquas, quibus ſe tanquam contaminatum ablueret. *Sus ſui pulcher*. Adagium vetus, iis congruens, inter quos deteriorum morum ſimilitudo benevolentiam conciliat. *Nihil ſui cum amaracino*: aliud adagium ſuperiori oppoſitum: adhibetur in moribus impenſe diſſimiles. Quid enim unguenti genus laudatiſſimum ad ſuem faciat, quo nihil immundius?

SY-

SYRINGIA. *Plin.* Genus calami, quo excavato fistula conficitur. A Syringe Arcadiæ Nympha in palustrem calamum commutata. Vide *Fistula*.

T

ABANUS. *Varro*. Insectum in genere muscæ. Cuspidato ad modum sagittæ aculeo armatum armenta, boves præcipue, miserandum in modum per æstivos calores infestat. Quamobrem a Virgilio admonentur agricolæ,

Hoc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
Arcebis gravido pecori.

Sic enim armentorum tergora morsu acerbissimo vellicat, ut eadem ad vivam cutem transfodiat; eorumque pelles extracto sanguine fœde commaculet; ipsos vero boves concitatos & rabidos in furorem agat. Observat id Aristoteles *Hist. l.* 4. 4. Alio frequentius nomine a Latinis asilus appellatur; qui Græcanico etiam nomine œstrum appellant. *Virg.*

——— *cui nomen asilo*
Romanum est; æstron Graji vertere vocantes.

Hallucinati autem sunt Nizolius, Calepinus, ejusque accessionarii amplificatores, qui œstrum neutro dixerunt genere, cum liqueat apud Græcos, & Latinos genere virili describi in nominandi casu. Ad eumdem modum decepti sunt Elias Andreas, & Henricus Stephanus, ubi Anacreontis versus de Amore *Od.* 3. vertunt,

Ferit & mihi sagitta
Medium jecur, quasi æstrum:

ubi *æstrus* erat scribendum. Tabano, sive œstro immisso, Juno in furibundam insaniam adegit Jovis pellicem. Idem nomen transiit ad indicandum furorem poeticum, qui

qui cæteroqui appellatione conſpicua enthuſiaſmus, ideſt afflatus divinus etiam dicitur. *Statius*.

Tempus erit, cum laurigero tua fortior œſtro
Facta canam.

TALEA. Surculus pedali, vel cubitali magnitudine ab arbore præciſus, ut ſolo depangatur. De iis præcipit Plinius ne ſcabræ ſint, curvæ, aut bifurcæ; utque a feracibus plantis tollantur. Hoc genus plantationis, eodem Plinio authore, caſus monſtravit. Cum enim obſervatum eſſet defixos palos quandoque germen emittere, caſus in culturæ poſtea magiſterium abiit. Adde ſapidiores fructus ſic provenire, & longe citius, quam qui jacto ſemine haberentur. Vide *Ramus*.

TAURUS. *Virg.* Bos validus, vaccarum admiſſarius. Tauri pugnantes paſſim ſe offerunt apud Poetas, qui in eorum deſcriptione ferocire & ipſi videntur. Notum eſt in Sacrificiis fuiſſe adhibitos, in ludis vero in præmium traditos. Ferox taurus animal, aſpectu torvus, ſuperbe & jactanter ſe efferens. Hinc *Eccleſiaſtic. 6. 2. Ne te extollas in cogitatione animæ tuæ, veluti taurus*. In partæ victoriæ & triumphi ſolemnitate tauri immolabantur, quos victimam omnium nobiliſſimam reputabant. *Virg.*

——— *maxima taurus*
Victima.

Idem Poeta boves robuſtos aratro junctos tauros appellat, qui cæteroqui ad arationem adhiberi non ſolent:

——— *ergo age; terræ*
Pingue ſolum, primis extemplo a menſibus anni
Fortes invertant tauri.

Ignem efflantes aratro, Aeethæ imperio, Jaſon jugavit apud Mythologos. Iidem Fabulatores meminerunt tauri ignivomi, in Cretam Inſulam immiſſi, quem omnia devaſtantem Hercules ſuſtulit. Vecturis tauri minime aptantur. Nam commentum de Jove, ſub tauri forma, Europam rapiente & ſubvectante, de navi eſt exponendum, cujus teſſera & pareſemon erat taurus. Taurum æneum Pha-

Phalaridi Argentinorum tyranno, suo ingenio elaboratum, dono dedit Perillus, ut ad reos torquendos eodem uteretur: quod suplicium primus omnium idem Perillus inventor expertus est. *Ovid.*

Utque dedit justus tauri fabricator aheni,
Sic ego do pœnas artibus ipse meis.

TEMETUM. Vinum. Ex quo temulentia ebrietas, & temulenti ebrii appellati. *Plin. Cato ideo propinquas fœminis osculum dare jussit, ut scirent, an temetum olerent: hoc tum vino nomen erat; unde & temulentia appellata.* Ex quibus verbis etiam discimus antiquum fuisse nomen temetum.

TERMES. Vetus Scholiastes Horatii observat proprie esse ramum olivæ cum foliis. Sed ad alios etiam arborum ramos extenditur.

TERMINUS. Deus, & quidem ex antiquissimis Ethnicæ superstitionis. Cum enim Tarquinius Superbus Jovi templum in Capitolio erigere statuisset, cedentibus Diis aliis, Terminus solum & Juventus, teste Livio, renuerunt vel paulum commoveri. Quod & Ænigma indicat apud Gellium:

Semel, minusve, an bis minus sit, non sat scio,
An utrumque horum, ut quondam audivi dicier:
Jovi ipsi Regi noluit concedere.

Sacrificia & divinos honores habuit, quod in ejus tutela fines agrorum esse crederent. Propterea ad eos designandos terminales statuæ figebantur, quæ informes erant rudesque lapides; lapideæ interdum columellæ, & cippi finales dicti. Quandoque stipites etiam steriles limites edocebant. *Ovid.*

Termine, sive lapis, sive es defertus in agris
Stipes:

Item Tibullus:

Nam vereor, seu stipes habet desertus in agris;
Seu vetus in trivio florida serta lapis.

Adde *Lactant. de fals. Relig. l. 1. c. 20. Huic ergo publice supplicatur, quasi custodi finium Deo, qui non tantum lapis,*

pis, ſed etiam ſtipes interdum eſt. Quid de iis dicam, qui colunt talia, niſi ipſos potiſſimum lapides ac ſtipites eſſe? Numa Pompilius primus apud Romanos populo agros definivit. Ad Saturnum alii eam diviſionem referunt: nam Antiqui terminos, limites, fineſque agrorum nullos habebant. *Tibull.*

Non domus ulla fores habuit, non fixus in agris,
Qui regeret certis finibus arva, lapis.

Et *Senec. Hippolyt.*

——— nullus in campo ſacer
Diviſit agros arbiter populis lapis.

Termini a Virgilio limites etiam appellantur:

Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat.

Cæterum limites proprie ſunt viæ cavæ, utrinque marginatæ in agrorum diviſionibus; quæ viæ plures terminos complectebantur. Prolixe de iis agit Salmaſius *in Solin.* In Dei Termini honorem Terminalia a Romanis inſtituta. Ea feſta magna ruſticorum ſolemnitate celebrabantur. De his Diodorus: *Eis ſacra faciunt, non hoſtias cædentes, quod nefas ſit ſanguine cruentari hos lapides; ſed liba Cerealia, frugumque offerentes primitias.*

TERMINALIA. Vide *Terminus*.

TESQUA. *Horat.* Loca inhoſpita, nemoroſa, quæ auguriis antiquitus deſignata, horrorem quemdam quaſi religionis incutiebant.

TIBIA. Proprie pars eſt cruris in animali, ſuræ oppoſita: eſt enim ſura pars cruris carnoſa, tibia vero oſſea. Ad hujus formam compactum inſtrumentum muſicum tibia etiam dicitur. Conſtat calamo buxeo, oſſeo, æreo, eburneo, item ex olea, vel oricalcho; apud ruſticos autem frequentius ex arundine. Idem inſtrumentum multiforum, & in orificio repandum eſt ad modum tubæ. Differt a fiſtula, quæ componitur ex ſeptem calamis, quorum ſinguli ſuam vocem reddunt; cum tibia unico conſtet, ſed plurimis partibus perforato. Inſtrumentum eſt

non uſu dumtaxat, verum etiam origine ruſticum. Quamvis enim Palladem inventricem habuerit; hæc tamen cum deturpari ſibi buccas inflando animadverteret, confeſtim illud abjecit; quod a Satyro fuit ſuſceptum; eoque poſtea late nemora perſonuerunt. *Virg.*

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus:

Ubi verſus Mœnalii, bucolici ſunt & paſtorales, a Mœnalo monte Arcadiæ, ubi ingens antiquitus paſtorum copia. Excogitata ſubinde eſt tibia utricularis, nempe utriculus plurimis tibiis conſtans, quo ruſtici mirifice lætantur. Exacta præſertim meſſe iis utuntur, turmatim per vicos, pagoſque, & urbes excurrentes; ruſticiſque modulis, non ſine rauduſculo, & lucello corraſo, ad confertam turbam, ut cum Virgilio loquar,

Dant ſaltus incompoſitos, & carmina dicunt.

Qui ejuſmodi canunt tibiis, utricularii appellantur; de quibus Svetonius *in Neron. c.* 54. *Voverat ſe proditurum hydraulam, & choraulam, & utricularium.*

TOPIARIA. Vide ſequentem Titulum.

TOPIARII. *Plin. Jun.* Appellantur qui lauros, myrtos, buxos, achantos, & ejuſmodi flexiles, & ſequaces plantas ad formam teſtudinum concinne concamerant ad voluptatem, uſumque perfruendi receptu viridi umbroſoque. Iidem arbuſcularum ramos ductiles tondent, ut avium, & animalium quorumcumque figuras exprimant, vivamque quaſi picturam ſpectandam exhibeant. Artem ſic arbores figurandi topiariam vocat Cicero ad *Quint. Fratr. Ut denique illi palliati topiariam facere videantur.*

TORCULAR. *Cato.* A torquendo dicitur. Machina, qua uvæ, oleæ, & ſimilia premuntur, ad liquorem exprimendum. Hymnis & canticis Bacchi laudes perſequebantur Græci ruſtici, cum in torculari uvas calcabant, authore Athenæo. Expiatum genus humanum a ſanguine Chriſti Domini, qui effuſus fluxit in Crucis torculari, prænunciatum habemus ab Eſaia c. 26. 2. 3. *Quare ergo ru-*

rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua, sicut calcantium in torculari? Torcular calcavi solus.

TRADUCES RAMI. *Varro*. Minusculi sunt, qui in aliam arborem traducuntur, ex quo illis nomen. Non solum dicuntur de insitis, sed etiam de propagatis, præsertim viteis.

TRAHA. *Virg.* Vehiculum rusticanum, Dicitur a trahendo: cum enim rotas non habeat, non volvitur, sed trahitur.

TRIBULUM. Instrumentum tritorium. Dicitur a terendo. Tabula est crassior, saxis & ferramentis asperis onerata, quæ, auriga imposito, jumentis per aream trahitur ad fruges terendas. *Virg.*

Tribulaque, trabeæque, & iniquo pondere rastri.

TRIFINIUM. Dispositio finium inter tres agros. *Siculus Flaccus*.

TRIMODIUM. *Plin.* Mensura trium modiorum.

TRITICUM. *Plin.* Frumenti genus, omnium merito laudatissimum. A terendo dicitur. Granum est nitidum, grave, solidum. Ejus folliculus, quo quasi theca & vagina conditur, gluma appellatur: quod in apicem acuminatum desinit, arista est. Granum unum terræ traditum, probeque cultum, amplissimo fœnore respondet agricolæ. Augusti Procuratorem in Africa ex uno semine quadringenta grana ad eumdem misisse Plinius refert, quod plane incredibile memoratu est. Singulari certe benignitate factum a supremo rerum Conditore, ut summa ubertate proveniat, quod est humano victui maxime necessarium, & cæteroqui frugum omnium nobilissimum. Solum serendo tritico quodcumque est aptum. Fœcundiores tamen reliquis regiones habentur Bætica provincia, Sicilia, Ægyptus, Africa, Italia præsertim, quam Sophocles *in Triptolem*. Fortunatam vocat a singulari triticeæ frugis ubertate. Idoneum sationi tempus ab occasu Plejadum, seu Vergiliarum, statuunt Scriptores optimi. *Virg.*

At si triticeam in messem, robustaque farra

Exercebis humum, solisque instabis aristis,
Ante tibi Eoae Atlantides abscondantur,
Gnossiaque ardentis decedat stella coronae,
Debita quam sulcis committas semina.

Equidem serendi tempus, pro regionum varietate non-nihil varium, diligenter esse observandum Agriculturae consulti praecipiunt. Festinatam vero & serotinam sementem aeque omnes improbant. Quemadmodum in generatione animalium alia interdum in alia diversae naturae degenerantia transmigrant, idem in plantis & frugibus quandoque contingere animadvertimus. Hinc ex tritico lolium enasci saepe cernitur. Tametsi autem aliqui existiment id non fieri vitio seminis putrefacti, sed potius per devecta ab imbribus, & aquis diffusis sui cujusque generis semina adventitia, nihilominus plerique Scriptores eam permutationem a corrupto similis naturae seminio haberi opinantur. De cantharide, & aliis bestiolis tritico noxiis egimus in *Tit. Horreum*.

TRITURA. *Virg.* Actus excutiendi e glumis vel siliquis frumenta, quod fit in area virgis, pala, tribulo, jumentis, ventilabro, &c. Vide *Messis*.

TRUNCUS. *Virg.* Quod ex radice crassius exsurgit, ex quo rami germinant.

TUGURIUM. A tegendo dicitur; quod nihil in eo ornatum sit, sed habitationem solum praebeat, & ab aere protegat. Est enim casula ex ulva palustri, vimine, & stramentis consita ad usum pastorum, vel agricolarum. *Virgil.*

Pauperis & tecti congestum caespite culmen.

VAC-

V

VACCA. *Varro*. Bos fœmina. Ut diſcernitur vitulus a vitula, juvencus a juvenca, ſic bos a vacca.

VACERRA. *Colum.* Stipes defixus; ſed proprie ad quem equi religantur in ſtabulo.

VACUNA. *Horat.* Dea vacantium a curis, & præſertim a laboribus ruſticis. hinc hiberno tempore ſacrificabant agricolæ, cum ab agreſtium laborum ceſſatione reficiebantur. *Ovid.*

Nam quoque cum fiunt antiquæ ſacra Vacunæ,
Ante vacunales ſtantque ſedentque focos.

A vacando dicitur.

VALGIUM. Inſtrumentum quo area æquatur. *Plin. Area æquatur cylindris vel valgio.*

VALLUS. Palus; arborum & frequentius vitium ſuſtentaculum. *Virg.*

Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornes.

VANNUS. *Virg.* Inſtrumentum, quo ab acere & paleis poſt trituram frumenta expurgantur.

VARA. Pertica. *Vara vibiam ſequitur*, proverbium eſt, cujus meminit Auſonius. Occurrit etiam apud Vitruvium, ubi Baldus varam perticam tranſverſariam exponit, Philander contra arrectariam. Commodius Philander ad exponendam indicatam parœmiam. Proinde vara, cum ſit arrectaria, compacta vel alligata vibiæ, perticæ tranſverſariæ, ſi decidat, vibiam etiam corruere neceſſe eſt. Monet adagium, abrupto ſemel pudore, in omne vitiorum genus homines labi.

VENTILABRUM. *Colum.* Inſtrumentum, quo legumina & frumenta, in ſublime ejaculata, a glumis, ſiliquis, & paleis expurgantur.

VEPRETUM. *Colum.* Locus vepribus conſitus.

VAR-

VERMICULATIO. Vide *Plantatio*.

VERRES. *Varro*. Porcus non caſtratus.

VERVACTOR. Vide *Aratrum*.

VERVACTUM. Vide *Aratrum*.

VERVEX. *Cic.* Mas caſtratus inter oves.

VIBIA. Vide *Vara*.

VICIA. Semen pabulare, optimum jumentorum pabulum. *Plin. Viciam fœcundandis arvis aptiſſimam affirmant, eamdemque minime operoſam agricolis*.

VILLA. Apud Ciceronem villa eſt domus in agro. Perſpicue id habet pro *Q. Roſc. Tunc erat ager incultus ſine tecto, nunc eſt cultiſſimus cum optima villa*. Ubi vides opponi villæ verba illa *ſine tecto*. Adde Plinii teſtimonium; *Neque fundus villam, neque villa fundum quærat*. Plinius Junior *l. 5. epiſt.* 19. accomodatius ad uſum loquendi, & ad acceptionem vulgariam hujus vocabuli, villam latius accipit. *Rogo, ut illi villa, ut domus pateat*. Columella villam in urbanam, ruſticam, & fructuariam dividit, ut urbana pertineat ad patremfamilias, & ornatior ſit, urbanumque in modum elegans: ruſtica, ubi villicus cum operis villaticis degat: fructuaria, ubi omnis generis frugum & fructuum ſit conditorium. Vide quæ de iis domibus ſcripſimus *in Tit. Domus*. Joannes Baptiſta Porta, ſcriptor admodum diligens & eruditus villam dividit in domum, ſilvam, pomarium, olivetum, vineam, hortum, ſegetem, pratum.

VILLICUS. *Cic.* Villæ, reique ruſticæ curandæ regendæque præpoſitus. Duo potiſſimum ſunt, quæ in villico requiruntur; alterum ut, quæ imperat, ipſe probe calleat, alterum ut ruſticanas operas regendi artem poſſideat. Poſtremum hoc moribus optimis, indole benevola, æque moderateque ſe agendo obtinebit. Alterum conſequetur, ſi, nonniſi præjactis in omni agreſti exercitatione experimentis, ad villaticum regimen ſuſcipiendum accedat. Profuerit ætate integra, & in ſenium potius vergente, eligi villicum. Ut enim, quod eſt in adagio poſitum,

In

In sene consilium, sic ab annis provecto maturius & felicius imperium proficiscitur. Studiose in primis & amanter cum colonis, tamquam cum sociis, agat; iisque morbo affectis, vel nimio labore languidis, & senio deficientibus curam adhibeat. Occupet ipse frequenter laborum partem, ut alii ducem sequantur. Vigilantiam Cato in villico impense commendat, ut primus ad antelucanos labores præire, postremus cubitum ire conspiciatur. A temulentia, fallendi studio, jactantia, intemperantia maxime alienum esse oportet. Otium postremo tum ipse adversari, tum ab aliis quam diligenter arcere satagat; quod est a Catone sapienter monitum: *Nihil agendo homines male agere discunt*.

VINALIA. Vide sequentem Titulum.

VINDEMIA. *Cato*. Dicitur a demendo, quoniam uva a vite demitur. Collectio est uvarum, ad vinum exprimendum & asservandum. Argumentum uberis futuræ vindemiæ solent esse imbres, qui vere decidunt, vel cum adhuc acerbæ sunt uvæ. Autumnales pluviæ officiunt illis potius; easque, largiore quidem copia, sed usu vapidas & depravatas reddunt. Opportunum vindemiæ tempus inter Vergiliarum occasum, & Autumnale æquinoctium cum Varrone statuunt Scriptores alii. Conjecturæ, quæ super uvarum maturitate capiuntur a visu & gustu, fallaces sunt. Tutiorem notam exhibent vinacei, cum, detersa viriditate, nigrescere incipiunt. Cupis, cophinis, corbibus, omnique comparata supellectile vindemiali, priorem cæteris curationem vindemiatores habent in uvis eligendis. Præcoces, & quæ ex locis magis apricis proveniunt, prius debent decerpi. Racemos acerbos siccosque detrahi jubent, quibus vini sapor suavior cordi est. Iidem in lacu vinario calcati prælo subjiciantur, ut quod reliquum musti est, exprimatur. Post expressa vina, defruti ad usus domesticos, loræque ad familiæ & operarum potionem curandæ, superest labor. Lora potio est ex vinaceis aqua maceratis, quæ conficitur post-

postquam totum mustum ex acinis est expressum. Eam potionem scite Plinius vinum operarium appellat. Vindemiæ tempore Romani antiquitus celebrabant Vinalia; quo festo novum vinum degustatum Jovi libabant. Et omnium quidem nationum consensu tempus vindemiale exactum legitur singulari ostentatione hilaritatis, & rusticorum, e lacu torculari exilientium, excito quodam impunique fervore lætitiæ.

VINEA. *Cato*. Pars agri vitifera, quæ vini causa colitur, ab eodem vinea dicitur. Vinea in humilem, & sublimem a Varrone dividitur. Humilis est quæ humi strata serpit, atque dispergitur sine ullis adminiculis; cujusmodi in plurimis regionibus conspiciuntur. Sublimis, vel solitaria est, eaque pedamentis fulcitur, vel arboribus nexa in sublime se agit, scanditque earum cacumina, & arbustiva appellatur. Transversis etiam perticis & palis extenditur, & pergulana jugata nuncupatur. Quod ad congruentem cœli posituram attinet, cum campestres aliæ sint, collinæ aliæ, vel montanæ, nihil certi de iis præcipi potest; standumque usui & experientiæ locorum, & agricolarum solertiæ, qui pro ipsa vitium varietate diverso in loco vineas conserunt. *Plin. Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cœli cujusque mores dirigenda solertia est*. Præterea exortivum prospectum alii laudant, meridianum alii; occasum præ exortu non pauci commendant; nam borealem improbant omnes damnantque. In universum licet vehementer æstuosa & prægelida loca vitibus officiant, compertum tamen est calido eas potius, quam frigido cœlo lætari. Adversi omnino sunt tractus uligine obsiti, vallesque cœno sordidæ perinde ac summi jugorum apices, perpetua ventorum agitatione perflati. Percommodum illud censetur solum, quod inter æstum & frigus immodicum, temperamentum modumque obtinet. Tofaceam, glareosam, argillosam, & sabulone rubentem terram, quæ argumenta siccitatis habentur, merito vites refugiunt, quæ potius agrum plu-

vium,

vium, alimenti copiam, solumque resolutum, lætum, & minime aridum desiderant.

VINUM. Liquor vitigenus, ex uva expressus. Bacchi inventum est, ut plerique tradunt. *Virgil.*

Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloja miscuit uvis &c.

Ubi adverte, cum primum is liquor innotuit, aqua fuisse temperatum. Bacchus ipse idem indicavit, ascitis sibi in coronamentum frondibus hederaceis, quæ vini ardorem retundere feruntur & hebetare. Nimirum ut morbo proxima medela esset, vinique immodico usui hedera conciliatrix sobrietatis occurreret. Cæteroqui ut vinum intemperanter haustum ebriosos, adempto rationis usu in furorem agit, sic moderate usurpatum animos exacuit, exsuscitat vires desides torpidasque, & ad consilia provide capienda mentes inflammat. Expressit id Aristophanes *in Equit.*

Quid? tune vinum audes calumniarier?
Quasi ad consultandum nihil afferat boni?

Nestor certe apud Homerum, cum aliquanto liberalius se vino proluit, consilia Græcis affatim utilia & salutaria prodit. Sed & Germani inter pocula consultasse in conviviis memorat Tacitus; *quod*, ut ipse scribit, *nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad majores incalescat*. Vini in doliis, amphoris, cadisque condendi mos fuit antiquissimus. Sic autem iis Veteres utebantur, ut ea pice diligenter oblinerent, aptarentque in locis, ubi fumus posset pervadere, quo vina celerius maturescerent. *Horat.*

Hic dies anno redeunte festus
Corticem adstrictum pice dimovebit
Amphoræ, fumum bibere institutæ,
Consule Tullo.

Non Consulis solum, sed & loci nomen, ex quo vina proveniebant, adnotare antiquæ fuit consuetudinis. *Juvenal.*

— cujus patriam titulumque senectus
Delevit multa veteris fuligine testæ.

Nam & quæ nobilioris notæ erant a solo patrio nuncupabant : cujusmodi erant Cæcubum , Falernum , Creticum, Mamertinum &c. Vina arbustiva præstare cæteris Veteres sanciverunt ; uvasque ex ima parte arborum uberius , ex summa præstantius decerpi observarunt . Scriptum praeterea reliquerunt vini turbulentiam residere , si ovorum albumen , albo sale permistum emolitumque in dolia diffundatur. Sunt etiam quædam inventa ad deprehendendum , an sincerum sit vinum , & nulla aquæ mistione debilitatum . In vas vino oppletum mala vel pira silvestria immittunt : si vinum sincerum fuerit , supernatabunt ; si secus , subsident . Cato , & Plinius idem dignosci scribunt adhibito vase hederaceo , ex quo aqua permixta effluet : neque enim continere aquam scribunt vasa hederacea . Verùm hoc experimentum fallax esse alii contendunt . Nationes , quæ vino ex vitibus expresso carent, factitio utuntur . Hujus generis quamplurima circumferuntur , quæ a Plinio accurate recensentur . Conficiuntur hodie potiones manufactæ ex tritico , hordeo putrescente , aliisque frugibus madefactis . Item ex lupis salictariis , variaque herbarum pomorumque permistione . Sequuntur hæ potiones vini naturam . Nam sobrius earum usus torporem excutit , & ad labores sustinendos vires sufficit : immodice haustæ corpus debilitant , mentem hebetant , & nihilo secius quam validissimi roboris vina , ebrietatem inducunt . Quid sint vina coronata , quæ ab Homero , Virgilio , aliisque commemorantur , a Criticis adhuc discutitur . Assentior iis , a quibus exponuntur affatim effusa ; ita ut poculorum margines liquor exsuperet . *In vino veritas* , vetus est adagium , quo indicatur intimos verosque animi sensus expromi ab iis , qui vino in conviviis liberalius perfunduntur .

VIOLARIUM . *Ovid.* Locus violis consitus .

VIRGA . A virendo dicitur . Ramus tenellus , ex arbore vel fru-

frutice resectus, sive viridis sit, sive aridus. Ex iis fiscellæ texuntur. *Virg.*

Nunc facilis rubea texatur fiscina virga.

Virgis vimineis ad alligandum utuntur passim agricolæ. Symbolum esse virgam regiæ potestatis, & pro sceptro passim usurpari tam in sacris, quam in profanis paginis notum est. *Psalm.* 2.9. *Reges eos in virga ferrea. Et* 44.7. *Virga directionis, virga regni tui.* Et 109. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum.* Antiquitus enim sceptrum baculus erat, seu virga, ebore ornata vel ære; ut ab Homero describitur in sceptro, quod a Vulcano fabricatum Agamemnoni Juppiter dono dedit. Sumitur etiam virga pro disciplinæ instrumento, & animadversione. *Psalm.* 88.33. *Visitabo in virga iniquitates eorum.* Hinc virgæ lictorum apud Romanos, quibus rei verberabantur. Hinc etiam apud Plinium virga sanguinea, qua cædebantur parricidæ. Sanguinea autem dicitur a colore fruticis purpurantis, ex quo fiebat. Adstrue virgam censoriam, sic nuncupatam a Romanis Censoribus, qui in pravos Civium mores severissime animadvertebant. Apud Homerum monstrifera legitur Palladis virga, qua Ulyssem, senio & laboribus fractum, Pallas primum vertit in juvenem, mox ex juvene nitido florentique iterum permutavit in senem. Famigeratissima item est apud Mythologos virga Mercurii, de cujus usu Virgilius,

Tum virgam capit; hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias sub tristia tartara mittit:
Dat somnos adimitque.

Virgula divina, in parœmiam abiit, qua indicamus, siquid divinitus, præterque humanam operam factum esse arbitramur. Existimabant quippe Veteres non secus in virgis quam in anulis, vim quamdam esse fatalem. *Cic. de Offic. Quod si nobis omnia, quæ ad cultum victumque pertinent, virgula, ut ajunt, divina suppeditarentur &c.*

VIRGETUM. *Cic.* Locus virgis consitus.

VIRGULTUM. *Virg.* Virgularum pullulantium multitudo: quasi virguletum.

VIRIDARIUM. *Plin.* Locus herbarum & arborum viriditate amoenus. Vide *Hortus*.

VISCUS. Glutinosum illud est, quod in arboribus nascitur, nec tamen ex arbore, ut passim traditur. Ajunt in arbores devectum ex alvo avium, præsertim palumbis & turdi. *Plinius*: *Quædam in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur: namque cum suam sedem non habeant, in aliena vivunt, sicuti viscum.* Usus visci frequentissimus est pro glutine aviario, quo nempe illitæ virgulæ avibus tendiculas parant.

VITIARIUM. Vitium seminarium. *Colum. Faciatque vitiarium, ex quo possit agrum vineis vestire.*

VITIS. Planta uvæ procreatrix. Originationes nominis variæ afferuntur. Mihi a vivendo dicitur, tum quia ipsa reliquis plantis nobilius vivit; tum quia hominibus ad vitam sustentandam liquorem ministrat omnium præstantissimum. Theophrastus arborem vitem appellat: verum Columella, Scriptoresque alii tertium quiddam statuunt inter arborem & fruticem. Licet enim brachiis & palmitibus se expandat, nihilominus cum rudi tortilique trunco erratica & dissoluta dispergatur, ab arborum forma magnopere discrepat. Vini, vitisque inventorem Bacchum Etymologici referunt. Sed ex Sacris Literis constat Noe Patriarcham, qui Baccho antiquior fuit, vineam plantasse. *Genes.* 9. 20. *Cepitque Noe vir agricola exercere terram, & plantavit vineam.* Planta est ad culturam omnium maxime morigera. Nam erigitur ad suprema arborum fastigia; deprimitur in propagines; aptatur jugatis pergulis; coercetur adminiculis & pedamentis; in flexiles demum arcus concamerata exornat topiaria. Sed præcipua vitis commendatio petitur a fructu omnium suavissimo, quem singulari copia, mira varietate, usque ad hiemis exitum prorogat. Licet autem de ejus ubertate Cato, Varro, & Co-

& Columella mira prodiderint, obſtupeſcere adhuc magis nos cogunt Sacra Volumina, ubi palmitem a terra Chanaan tot racemis onuſtum memorant, ut a duobus viris pertica impoſitum bajulari neceſſe fuerit. *Numer.* 13. 24. *Pergenteſque uſque ad torrentem botri abſciderunt palmitem cum uva ſua, quem portaveruut in vecte duo viri*. Præcipua vitium genera Plinius enumerat; nam innumera ea eſſe ſic præfatur: *Genera vitium numero comprehendi poſſe unus exiſtimavit Democritus, cuncta ſibi Græciæ cognita profeſſus. Cæteri innumera atque infinita eſſe prodiderunt; quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicuntur, ſed maxime inſignia, quippe quæ totidem penè ſunt, quot agri*. Nihilo proinde ſecius uvarum, quam vitium genera numero carent. Recenſentur præcoces, ſerotinæ, eſcariæ, duracinæ, corneolæ, apianæ, helveolæ &c. Harum liquor expreſſus non modo nutritioni opitulatur, verum etiam curas diſcutit, & mœſtitiæ oblivionem ingenerat.. *Virg.*

Adſit lætitiæ Bacchus pater.

Ætate provectos potiſſimum reficit; ut lac ſenum non immerito appelletur. Vitis apud Romanos geſtamen erat Centurionum, qua in Cives animadvertebant; nam in exteros virgæ expediebantur. Honeſtamentum vero ſummum atque præconium vitibus acceſſit a Chriſto Domino, ubi ſe viti comparaſſe legimus *Joann.* 15. *Ego ſum vitis vera*. Quod effatum, pro noſtri tenuitate ingenii, ſic amplificandum ſuſcepimus. *Anacreon. Ricant. Palinod.* 41.

SUm vera Vitis; agris
Sed non Opimianis
Rodiiſque nata glebis.
Me non aprica Lesbos,
Me non jugoſa Crete.
Nec protulit feraces
Methymna nigra colles.

Non-

Nondum flagrante curru
Coquebat arva Titan;
Prægnans liquore nubes
Pluviis rigare toſtas
Nec ceperat novales;
Cœleſtibus viretis
Beneculta cum nitebam,
Spatiis coacta nullis;
Ignota quæſtuoſi
Et falcibus coloni.
Labentibus ſed annis
Hoſpes ſolum ſubivi:
Coluique Nazaræ
Intacta culta terræ.
Mox inſitiva primum
Bethlemicis in oris
Educta, blandientes
Cincinnulos, novellos
Et palmites ferebam.
Sublimis inde crevi
Imbreſque per cruentos,
Æſtuſque per malignos,
Statuminata clavis,
Duriſque ſecta flagris,
Robuſtiore trunco,
Solimejos tenebam
Procera Vitis agros.
Cœleſtis ille demum
Ruris Colonus, ægre
Viduam jacere paſſus,
Tibi me, decora, dulcis,
Longis petita votis,
Sociavit, Arbor; alto
Cui colligata Clivo
Hinc ſubditis pependi
Affixa, & hinc lacertis.

Celſo jugata trunco,
Repente vina fudi,
Quæ præla Formianis
Non intulere cellis;
Sordens lacuque preſſit
Nec vinitor Caleno.
Ubi ſed beatus omnes
Abiit liquor per oras;
Et ebrium piavit
Luſtralis humor Orbem;
Revirente fronde, botris
Iterumque me novellis
Victrix ad aſtra tollo,
Non ſarculos, ſeveræ
Morſuſque falcis, ultra
Paſſura, nec bipennes.
Nec longa tranſmeabit
Ætas, utrumque ſolem,
Vaſti ſinuſque ponti
Cum protegam, racemis
Per litus omne fuſis:
Amplectar & repoſtas
Umbra favente terras.

EAMDEM ITALICE SIC REDDIDIMUS.

VEra vite ſon'io,
Non già di Lesbo, o Chio,
Nè di Creta, o di Rodi,
O di qual più ſi lodi
Pampinoſa pendice,
Di liquid'or felice.
Non ancor chiara luce
Spargea del giorno il Duce;
Nè le pioggie dal Cielo
Scotean l'umido velo,
Quando ſopra i ſuperni

Giri

Giri degl'orti eterni,
Libera dagl'avari,
E ſpinoſi ripari,
Senza timor di rea
Falce crudel, godea
Un'April tal, che verde
Non ſcema mai, nè perde.
Ma cominciando poi
Gl'anni i gran corſi ſuoi,
Dal più ſublime polo
Trapiantata nel ſuolo,
Sceſi nel puro ſeno
Del Nazareo terreno;
E nella prima etade,
Sulle Betlee contrade,
In grembo a' venti algenti,
Ed ariſte pungenti,
Di caldi umor coſperſi
I miei germogli aſperſi.
Da pioggia indi inaffiata,
Dura sì, ma pur grata
Di ſangue e di ſudori,
E da colpi ſonori
D'aſpre verghe reciſa,
Ed in acerba guiſa
Ferma da ferrei chiodi,
In diſuſati modi
Crebbi, dove il Giordano
Più largo inonda il piano.
Ma non ſoffrì 'l Celeſte
Agricoltor, che meſte
Giaceſſer le mie chiome,
Prive di pregio e nome.
Onde a te mio ſoſtegno,
Legommi, amato Legno,
Meta de' miei ſoſpiri,

Ed

Ed accesi desiri.
Tosto, che ad esso avvinsi
Ambe le braccia, e 'l strinsi;
Versai pioggie vitali
Di liquori immortali,
Liquori ignoti; e ascosi
A' torchi più famosi,
Ovunque stilla, e cede
Sotto rustico piede
Ambra, ch'i mesti cori
Più sereni e ristori.
Ma poichè i liquor vivi
Corsero a rivi a rivi
A ripurgar l'immondo
Già ristorato Mondo,
Io di più verde ammanto
Mi rinovello, e ammanto;
Nè delle falci ardite
Temendo più ferite,
Fiorisco, ove remota
S'inalza, agl'anni ignota,
Eterna immensa mole,
Sovra il camin del Sole.
Alfin col tempo fia,
Che sotto l'ombra mia
Si ricoveri unito
Ogni più strano lito;
E abbraccierò sepulte
Le terre ancor occulte
Agl'ingordi pensieri
De' più arditi Nocchieri.

VITULUS. *Varro*. Fœtus vaccæ masculus, nondum annum egressus.

VIVIRADIX. Planta novella cum radice, vel radix ipsa avulsa cum cæspite, quæ sic plantari transferrique solet.

Colum. Sationis duo ſunt genera, malleoli, & viviradix: Præſtat tamen plurimum viviradix; utpote quæ ob copiam humoris inſiti robuſtior eſt, & adverſus imbres, æſtus & tempeſtates validius perdurat.

UMBRACULUM. Umbroſus locus, præcipue ramis contextis & frondibus coopertus. *Virg.*

——— *texunt umbracula vites.*

VOMER. Pars aratri, gravi cuſpidatoque ferro conſtans, quo terra aperitur in ſulcos: & quoniam ea proſciſſione ex utraque parte glebas vomit, ideſt, ejicit, idcirco Vomer dicitur a Varrone.

URUS. Bos ferus, ſilveſter, paulo minor Elephanto, ut refert Cæſar *de Bell. Gall.* ſumma vi, celeritate, & feritate præſtans. Eos Plinius ſcribit imperite confundi cum bubalis, quos magnitudine vituli, vel cervi eſſe aſſeverat. Nos hodie paſſim bubalos appellamus boves feros, qui robore prævalido, non vecturis ſolum, lactique miniſtrando, ſed aliis etiam miniſteriis agrorum culturæ deſerviunt, & adlaborant.

UTRICULARIUS. Vide *Tibia*.

UVA. Vide *Vitis*.

Z

EA. *Plin.* Genus frumenti ad farris ſimilitudinem. Alio nomine Alica dicitur.

IN-

INDEX
TITULORUM
Distributus per Classes rerum.

CAPITA CLASSIUM

I.

Curatores operæ, & quomodolibet pertinentes ad rem rusticam.

Abigeus.
Affines.
Agaso.
Agricola.

Agri-

Agrimenſor.
Agripetæ.
Alligator.
Amſegetes.
Arator.
Bubſequa.
Bubulcus.
Caprarius.
Caprimulgus.
Capulator.
Cellarius.
Colonus.
Conductitiæ operæ.
Cuſtos.
Epiſtates.
Equiſones.
Leguli.
Metator.
Olitor.
Opilio.
Partiarius.
Paſtor.
Porculator
Ruſticus.
Subulcus.
Topiarius.
Villicus.

II.

Exercitationes ruſticæ.

Ablaqueatio.
Amputatio.
Aquilegium.
Aratio.
Arundulatio.
Avulſio.
Botaniſmus.
Caprificatio.
Caſtratio.
Colluco.
Colo.
Emplaſtratio.
Foſſio.
Frondatio.
Gummitio.
Imporco.
Inaro.
Inoculo.
Inſitio.
Irrigatio.
Meſſis.
Occatio.
Pampinatio.
Paſtinatio.
Paſtio.
Plantatio.
Propagatio.
Pulveratio.
Putatio.
Runcatio.
Sarritio.
Satio.
Sicilimentum.
Spicilegium.
Stercoratio.
Vindemia.

III. *Ædi-*

III.

Ædificia rustica.

Anserarium.
Attegiæ.
Aviarium.
Bovile.
Cancelli.
Cannitiæ cameræ.
Caprile.
Casa.
Caseale.
Caula.
Cellarium.
Cella vinaria.
Cella olearia.
Cella fructuaria.
Cisterna.
Claustrum.
Cohors.
Columbar.
Conseptum.
Dividicula.
Doliarium.
Domus.
Equile.
Ergastulum.
Falisca.
Fœnile.
Fumarium.
Gallinarium.
Hædile.
Hara.
Horreum.
Leporarium.
Maceria.
Magalia.
Mandra.
Mapalia.
Nubilarium.
Ovile.
Roborarium.
Stabulum.
Suile.
Tugurium.

IV.

Ager, & agri partes.

Acceptæ.
Acetaria.
Actus.
Ager.
Anteurbana prædia.
Antes.
Antræ.
Arbustum.
Area.
Arundinetum.
Bucetum.
Buxetum.

Cæ-

Cæſpes.
Calvata vinea.
Campus.
Cannabetum.
Capitata vinea.
Carducetum.
Caſtanetum.
Cepurica.
Citretum.
Collinæ vineæ.
Compaginales agri.
Compluviata vinea.
Conſeminea vinea.
Crudum ſpatium.
Cupreſſetum.
Daphnon.
Dumetum.
Eſculetum.
Ficetum.
Fori.
Fruticetum.
Fundus.
Glabreta.
Gleba.
Hæredium.
Hortus.
Jugerum.
Juncetum.
Latifundium.
Lauretum.
Lilietum.
Lucus.
Maſculetum.
Mirtetum.
Napina.
Nemus.
Novalis.
Novelletum.
Oletum.
Olivetum.
Palmetum.
Paſcuum.
Paſtinum.
Plantarium.
Pomarium.
Pometum.
Porculetum.
Prædium.
Præſepe.
Pratum.
Quercetum.
Reſtibilis ager.
Roſetum.
Rubetum.
Rus.
Salictum.
Seminarium.
Silva.
Sterquilinium.
Teſqua.
Topiaria.
Vepretum.
Villa.
Vinea.
Violarium.
Virgetum.
Virgultum.
Viridarium.
Vitiarium.

V. *Le-*

V.
Legumina, frumenta, bulbi.

Ador.
Alica.
Allium.
Arinca.
Avena.
Bulbi.
Cæpa.
Cicer.
Crimum.
Ervum.
Faba.
Far.
Fermentum.
Fruges.
Frumentum.
Hordeum.
Legarium.
Legumen.
Lens.
Lolium.
Lupinus.
Oryza.
Panicum.
Phaſeolus.
Piſum.
Ptiſana.
Secale.
Seges.
Siligo.
Triticum.
Vicia.
Zea.

VI.
Partes arborum.

Acinus.
Arbor.
Aſtaphis.
Briſa.
Bruſcum.
Candoſocus.
Capreolus.
Caudex.
Caulicula.
Cortex.
Cuſtos.
Dracones.
Duramen.
Emiſſarius palmes.
Ferabites.
Fereola.
Flagellum.
Flos.
Focaneus palmes.
Folium.
Frons.
Fructus.
Frugiperda.
Funetum.
Furunculus.
Gemma.

Ger-

Germen.
Glans.
Gummi.
Labrufca.
Liber.
Malleolus.
Mamma.
Mufcus.
Oculus.
Olea.
Omphacium.
Palmes.
Pampinus.
Panicula.
Paxillus,
Pergula.
Planta.
Racemus.
Radix.
Ramus.
Refina.
Ridica.
Scopus.
Semen.
Seminium.
Stipes.
Stirps.
Stolones.
Surculus.
Talea.
Termes.
Traduces rami.
Truncus.
Virga.
Vifcus.
Vitis.
Viviradix.
Uva.

VII.

Partes herbarum, frumenti, & leguminum.

Acus.
Ala.
Appluda.
Arifta.
Bacca.
Balanus.
Calix.
Caulis.
Cicum.
Crena.
Culmus.
Cyma.
Geniculum.
Gluma.
Granum.
Furfur.
Herva.
Hilum.
Lachanum.
Manipulus.
Naucum.
Olus.
Palea.
Scapus.
Siliqua.
Spica.
Stipula.

 VIII. *Ani-*

VIII.

Animalia.

Admissarius.
Agnus.
Ambidentes oves.
Ancharius.
Aper.
Apicæ oves.
Aries.
Armentum.
Asinus.
Bos.
Bubalus.
Buculus.
Burdones.
Caballus.
Canis.
Cantherius.
Capella.
Capra.
Caprea.
Capreolus.
Cervus.
Cuniculus.
Curvifrontes.
Dama.
Damalio.
Equus.
Grex.
Hœdus.
Hircus.
Ibex.
Jumentum.
Juvencus.
Lupus.
Majalis.
Mannus.
Mulus.
Ovis.
Pecus.
Porcus.
Pullus.
Scrofa.
Sus.
Taurus.
Vacca.
Verres.
Vervex.
Vitulus.
Urus.

IX.

Instrumenta rustica.

Aquælicium.
Aratrum.
Batillum.
Bidens.
Bipalium.
Bipennis.

Bura.

Bura.
Ciconia.
Crates.
Cribrum.
Culter.
Cylindrus.
Dentale.
Entheca.
Falx.
Falcicula.
Incerniculum.
Infundibulum.
Ligo.
Marra.
Occa.
Pala.
Pavicula.
Pectěn.
Rastrum.
Securis.
Tribulum.
Valgium.
Vannus.
Ventilabrum.
Vomer.

X.

Mensuræ, & limites.

Acna.
Actus.
Arbor.
Arcifinius ager.
Arepennis.
Bes.
Cæsalis lapis.
Cancellatio.
Canon.
Centuria.
Cippus.
Claustrum.
Confines agri.
Decempeda
Fovea.
Groma.
Jugerum.
Limes.
Maceria.
Modius.
Porca.
Sepes.
Septunx.
Sexcunx.
Sesquijugerum.
Sesquimodius.
Sextarius.
Striga.
Terminus.
Trifinium.
Trimodium.

XI.

Liquores.

Acetum.
Adynamum.
Amurca.
Aqua.
Butyrum.
Caroenum.
Defrutum.
Fæx.
Floces.
Fraces.
Hepſema.
Lac.
Lora.
Mel.
Oleum.
Sapa.
Temetum.
Vinum.

XII.

Inſtrumenta ruſticomuſica, & Carmina ruſticæ originis.

Arundo.
Avena.
Calamus.
Cicuta.
Comœdia.
Drama.
Ecloga.
Fiſtula.
Pandura.
Pandurizo.
Satyra.
Syringia.
Tibia.
Utricularius.

XIII.

Vaſa, Machinæ, & ſupellex ruſtica.

Acæna.
Acrobaticum.
Agolum.
Alveus.
Amphora.
Ampulla.
Antlia.
Aqualiculus.
Aquarium.
Armille.

Ba-

Bacrio.
Cadus.
Carbasinæ crepidæ.
Clitellæ.
Cochlea.
Colum.
Confibula.
Cophinus.
Corbis.
Cortina.
Crates.
Cupa.
Cupella.
Diota.
Dolium.
Fœcariæ ſportæ.
Fiſcus.
Labrum.
Metreta.
Mola.
Mulctra.
Nebris.
Obba.
Pedum.
Pera.
Pero.
Pertica.
Prælum.
Qualus.
Scirpicula.
Sparus.
Stamen.
Torcular.
Traha.
Vacerra.
Vara.
Vibia.

XIV.

Subſtentacula.

Adminiculum.
Calamentum.
Cervus.
Furca.
Furcilla.
Palus.
Pedamentum.
Vallus.
Vara.

XV.

Proſciſſiones terræ ad Culturam.

Alveati ſulci.
Colliciæ.
Commata.
Conciſura.
Deductorium.
Diacopi.
Elices.
Lira.

Porca.

Porca.
Scrobs.
Striga.
Sulcus.
Fovea.

XVI.

Festa, & Sacrificia rustica Ethnicorum.

Ambarvalia.
Ascolia.
Floralia.
Lupercalia.
Palilia.
Robigalia.
Terminalia.
Vinalia.

XVII.

Dii, Deæque rusticorum apud Ethnicos.

Agenora.
Apollo.
Bacchus.
Ceres.
Chloris.
Diana.
Fauni.
Flora.
Lactursia.
Matura.
Murcia.
Nymphæ.
Pales.
Pallas.
Pan.
Pomona.
Robigus.
Runcina.
Sator.
Saturnus.
Satyri.
Segestia.
Seja.
Silenus.
Silvanus.
Sterculius.
Stimula.
Terminus.
Vacuna.
Vervactor.

XVIII.

XVIII.

Quæ ſunt culturæ infeſta.

Araneum.
Aſilus.
Bruchus.
Calamitas.
Cantharis.
Carbunculatio.
Clades.
Coriago.
Cuniculus.
Curgulio.
Eruca.
Phalangium.
Roratio.
Rubigo.
Sideratio.
Solipunga.
Strages.
Tabanus.
Vermiculatio.

XIX.

Quæ ſunt extra claſſes.

Acervus.
Bellum ruſticum.
Calamitas.
Clades.
Cultello, as.
Cuſſilares.
Defrugo.
Defundo.
Deglubo.
Deliro.
Diradio.
Diſpalo.
Elutrio.
Exoſſatus ager.
Falcarii.
Fimus.
Fœnum.
Frutex.
Interordinium.
Intervallum.
Jugum.
Labor.
Lucubratio.
Maturitas.
Meta.
Quincunx.
Servilia lex.
Umbraculum.

F I N I S.

ER-

ERRATA			CORRIGE.
Pag. 2.	lin. 14.	Siculus, Flaccus	Siculus Flaccus
7.	21.	vero	a vero
10.	30.	futile	fictile
16.	22.	, ex memorato	. Ex memorato
21.	31.	nato ,	natos
28.	11.	victisque	vittisque
40.	18.	Qui?	Qui? *Staphil.*
65.	24.	, jocosæ	. Jocosæ
101.	2.	mapalia	mapalia .
108.	23.	etiamsi	etiam si
109.	32.	iteratum	iteratam
117.	1.	virentis	bidentis
133.	14.	, addito	addito,
160.	5.	justus	justas
165.	9.	hinc	huic
171.	20.	qui	qua
173.	33.	Crete.	Crete,

